

revista d'informació i estudis socials

Barcelona *societat* /10

perfil social
desigualtats socials a la ciutat de Barcelona/

monografies
les mesures de la pobresa/

exclusió social i rendes mínimes/

la salut de la població marginal/

la salut de la població sense sostre/

participació dels immigrants i minories ètniques

a les ciutats europees/

Les dones al mercat de treball/

tribuna
societat de la informació i exclusió social/

experiències
projecte combat: teletreball i disminució/

domotització d'habitatges/

el xec servei d'atenció domiciliària a Sabadell/

documents
la nova condició juvenil/

la ciutat que les dones volem/

resolucions del congrés de gent gran/

SUMARI

3 Presentació

Perfil Social

4 Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona, 1996
PEP GÓMEZ

Monografies

22 Les mesures de la pobresa a Barcelona
MARC BALAGUER, MATEU HERNÁNDEZ

31 Exclusió social i rendes mínimes: un estudi comparatiu de sis ciutats europees
MAITE MONTAGUT, ROSA MUR

38 La salut de la població marginal i/o vulnerable a la ciutat de Barcelona
ROSA PUIGPINÓS, CARMÉ BORRELL, M. ISABEL PASARÍN, IZABELLA ROHLFS,
M. TERESA BRUGAL, JOSEP M. JANSÀ, JOSEP DE ANDRÉS

46 La salut de la població sense sostre a la ciutat de Barcelona
JOSEP M. JANSÀ, ROSA PUIGPINÓS, CARMÉ BORRELL, ANTÒNIA FERRER,
MARINA SÀNCHEZ, MERCÈ PALLARÉS

55 La participació dels immigrants i les minories ètniques a les ciutats europees
Fundació CIREM

66 Les ciutats i els immigrants: reflexions des de Barcelona
NATÀLIA RIBAS

72 Les dones al mercat de treball de Barcelona, l'any 1998
NARCISA SALVADOR, EDUARD SALVAT, ÀNGELS SANTIGOSA

79 Apunts històrics sobre l'alberg municipal del carrer Valldonzella
MARCOS GARCÍA

Tribuna

82 Societat de la informació i noves formes d'exclusió social
JOAN MAJÓ

Experiències

91 Projecte COMBAT: teletreball i disminució
CHARO BORDA, M. FARNERS CANTALUZELLA

95 La domotització d'habitatges per a persones amb mobilitat reduïda severa: el model de la Vila Olímpica
LOLA DE LA FUENTE, CHARO BORDA, ANTONI LECHA

100 El xec servei d'atenció domiciliària per a la gent gran de Sabadell
JOSEP DE ANDRÉS PIZARRO

Documents

108 La nova condició juvenil i les polítiques de joventut

112 La ciutat que les dones volem. Propostes del I Congrés de les Dones de Barcelona

118 És gran ser gran. Resolucions del III Congrés de la Gent Gran de Barcelona

133 Resumen/Summary

140 Directori de Sumaris. Barcelona Societat, núm. 1-10

Consell editorial

EULÀLIA VINTRÓ I CASTELLS, Presidenta de la Comissió de Benestar Social i Educació
MARAVILLAS ROJO I TORRECILLA, Presidenta de la Comissió d'Ocupació i Promoció Econòmica
XAVIER CASAS I MASJOAN, President d'Equilibri Territorial i Planejament Urbà
JOAQUIM DE NADAL I CAPARÀ, President de la Comissió de Presidència i Política Cultural
TERESA SANDOVAL I ROIG, Presidenta de la Comissió Ciutat Amiga i Joventut
PERE ALCOBER I SOLANAS, Regidor Ponent de Participació Cívica
ALBERT BATLLE I BASTARDAS, Regidor Ponent de Relacions Ciutadanes i Esports
IMMACULADA MORALEDA I PÉREZ, Regidora Ponent de Joventut i Dona
AGUSTÍ SOLER I REGÀS, Regidor Ponent de Drets Civils

Director

Txema Castiella

Cap de redacció i producció

Jaume Capsada

Cap d'informació

Pep Gómez

Consell de redacció

Antònia Cañellas (Àrea d'Esports)
Dolors Cotrina (Gabinet Tècnic de Programació)
Anna Ferrer (Àmbit de la Via Pública)
Carme Gómez (Àrea d'Educació)
Xavier Güell (Revista *Barcelona Economia*)
Josep M. Lahosa (Consell Tècnic de Seguretat Urbana)
Antoni Plasència (Institut Municipal de Salut Pública)
Àngels Pont (Institut Municipal d'Informàtica)
Marta Ràfales (Biblioteca Municipal)
Mariona Ribalta (Estratègies de Benestar Social)
Conxa Rodà (Institut Municipal de Cultura)
Isabel Sánchez Bianchi
Àngels Santiagosa (Àrea de Promoció Econòmica)
Roser Torrentó (Àrea d'Afers Socials)
Anna Ventura i Ramon M. Canals (Departament d'Estadística)

Secretària de redacció

Montse Marco

Assessorament lingüístic

Centre de Normalització Lingüística de Barcelona

Disseny i maquetació

Jordi Salvany

Fotomecànica

Grafitex

Impressió

Impremta Municipal

Edició

Gerència del Sector de Serveis Personals
C/ Llacuna 161, 3r
08018 Barcelona
Telèfon: 93 291 84 52-84 55
Fax: 93 291 84 81
EMAIL: Tcastiella @ mail.bcn.es

ISSN: 1133-6315

Dipòsit legal:

© Ajuntament de Barcelona

Barcelona societat té una periodicitat semestral.

Es permet reproduir les dades i la informació provinents de fonts municipals, citant la procedència.

Els articles inclosos en aquesta publicació són responsabilitat exclusiva dels seus autors.

PRESENTACIÓ

La política social, la programació dels serveis a les persones, ha estat i és una de les peces claus en el procés de transformació de Barcelona en els darrers anys. Aquesta política social, quasi una quarta part dels recursos municipals, requereix per ser eficaç, a més a més de la voluntat política, dels recursos adients, del treball dels professionals i de la participació ciutadana, un bon coneixement de la realitat. Barcelona s'ha destacat per desenvolupar una investigació aplicada als fenòmens urbans, amb instruments tan potents com l'Enquesta de Salut, l'Enquesta de Victimització, els informes d'Estadística Municipal, l'Observatori de la Immigració o, en l'àmbit de la ciutat real, l'Enquesta Metropolitana de Barcelona. A més, els serveis municipals, de forma directa o en cooperació amb universitats i centres d'estudis, produeixen un important volum d'informes, recerques i estudis que aprofundeixen en el coneixement de la nostra realitat social, dels canvis que s'hi operen i de les possibles evolucions. Tots aquests instruments tenen en comú la voluntat de conèixer bé per actuar millor. És a dir, tenen l'objectiu de facilitar la presa de decisions i ajudar a planificar les polítiques públiques —la prestació de serveis o la planificació inversora— d'una manera més eficaç.

En aquest context va néixer, l'any 1993, la revista *Barcelona Societat*. Es tractava d'una plataforma per difondre de manera sistemàtica i posar a l'abast dels professionals, les entitats i els investigadors el resultat de molts d'aquests es-

tudis, les seves explotacions específiques per a la ciutat de Barcelona, a la vegada que s'afavoria una major interrelació i comunicació entre els professionals dels diferents sectors. La composició del Consell Editorial i del Consell de Redacció responien des de l'inici a aquesta voluntat de fomentar la transversalitat i l'aprofitament comú de la investigació i la recerca relativa a la dimensió social. Es tractava de complementar altres publicacions i instruments que, amb gran rigor, ofereixen informació estadística sobre la realitat econòmica o productiva.

Aquest que ara presentem és el desè número de *Barcelona Societat*. Per a una publicació com aquesta, de caràcter semestral i de gran format, arribar al número 10 no és una satisfacció menor. Al llarg d'aquests anys, la revista ha publicat molts articles, treballs i monografies que van des de les radiografies de factors socials de relleu a la ciutat (el primer dossier va ser dedicat a la gent gran i el van seguir altres estudis sobre les dones, la família, les drogodependències, la immigració, la transformació de Ciutat Vella, etc.), fins a la difusió d'estudis focalitzats en aspectes de gestió.

Molts treballadors i treballadores municipals hi han col·laborat en aquests 10 anys, com també professors universitaris i entitats socials. En els darrers números s'ha ampliat el nombre d'articles i documents que fan referència, més enllà de les dades estadístiques, a la formulació de polítiques públiques socials.

La revista arriba periòdicament als serveis municipals implicats, a les enti-

tats socials que formen part dels consells de participació, a les biblioteques i als departaments universitaris. Amb l'objectiu principal de posar a l'abast i compartir informació i experiències. La trajectòria de *Barcelona Societat* ens ha permès també valorar quins aspectes són deficitaris o mereixen major atenció, com ara la dimensió metropolitana, l'apertura a més agents externs o la relació entre el mercat de treball i els programes socials, per citar-ne només alguns exemples. Aquestes i altres millores hauran de concretar-se en el futur.

Avui, però, aquests deu números de la revista que celebrem, demostren que *Barcelona Societat* s'ha consolidat com un espai i un instrument d'informació i un espai de comunicació al servei de les polítiques socials, de la política social urbana. Gràcies, doncs, a totes les persones —col·laboradors, investigadors, lectors— que ens han donat la seva confiança.

PERFIL SOCIAL

DESIGUALTATS SOCIALS A LA CIUTAT DE BARCELONA, 1996

PEP GÓMEZ. Gerència del Sector de Serveis Personals

L'Índex Sintètic de Desigualtats socials és un instrument per aproximar-nos, indirectament, al coneixement de la desigual presència i distribució espacial a la ciutat de fenòmens que no poden ser observats ni quantificats de forma directa, com ara la necessitat social, la pobresa o la qualitat de vida.

L'existència de les 38 zones estadístiques en què es troba dividida la ciutat de Barcelona (mapa 1), i que corresponen a grans trets amb els barris històrics, ens permet conèixer les característiques de la població dels diferents territoris, a partir de 13 indicadors que ens informen d'aspectes diversos de la realitat social: l'estructura de la població, la situació laboral, la salut i el nivell d'instrucció. La

selecció de les variables va estar condicionada per la disponibilitat de les dades.

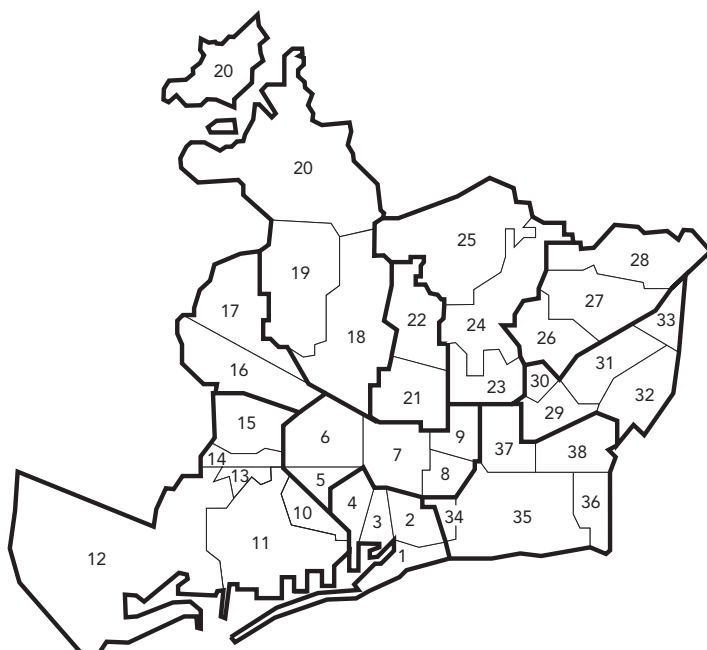
La font d'informació utilitzada ha estat el Padró i el Cens d'habitants, amb les limitacions i avantatges que això suposa. Així doncs, ens trobem davant de les limitacions pròpies que suposa treballar amb dades provinents de fonts secundàries, a causa de la rigidesa i poca ductilitat que aquestes presenten, ja que els censos i padrons no van ser concebuts per propiciar l'estudi de problemàtiques socials. Per contra, aquestes dades tenen els avantatges que fan referència a la major part de la població, van aparèixer de forma periòdica, la recollida d'informació es fa sempre de la mateixa

manera (porta a porta), i l'accés a les dades és fàcil i econòmic.

Aquest índex es va presentar a la revista *Barcelona Societat*, número 2 (1994), en un article titulat "Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona" i amb dades referides a l'any 1991. En aquest article farem una rèplica exacta d'aquell treball, actualitzant-lo amb dades de l'any 1996, la qual cosa permet observar les distàncies entre territoris i també l'evolució en aquests cinc anys (1991-1996).

Estructurarem el treball en tres parts diferenciades: descripció dels indicadors seleccionats, relació entre variables i construcció d'un índex sintètic de desigualtats socials (ISDS).

Mapa 1
Zones estadístiques de la ciutat. Barris

1 Barceloneta	23 Guinardó
2 Parc	24 Horta
3 Gòtic	25 Vall d'Hebron
4 Raval	26 Vilapicina-Turó de la Peira
5 San Antoni	27 Roquetes-Verdum
6 Esquerra de l'Eixample	28 Ciutat Meridiana-Vallbona
7 Dreta de l'Eixample	29 Sagrera
8 Estació Nord	30 Congrés
9 Sagrada Família	31 Sant Andreu
10 Poble Sec	32 Bon Pastor
11 Montjuïc	33 Trinitat Vella
12 Zona Franca-Port	34 Fort Pius
13 Font de la Guatlla	35 Poblenou
14 Bordeta-Hostafranchs	36 Barris Besòs
15 Sants	37 Clot
16 Les Corts	38 Verneda
17 Pedralbes	
18 Sant Gervasi	
19 Sarrià	
20 Vallvidrera	
21 Gràcia	
22 Vallcarca	

Taula 1
Densitat de població

	Territori	Població total	Hectàrees	Densitat de població
1	Barceloneta	14.981	126,98	118
2	Parc	20.132	112,76	179
3	Gòtic	13.845	81,14	171
4	Raval	34.871	109,72	318
1	Ciutat Vella	83.829	430,60	195
5	Sant Antoni	36.463	81,04	450
6	Esquerra Eixample	95.382	255,49	373
7	Dreta Eixample	39.626	212,28	187
8	Estació Nord	28.375	93,39	304
9	Sagrada Família	48.931	104,48	468
2	Eixample	248.777	746,68	333
10	Poble Sec	33.514	73,75	454
11	Montjuïc	1.081	507,79	2
12	Zona Franca	28.533	1.212,94	24
13	Font de la Guatlla	9.473	44,95	211
14	Bordeta-Hostafranchs	18.250	59,08	309
15	Sants	76.539	188,47	406
3	Sants-Montjuïc	167.390	2.086,98	80
16	Les Corts	68.876	311,92	221
17	Pedralbes	12.988	286,18	45
4	Les Corts	81.864	598,10	137
18	Sant Gervasi	94.653	518,27	183
19	Sarrià	32.292	441,05	73
20	Vallvidrera	2.628	1.041,82	3
5	Sarrià-Sant Gervasi	129.573	2.001,14	65
21	Gràcia	84.825	203,98	416
22	Vallcarca	30.928	211,39	146
6	Gràcia	115.753	415,37	279
23	Guinardó	67.757	208,67	325
24	Horta	72.626	404,46	180
25	Vall d'Hebron	29.449	579,18	51
7	Horta-Guinardó	169.832	1.192,31	142
26	Vilapiscina-Turó de la Peira	67.073	193,44	347
27	Roquetes-Verdum	90.744	298,53	304
28	Ciutat Meridiana-Vallbona	13.032	308,23	42
8	Nou Barris	170.849	800,20	214
29	Sagrera	51.676	144,38	358
30	Congrés	13.849	40,37	343
31	Sant Andreu	49.766	177,67	280
32	Bon Pastor	12.422	208,14	60
33	Trinitat Vella	7.866	82,46	95
9	Sant Andreu	135.579	653,02	208
34	Fort Pius	11.283	43,26	261
35	Poblenou	48.620	503,64	97
36	Barris Besòs	25.414	105,64	241
37	Clot	59.983	143,24	419
38	Verneda	60.059	187,22	321
10	Sant Martí	205.359	983,00	209
	Barcelona	1.508.805	9.907,40	152

Font: Institut Municipal d'Informàtica, Sotsdirecció de Sistemes Gràfics, Padró d'habitants 1996

Descripció dels indicadors

Demografia. Estructura d'edats

Quan s'analitza qualsevol població o territori és inevitable començar per les dades i característiques demogràfiques de la seva població, quantitat d'individus, estructura d'edats, etc. Les variables demogràfiques són la base per al càlcul posterior de tots els indicadors, ja que sempre estan basats en ràtios o proporcions.

Continuarem mantenint la segmentació de la població en tres grans grups d'edat: infants de 0 a 14 anys, adults de 15 a 64 i gent gran de 65 i més anys. Aquestes subdivisions no s'ajusten massa bé als moments actuals, perquè hi ha molts aspectes de la realitat social que han sofert modificacions que haurien de tenir-se en compte. L'escolarització obligatòria, per exemple, s'ha allargat fins als 16 anys i l'edat de jubilació, encara que es manté als 65 anys, no reflecteix d'una manera fidel aquest fet, ja que hi ha moltes persones que per una raó o altra abandonen el món laboral abans d'aquesta edat, i altres, pel contrari, es mantenen actives fins als 70 o 75 anys. El grup de població que inclou persones de 15 a 64 anys, els adults, és massa heterogeni i pot presentar certes dificultats a l'hora d'estudiar determinades característiques i/o fenòmens. Fins als 29 o 30 anys, per exemple, encara hi ha molta gent en període de formació o que no s'han incorporat mai al mercat de treball, edat aquesta en què la majoria dels joves

accedeixen a viure d'una forma independent de les seves famílies d'origen.

No obstant això, en aquest treball continuarem fent ús de l'estructura d'edats clàssica per dos motius fonamentals, el primer té relació amb la velocitat i facilitat de manipulació de la informació, ja que gran part de la nostra base de dades està organitzada segons aquest criteri de classificació, i el segon motiu respon a un criteri de longitudinalitat, qüestió que possibilita poder comparar els mateixos indicadors per als mateixos territoris al llarg del temps.

Índex de dependència demogràfica

Aquesta variable ens indica la relació existent entre la població potencialment activa i la que no ho és, dit d'una altra manera, el pes que ha de suportar la part central de la població respecte de les dues extremes o la relació entre població dependent, infants i gent gran, i la població no dependent (15 a 64 anys). L'expressió per calcular aquest indicador és la següent: $((\text{població de 0 a 14 anys} + \text{població de 65 i més anys}) / (\text{població de 15 a 64 anys})) \times 100$.

La relació entre població dependent i població no dependent s'ha mantingut pràcticament inalterable al llarg d'aquests últims cinc anys. El valor d'aquesta variable per a l'any 1996 és 48,31, quasi dos punts més que a l'any 1991 (taula 2). Per tant, a la ciutat de Barcelona, per cada 100 persones en edat de treballar (15 a 64 anys) n'hi ha 48 que estan en edat de no fer-ho (0-14 anys i 65 i més anys).

El valor mínim correspon al barri de Ciutat Meridiana-Vallbona, amb 36 persones dependents per cada 100 que no ho són; i el valor màxim correspon a la Barceloneta, Raval i Dreta de l'Eixample, tots ells amb una relació de 61 a 100.

L'índex de dependència demogràfica de la ciutat era de 53 l'any 1981, de 49 l'any 1986 i de 47 l'any 1991; les dades del 1996 el situen al voltant de 48. Tot i que en aquests últims 5 anys el valor d'aquest indicador s'ha modificat molt poc, la seva composició sí que ho ha fet. Han disminuït els infants i ha augmentat la proporció de gent gran, mentre que s'ha mantingut pràcticament igual el percentatge de persones de 15 a 64 anys.

Pes dels infants

Aquest indicador ens permet conèixer la contribució dels menors de 14 anys a l'estructura d'edats d'un territori o població: $(\text{població de 0 a 14 anys} / \text{població total}) \times 100$.

A l'any 1996, els 179.637 infants d'entre 0 i 14 anys representen l'11,9% de la població. Fa 15 anys el percentatge d'infants de la ciutat era del 21,3%. Les zones amb major percentatge d'infants són Montjuïc, Zona Franca i Vallvidrera, totes elles amb valors superiors al 15%. A l'altre extrem es troben el barri Gòtic, Parc, Sant Antoni i Congrés, amb valors que no arriben al 10% (taula 2).

Les Corts és el districte amb major proporció d'infants (13,3%), 3 punts menys que en el quinquenni anterior, i Ciutat Vella és el districte que té menys

proporció de nens (9,9%), 1,7 punts menys que fa cinc anys.

Pes de la gent gran

Una de les formes de veure el grau d'envelliment d'un determinat territori consisteix a trobar el pes de població de 65 i més anys sobre la població total: $(\text{població de 65 i més anys} / \text{població total}) \times 100$.

La contribució de les persones de 65 i més anys al contingent de població ha anat augmentant de forma ininterrompuda al llarg de les últimes dècades. Les 235.980 persones de 65 i més anys que hi havia a la ciutat l'any 1981 representaven el 13,3% de la població. L'any 1996, les 311.811 persones grans de la ciutat representen el 20,7% del total de població. En els últims 5 anys el percentatge de gent gran ha augmentat en 3,3 punts, o dit d'una altra manera, ha sofert un increment del 16%. En nombres absoluts l'increment ha estat de 26.330 persones per a aquest grup d'edat.

El territori amb més quantitat de persones d'aquests grup de població és l'Esquerra de l'Eixample, que amb 23.164 persones de 65 i més anys aglutina el 7,4% del total de persones grans de la ciutat. El barri més envellit és el Gòtic amb un 28,6% de persones grans sobre el total de la seva població, i el que presenta menor proporció de vells és ciutat Meridiana, amb l'1,9%.

La presència de població anciana acostuma a coincidir amb l'antiguitat dels barris, a diferència de les zones d'assentament recent, que solen tenir contingents de població més joves.

Taula 2
Grans grups de població

	Territori	Població total	0-14 anys	Pes infants	65 i més anys	Pes 65 i més	Índex envelliment	75 i més anys	Índex sobre-envelliment	Índex dependència demogràfica
1	Barceloneta	14.981	1.577	10,5%	4.119	27,5%	261	1.725	41,9%	61,35%
2	Parc	20.132	1.893	9,4%	5.577	27,7%	295	2.580	46,3%	59,00%
3	Gòtic	13.845	1.255	9,1%	3.957	28,6%	315	1.843	46,6%	60,37%
4	Raval	34.871	3.594	10,3%	9.707	27,8%	270	4.391	45,2%	61,66%
1	Ciutat Vella	83.829	8.319	9,9%	23.360	27,9%	281	10.539	45,1%	60,75%
5	Sant Antoni	36.463	3.490	9,6%	9.695	26,6%	278	4.439	45,8%	56,64%
6	Esquerra Eixample	95.382	10.562	11,1%	23.164	24,3%	219	11.121	48,0%	54,70%
7	Dreta Eixample	39.626	4.085	10,3%	10.983	27,7%	269	5.805	52,9%	61,36%
8	Estació Nord	28.375	3.334	11,7%	6.241	22,0%	187	2.936	47,0%	50,93%
9	Sagrada Família	48.931	5.519	11,3%	11.928	24,4%	216	5.349	44,8%	55,42%
2	Eixample	248.777	26.990	10,8%	62.011	24,9%	230	29.650	47,8%	55,70%
10	Poble Sec	33.514	3.595	10,7%	8.560	25,5%	238	3.737	43,7%	56,91%
11	Montjuïc	1.081	163	15,1%	229	21,2%	140	83	36,2%	56,89%
12	Zona Franca	28.533	4.405	15,4%	3.952	13,9%	90	1.170	29,6%	41,42%
13	Font de la Guatlla	9.473	1.204	12,7%	1.756	18,5%	146	754	42,9%	45,45%
14	Bordeta-Hostafranchs	18.250	2.621	14,4%	3.355	18,4%	128	1.369	40,8%	48,69%
15	Sants	76.539	9.089	11,9%	16.375	21,4%	180	6.858	41,9%	49,86%
3	Sants-Montjuïc	167.390	21.077	12,6%	34.227	20,4%	162	13.971	40,8%	49,34%
16	Les Corts	68.876	9.202	13,4%	11.617	16,9%	126	4.870	41,9%	43,32%
17	Pedralbes	12.988	1.696	13,1%	2.041	15,7%	120	699	34,2%	40,40%
4	Les Corts	81.864	10.898	13,3%	13.658	16,7%	125	5.569	40,8%	42,85%
18	Sant Gervasi	94.653	11.607	12,3%	20.313	21,5%	175	9.170	45,1%	50,88%
19	Sarrià	32.292	4.318	13,4%	6.273	19,4%	145	2.701	43,1%	48,80%
20	Vallvidrera	2.628	451	17,2%	407	15,5%	90	205	50,4%	48,47%
5	Sarrià-Sant Gervasi	129.573	16.376	12,6%	26.993	20,8%	165	12.076	44,7%	50,31%
21	Gràcia	84.825	8.981	10,6%	21.220	25,0%	236	10.066	47,4%	55,29%
22	Vallcarca	30.928	3.787	12,2%	5.593	18,1%	148	2.316	41,4%	43,53%
6	Gràcia	115.753	12.768	11,0%	26.813	23,2%	210	12.382	46,2%	51,96%
23	Guinardó	67.757	7.649	11,3%	13.989	20,6%	183	5.516	39,4%	46,92%
24	Horta	72.626	8.710	12,0%	11.653	16,0%	134	4.506	38,7%	38,96%
25	Vall d'Hebron	29.449	3.194	10,8%	5.367	18,2%	168	2.062	38,4%	40,99%
7	Horta-Guinardó	169.832	19.553	11,5%	31.009	18,3%	159	12.084	39,0%	42,39%
26	Vilapiscina-Turó de la Peira	67.073	7.153	10,7%	14.499	21,6%	203	5.016	34,6%	47,67%
27	Roquetes-Verdum	90.744	10.722	11,8%	15.691	17,3%	146	5.471	34,9%	41,06%
28	Ciutat Meridiana-Vallbona	13.032	1.886	14,5%	1.551	11,9%	82	501	32,3%	35,82%
8	Nou Barris	170.849	19.761	11,6%	31.741	18,6%	161	10.988	34,6%	43,15%
29	Sagrera	51.676	6.845	13,2%	8.202	15,9%	120	3.249	39,6%	41,08%
30	Congrés	13.849	1.328	9,6%	4.004	28,9%	302	1.483	37,0%	62,60%
31	Sant Andreu	49.766	6.644	13,4%	8.213	16,5%	124	3.413	41,6%	42,56%
32	Bon Pastor	12.422	1.668	13,4%	2.133	17,2%	128	693	32,5%	44,09%
33	Trinitat Vella	7.866	1.076	13,7%	1.166	14,8%	108	406	34,8%	39,86%
9	Sant Andreu	135.579	17.561	13,0%	23.718	17,5%	135	9.244	39,0%	43,77%
34	Fort Pius	11.283	1.572	13,9%	1.759	15,6%	112	703	40,0%	41,89%
35	Poblenou	48.620	6.536	13,4%	9.790	20,1%	150	4.073	41,6%	50,55%
36	Barris Besòs	25.414	3.621	14,2%	4.819	19,0%	133	1.493	31,0%	49,72%
37	Clot	59.983	7.609	12,7%	11.299	18,8%	148	4.744	42,0%	46,03%
38	Verneda	60.059	6.996	11,6%	10.614	17,7%	152	3.746	35,3%	41,49%
10	Sant Martí	205.359	26.334	12,8%	38.281	18,6%	145	14.759	38,6%	45,91%
	Barcelona	1.508.805	179.637	11,9%	311.811	20,7%	174	131.262	42,1%	48,31%

Font: Padró d'habitants 1996 i elaboració pròpia

Índex d'envelliment

Una altra manera de mesurar l'envelliment consisteix a posar en relació els efectius de població de 65 i més anys amb els infants de 0 a 14 anys. El resultat d'aquesta ràtio és el que es coneix amb el nom d'índex de sobreenvelliment: *(població de 65 i més anys / població de 0 a 14 anys) x 100*.

A la ciutat hi ha 174 vells per cada 100 nens, 15 anys abans aquesta relació era de 62 a 100. El territori on aquests desequilibris en la població és més alt és el Gòtic, on hi ha 315 persones grans per cada 100 infants. A l'altre extrem trobem Ciutat Meridiana-Vallbona, on aquesta relació és de 82 a 100.

Índex de sobreenvelliment

Del col·lectiu de persones de més de 65 anys és oportú diferenciar les persones de 75 i més anys per les seves característiques i necessitats específiques. Fins fa poques dècades, la contribució d'aquest col·lectiu a l'estructura d'edats era mínima; és per això que no s'hi havia posat especial atenció. En l'actualitat les condicions socio sanitàries contribueixen al creixement d'aquest sector de població i, per tant, a l'augment del seu pes relatiu respecte als majors de 65 anys i respecte a l'estructura de població en general. Per calcular aquest índex hem utilitzat la següent expressió: *(població de 75 i més / població de 65 i més) x 100*.

L'any 1981 l'índex de sobreenvelliment de la ciutat era del 37,7%, l'any 1996 és del 42,1%. En els últims 5 anys el

valor d'aquest índex pràcticament no s'ha mogut. Tot i així, entre els anys 1991 i 1996 Barcelona ha guanyat 11.000 persones de 75 i més anys, però en aquest mateix període la ciutat ha guanyat 75.000 persones de 65 i més anys.

El territori més sobreenvellit de la ciutat és la Dreta de l'Eixample, on, de cada 100 persones de 65 i més anys, 52 en tenen 75 i més. Zona Franca és el territori on aquesta variable assoleix el valor més baix, ja que la proporció de persones de 75 i més anys és del 29%.

Situació laboral

Les variables que presentem a continuació mesuren la situació laboral de la població en el moment censal i tenen la particularitat que són les més sensibles als canvis socials, per tant les que varien d'una forma més ràpida. L'objecte d'aquests indicadors és l'estudi de la població activa a partir dels diferents grups que la componen; ocupats, aturats i els que busquen la primera feina.

Hi ha dos instruments més que permeten conèixer la composició de la població activa. El primer és l'Instituto Nacional de Empleo (INEM), actualment Servei Català de Col·locació de la Generalitat de Catalunya, que disposa de dades mensuals sobre l'atur registrat. Fan referència als municipis i, dintre d'aquests, la desagregació espacial correspon als radis d'acció de les diferents oficines. Aquestes subdivisions no s'ajusten a les unitats territorials en què està plantejat aquest estudi.

El segon instrument, l'Enquesta de Població Activa (EPA), emet dades de forma trimestral i es du a terme des de 1964. Depèn de l'Instituto Nacional de Estadística. Realitza 65.000 entrevistes a una mostra representativa de la població de 16 i més anys. L'enquesta ofereix dades per províncies i comunitats autònomes, però no a escala de municipi o d'altres unitats menors d'anàlisi.

Així doncs, la taxa d'atur a la ciutat segons el Padró d'habitants de 1996 era del 20,6%; segons l'EPA el primer trimestre de 1996 era del 20%; i segons l'INEM el març de 1996 era del 10,4%, taxa que en el moment de redactar aquest estudi, el maig de 1999, és del 6,97%. En qualsevol cas, per al present estudi més que el valor de la taxa d'atur té rellevància la distància entre els diferents territoris de la ciutat, ja que l'objectiu és conèixer les desigualtats territorials existents.

Índex de població activa

L'índex de població activa és un indicador clàssic en estructura econòmica, que expressa la relació entre la població activa (ocupats, els que busquen la primera feina i aturats) i el total de població de 15 a 64 anys, la potencialment activa: *((població de 15 a 64 anys ocupada + aturats + busquen la primera feina) / (població total de 15 a 64 anys)) x 100*.

El valor més alt de la variable correspon a Bordeta-Hostafranchs, amb un 68,8%, i el més baix a Montjuïc amb un 53,6%. La ciutat assoleix un valor del 65,6% (taula 3).

Taula 3
Situació laboral

	Territori	Població total	Població 15-64	Ocupats	Busquen 1a feina	Aturats	Taxa d'atur	Índex de població activa	Taxa d'ocupació	Índex de dependència econòmica
1	Barceloneta	14.981	9.285	4.169	359	1.457	30,3%	64,5%	69,7%	27,8%
2	Parc	20.132	12.662	6.223	449	2.028	28,5%	68,7%	71,5%	30,9%
3	Gòtic	13.845	8.633	4.370	271	1.413	27,8%	70,1%	72,2%	31,6%
4	Raval	34.871	21.570	9.539	870	3.882	33,3%	66,3%	66,7%	27,4%
1	Ciutat Vella	83.829	52.150	24.301	1.949	8.780	30,6%	67,2%	69,4%	29,0%
5	Sant Antoni	36.463	23.278	12.855	522	2.456	18,8%	68,0%	81,2%	35,3%
6	Esquerra Eixample	95.382	61.656	34.902	1.362	5.784	17,0%	68,2%	83,0%	36,6%
7	Dreta Eixample	39.626	24.558	14.730	498	2.072	14,9%	70,4%	85,1%	37,2%
8	Estació Nord	28.375	18.800	10.543	427	1.732	17,0%	67,6%	83,0%	37,2%
9	Sagrada Família	48.931	31.484	17.553	694	3.195	18,1%	68,1%	81,9%	35,9%
2	Eixample	248.777	159.776	90.583	3.503	15.239	17,1%	68,4%	82,9%	36,4%
10	Poble Sec	33.514	21.359	10.697	616	2.873	24,6%	66,4%	75,4%	31,9%
11	Montjuïc	1.081	689	232	56	81	37,1%	53,6%	62,9%	21,5%
12	Zona Franca	28.533	20.176	9.662	593	2.536	24,5%	63,4%	75,5%	33,9%
13	Font de la Guatlla	9.473	6.513	3.525	149	700	19,4%	67,2%	80,6%	37,2%
14	Bordeta-Hostafranchs	18.250	12.274	6.688	310	1.448	20,8%	68,8%	79,2%	36,6%
15	Sants	76.539	51.075	26.827	1.172	5.724	20,4%	66,0%	79,6%	35,1%
3	Sants-Montjuïc	167.390	112.086	57.631	2.896	13.362	22,0%	65,9%	78,0%	34,4%
16	Les Corts	68.876	48.057	26.243	1.006	3.977	16,0%	65,0%	84,0%	38,1%
17	Pedralbes	12.988	9.251	4.850	204	449	11,9%	59,5%	88,1%	37,3%
4	Les Corts	81.864	57.308	31.093	1.210	4.426	15,3%	64,1%	84,7%	38,0%
18	Sant Gervasi	94.653	62.733	35.729	1.467	4.541	14,4%	66,5%	85,6%	37,7%
19	Sarrià	32.292	21.701	11.925	480	1.445	13,9%	63,8%	86,1%	36,9%
20	Vallvidrera	2.628	1.770	1.010	40	161	16,6%	68,4%	83,4%	38,4%
5	Sarrià-Sant Gervasi	129.573	86.204	48.664	1.987	6.147	14,3%	65,9%	85,7%	37,6%
21	Gràcia	84.825	54.624	30.588	1.220	5.713	18,5%	68,7%	81,5%	36,1%
22	Vallcarca	30.928	21.548	11.600	500	1.954	17,5%	65,2%	82,5%	37,5%
6	Gràcia	115.753	76.172	42.188	1.720	7.667	18,2%	67,7%	81,8%	36,4%
23	Guinardó	67.757	46.119	24.497	1.046	5.049	19,9%	66,3%	80,1%	36,2%
24	Horta	72.626	52.263	25.497	1.375	6.160	22,8%	63,2%	77,2%	35,1%
25	Vall d'Hebron	29.449	20.888	10.696	591	2.298	21,3%	65,0%	78,7%	36,3%
7	Horta-Guinardó	169.832	119.270	60.690	3.012	13.507	21,4%	64,7%	78,6%	35,7%
26	Vilapiscina-Turó de la Peira	67.073	45.421	22.006	1.130	5.381	22,8%	62,8%	77,2%	32,8%
27	Roquetes-Verdum	90.744	64.331	29.490	2.028	8.323	26,0%	61,9%	74,0%	32,5%
28	Ciutat Meridiana-Vallbona	13.032	9.595	4.224	402	1.424	30,2%	63,1%	69,8%	32,4%
8	Nou Barris	170.849	119.347	55.720	3.560	15.128	25,1%	62,3%	74,9%	32,6%
29	Sagrera	51.676	36.629	19.031	896	3.837	19,9%	64,9%	80,1%	36,8%
30	Congrés	13.849	8.517	4.393	177	944	20,3%	64,7%	79,7%	31,7%
31	Sant Andreu	49.766	34.909	18.098	843	3.730	20,2%	64,9%	79,8%	36,4%
32	Bon Pastor	12.422	8.621	3.631	350	1.365	32,1%	62,0%	67,9%	29,2%
33	Trinitat Vella	7.866	5.624	2.543	239	793	28,9%	63,6%	71,1%	32,3%
9	Sant Andreu	135.579	94.300	47.696	2.505	10.669	21,6%	64,5%	78,4%	35,2%
34	Fort Pius	11.283	7.952	4.390	170	786	17,9%	67,2%	82,1%	38,9%
35	Poblenou	48.620	32.294	17.008	846	4.004	22,2%	67,7%	77,8%	35,0%
36	Barris Besòs	25.414	16.974	7.574	527	2.506	28,6%	62,5%	71,4%	29,8%
37	Clot	59.983	41.075	22.068	944	4.556	20,0%	67,1%	80,0%	36,8%
38	Verneda	60.059	42.449	20.145	1.173	4.802	22,9%	61,5%	77,1%	33,5%
10	Sant Martí	205.359	140.744	71.185	3.660	16.654	22,2%	65,0%	77,8%	34,7%
	Barcelona	1.508.805	1.017.357	529.751	26.002	111.579	20,6%	65,6%	79,4%	35,1%

Font: Padró d'habitants 1996 i elaboració pròpia

Taxa d'atur

Donada la importància que té aquest indicador sobre l'estructura socioeconòmica de qualsevol territori, no ens aturarem a justificar la seva inclusió en el present estudi. La taxa d'atur ens indica la proporció de persones que no treballen sobre el total de població activa: $((\text{població aturada} + \text{busquen la primera feina}) / (\text{població activa})) \times 100$.

La taxa d'atur de la ciutat a l'any 1996 i segons el Padró d'habitants era del 20,6%, 7 punts més que cinc anys abans. El valor més alt d'aquesta variable correspon al barri de Montjuïc, amb un 37,1%; i el valor més baix a Pedralbes amb un 11,9% (taula 3). La taxa d'atur masculí per al total de ciutat és del 17,2% i la femenina del 25%.

Tot i que segons el Padró d'habitants la taxa d'atur ha pujat a tota la ciutat, el seu creixement ha estat ben desigual en els diferents territoris: Parc, Raval, Bon Pastor i Trinitat Vella han incrementat la seva taxa tres o més punts per sobre de la mitjana de la ciutat (taula 11); Pedralbes, Les Corts, Sant Gervasi, Sarrià i Vallvidrera han tingut un creixement de dos punts o més per sota de la mitjana de la ciutat.

La taxa d'ocupació ens indica la proporció de població ocupada sobre el total de població activa. És complementària a la taxa d'atur i es comporten de forma inversa. La taxa d'atur i la d'ocupació es poden usar indistintament, ja que ofereixen el mateix tipus d'informació.

Índex de dependència econòmica

Aquesta variable ens mostra la relació existent entre la població que treballa i la que no ho fa. Ens permet conèixer quina és la pressió que ha de suportar la població ocupada per mantenir la resta de població, estigui o no en edat de treballar. La població no ocupada inclou els aturats, els que busquen la primera feina, els que fan el servei militar, els menors, els pensionistes i les mestresses de casa. La forma de càlcul d'aquest indicador és la següent: $((\text{població ocupada}) / (\text{població total})) \times 100$.

A Barcelona, de cada 100 habitants en treballen 35, aquesta relació era de 38 a 100 a l'any 1991. Als barris de Barceloneta, Raval i Montjuïc no arriba a 28 persones el nombre dels que treballen per cada 100 habitants, i als barris de Les Corts, Vallvidrera i Fort Pius aquesta variable supera el valor 32.

Nivell d'instrucció

El nivell d'instrucció és una de les variables que contribueix de forma contundent a l'estratificació social i és la base de moltes de les situacions de desigualtat. Hi ha diverses formes d'aproximar-se al nivell d'instrucció de la població d'un territori. Nosaltres hem optat per tres sistemes diferents que presentem a continuació.

Taxa d'analfabetisme

Tradicionalment, la taxa d'analfabetisme es calculava per la població de 10 anys en amunt. Nosaltres utilitzem com

a univers la població en edat activa, és a dir, la població entre 16 i 64 anys; per tant, la proporció de persones d'aquestes edats que no saben llegir ni escriure: $((\text{població de 16 a 64 anys que no sap llegir ni escriure}) / (\text{població total de 15 a 64 anys})) \times 100$.

L'any 1981 Barcelona tenia 58.866 persones analfabetes d'entre 15 i 64 anys, la qual cosa representava una taxa d'analfabetisme del 4%. L'any 1986 n'hi havia 26.635, que constituïen el 2% de la població, això va representar una reducció de 19.241 persones analfabetes. El 1991 el nombre d'analfabets entre 15 i 64 anys era de 2.045, que traduït a taxa representa un 0,18%, i una reducció en nombres absoluts de 24.590 persones. L'any 1996 a la ciutat hi ha 1.250 persones analfabetes entre 15 i 64 anys, en aquests moments la taxa assoleix un valor del 0,12% (taula 4).

Aquesta davallada tan espectacular de l'analfabetisme a la ciutat de Barcelona, segurament està relacionada amb altres fets com ara l'ensenyament obligatori, les polítiques contra l'absentisme escolar, l'ensenyament per a adults i els cursos d'alfabetització, però també l'efecte temps, ja que l'analfabetisme afecta més les persones d'edats avançades, i a mesura que aquestes van deixant de ser considerades com a l'element d'anàlisi per efecte de la mortalitat, la taxa baixa de forma dràstica.

Tal i com podem veure a la taula 4, la taxa d'analfabetisme ha assolit un numerador tan petit que fa perillar la seva fiabilitat com a indicador de nivell d'instrucció.

Taula 4
Nivell d'instrucció

	Territori	Població de 16-64 anys	Analfabets de 16-64 anys	Taxa d'analfabetisme 16-64 anys	Sense estudis 16-64 anys	Instrucció insuficient 16-64 anys	Taxa d'instrucció insuficient 16-64 anys	Població de 20 i més anys	Titulats superiors	Taxa de titulats superiors
1	Barceloneta	9.159	60	0,66%	1.461	1.521	16,61%	12.634	301	2,38%
2	Parc	12.501	45	0,36%	1.567	1.612	12,89%	17.261	1.306	7,57%
3	Gòtic	8.537	19	0,22%	1.008	1.027	12,03%	12.024	1.226	10,20%
4	Raval	21.296	75	0,35%	3.429	3.504	16,45%	29.591	1.303	4,40%
1	Ciutat Vella	51.493	199	0,39%	7.465	7.664	14,88%	71.510	4.136	5,78%
5	Sant Antoni	22.937	16	0,07%	1.484	1.500	6,54%	31.006	3.347	10,79%
6	Esquerra Eixample	60.749	22	0,04%	2.821	2.843	4,68%	79.590	13.600	17,09%
7	Dreta Eixample	24.242	6	0,02%	875	881	3,63%	33.605	7.434	22,12%
8	Estació Nord	18.507	5	0,03%	939	944	5,10%	23.313	3.156	13,54%
9	Sagrada Família	31.007	23	0,07%	1.779	1.802	5,81%	40.700	4.497	11,05%
2	Eixample	157.442	72	0,05%	7.898	7.970	5,06%	208.214	32.034	15,39%
10	Poble Sec	21.034	39	0,19%	2.228	2.267	10,78%	28.095	1.409	5,02%
11	Montjuïc	672	7	1,04%	170	177	26,34%	839	26	3,10%
12	Zona Franca	19.808	39	0,20%	2.440	2.479	12,52%	22.194	752	3,39%
13	Font de la Guatlla	6.399	1	0,02%	474	475	7,42%	7.678	622	8,10%
14	Bordeta-Hostafranchs	12.068	16	0,13%	1.114	1.130	9,36%	14.523	974	6,71%
15	Sants	50.210	56	0,11%	4.450	4.506	8,97%	62.691	4.886	7,79%
3	Sants-Montjuïc	110.191	158	0,14%	10.876	11.034	10,01%	136.020	8.669	6,37%
16	Les Corts	47.170	13	0,03%	2.373	2.386	5,06%	54.873	9.327	17,00%
17	Pedralbes	9.084	5	0,06%	259	264	2,91%	10.301	3.179	30,86%
4	Les Corts	56.254	18	0,03%	2.632	2.650	4,71%	65.174	12.506	19,19%
18	Sant Gervasi	61.794	17	0,03%	1.915	1.932	3,13%	77.744	21.258	27,34%
19	Sarrià	21.327	13	0,06%	706	719	3,37%	25.875	7.198	27,82%
20	Vallvidrera	1.726	1	0,06%	108	109	6,32%	2.014	413	20,51%
5	Sarrià-Sant Gervasi	84.847	31	0,04%	2.729	2.760	3,25%	105.633	28.869	27,33%
21	Gràcia	53.783	38	0,07%	2.894	2.932	5,45%	71.228	9.174	12,88%
22	Vallcarca	21.205	8	0,04%	1.375	1.383	6,52%	25.145	3.626	14,42%
6	Gràcia	74.988	46	0,06%	4.269	4.315	5,75%	96.373	12.800	13,28%
23	Guinardó	45.406	27	0,06%	3.469	3.496	7,70%	56.006	5.265	9,40%
24	Horta	51.416	89	0,17%	7.284	7.373	14,34%	58.477	2.990	5,11%
25	Vall d'Hebron	20.587	29	0,14%	2.597	2.626	12,76%	24.404	1.440	5,90%
7	Horta-Guinardó	117.409	145	0,12%	13.350	13.495	11,49%	138.887	9.695	6,98%
26	Vilapiscina									
	Turó de la Peira	44.749	56	0,13%	5.445	5.501	12,29%	55.891	2.720	4,87%
27	Roquetes-Verdum	63.192	191	0,30%	10.307	10.498	16,61%	73.203	2.095	2,86%
28	Ciutat Meridiana	9.444	51	0,54%	1.849	1.900	20,12%	10.054	159	1,58%
8	Nou Barris	117.385	298	0,25%	17.601	17.899	15,25%	139.148	4.974	3,57%
29	Sagrera	35.934	25	0,07%	2.428	2.453	6,83%	41.048	2.919	7,11%
30	Congrés	8.384	2	0,02%	626	628	7,49%	11.843	845	7,14%
31	Sant Andreu	34.251	24	0,07%	2.742	2.766	8,08%	39.354	2.461	6,25%
32	Bon Pastor	8.466	26	0,31%	1.386	1.412	16,68%	9.816	135	1,38%
33	Trinitat Vella	5.517	17	0,31%	992	1.009	18,29%	6.125	107	1,75%
9	Sant Andreu	92.552	94	0,10%	8.174	8.268	8,93%	108.186	6.467	5,98%
34	Fort Pius	7.800	2	0,03%	505	507	6,50%	8.885	906	10,20%
35	Poblenou	31.800	48	0,15%	2.872	2.920	9,18%	39.281	2.962	7,50%
36	Barris Besòs	16.654	35	0,21%	2.689	2.724	16,36%	20.087	454	2,30%
37	Clot	40.397	22	0,05%	2.586	2.608	6,46%	48.411	3.752	7,80%
38	Verneda	41.781	82	0,20%	4.830	4.912	11,76%	48.893	1.927	3,90%
10	Sant Martí	138.432	189	0,14%	13.482	13.671	9,88%	165.557	10.001	6,00%
	Barcelona	1.000.993	1.250	0,12%	88.476	89.726	8,96%	1.234.702	130.151	10,54%

Font: Padró d'habitants 1996 i elaboració pròpia

Tot i que les distàncies entre els diferents territoris és molt petita, el rang màxim de la distribució és d'1,02. El territori amb major puntuació, Montjuïc, té una taxa d'analfabetisme 52 vegades superior al territori amb menor puntuació, Dreta de l'Eixample, Font de la Guatlla o Congrés. Això no passa amb cap altra de les variables analitzades. Aquest comportament tan singular de l'indicador fa aconsellable no incloure'l com a element d'anàlisi per a la posterior construcció d'indicadors sintètics. Una altra evidència de la singularitat d'aquesta variable es la següent: el barri de Montjuïc era l'any 1991 el territori amb la taxa d'analfabetisme més baixa de tot el municipi (0%), i l'any 1996 és la zona amb la taxa més alta de tota la ciutat (1,04%).

Taxa d'instrucció insuficient

Considerem població amb instrucció insuficient al grup de població de 16 a 64 anys que no sap llegir ni escriure o bé no té cap estudi encara que sàpiga llegir; és a dir, com a màxim tenen 4 anys d'escolarització. A la ciutat hi ha 89.726 persones en aquesta situació, 47.000 persones menys que l'any 1991. Traduït a taxa, la ciutat a passat d'un 12,1% de persones amb instrucció insuficient l'any 91 a un 8,96% l'any 1996. Per calcular aquest indicador hem utilitzat la següent expressió: $((\text{no sap llegir ni escriure de 16 a 64 anys}) + (\text{sense estudis de 16 a 64 anys})) / (\text{població total de 16 a 64 anys}) \times 100$.

Pedralbes és el barri de la ciutat que presenta la taxa d'instrucció insuficient més baixa de tota la ciutat, 2,91%. Mont-

juïc és el territori amb la taxa més elevada de tota la ciutat, 26,34%. A nivell de districte és Nou Barris el que presenta major proporció de població en aquesta situació, 15,25%, i Sarrià el té un percentatge més baix, 3,25%.

Aquest indicador, que inclou els analfabets i els que tenen com a màxim 4 anys d'escolarització, creiem que pot apropar d'una manera més fidel als nivells d'instrucció de la població, alhora que discrimina d'una manera més clara els diferents territoris en funció dels valors que assoleixen en aquesta variable. Molts autors parlen "analfabetisme funcional" per referir-se al grup de població que presenta les característiques abans esmentades, i basen la seva argumentació en què són les persones que tindran més dificultat d'inserció laboral i les primeres a patir qualsevol situació de crisi davant dels possibles canvis en el mercat de treball i, per tant, les primeres a viure els efectes de les desigualtats socials.

Taxa de titulats superiors

La taxa de titulats superiors (*titulats superiors*) / (*població total de 20 i més anys*) $\times 100$ és l'altra estratègia que proposem per mesurar el nivell d'instrucció. Aquesta variable no és incompatible amb l'anterior, és complementària, totes dues ens aproximen a conèixer de forma més precisa el fenomen que volem estudiar. A la ciutat hi ha 130.151 persones amb titulació superior, 29.000 més que l'any 1991. L'increment no ha estat igual per a tots els territoris (taula 9).

La taxa de titulats superiors de la ciutat ha passat del 7,94% l'any 1991 al 10,54% l'any 1996. La taxa més elevada la trobem a Pedralbes, 30,80%, i la més baixa a Ciutat Meridiana-Vallbona, 1,58%. Per districtes, és Sarrià el que té una major concentració de titulats superiors (27,33%) i Nou Barris el que presenta una concentració menor (3,57%).

Salut

Per evidenciar les desigualtats socials dels diferents territoris de la ciutat fins ara hem analitzat la dimensió demogràfica, l'educativa i la laboral; però no podem deixar de banda la salut, esfera estretament relacionada amb totes les anteriors.

Esperança de vida en néixer

Tal i com ja vàrem argumentar en l'estudi anterior, utilitzarem l'esperança de vida per apropar-nos a l'estat de salut de la població. Hem escollit aquest indicador per tres motius: perquè disposem d'informació de les 39 unitats d'anàlisi; perquè un indicador àmpliament utilitzat —la qual cosa permet comparar-lo amb altres realitats territorials— i és el que millor sintetitza la informació referida a mortalitat, nutrició, higiene, immunització i estils de vida; i perquè, encara que sigui un indicador de complexa elaboració, és de clara i ràpida comprensió.

L'esperança de vida en néixer representa la probabilitat de viure (anys per viure) per a una persona nascuda en un determinat moment i sotmesa als riscos amb què neix i viu la població a la qual

Taula 5
Esperança de vida en néixer

	Territori	Esperança de vida en néixer
1	Barceloneta	70,95
2	Parc	74,06
3	Gòtic	71,28
4	Raval	71,32
1	Ciutat Vella	71,84
5	Sant Antoni	78,77
6	Esquerra Eixample	78,96
7	Dreta Eixample	78,99
8	Estació Nord	79,44
9	Sagrada Família	78,94
2	Eixample	78,96
10	Poble Sec	75,88
11	Montjuïc	73,22
12	Zona Franca	77,53
13	Font de la Guatlla	79,78
14	Bordeta-Hostafranchs	78,70
15	Sants	78,64
3	Sants-Montjuïc	77,83
16	Les Corts	80,35
17	Pedralbes	80,33
4	Les Corts	80,27
18	Sant Gervasi	79,79
19	Sarrià	79,59
20	Vallvidrera	77,31
5	Sarrià-Sant Gervasi	79,66
21	Gràcia	78,47
22	Vallcarca	78,19
6	Gràcia	78,37
23	Guinardó	79,47
24	Horta	78,29
25	Vall d'Hebron	76,55
7	Horta-Guinardó	78,81
26	Vilapiscina-Turó de la Peira	79,07
27	Roquetes-Verdum	77,47
28	Ciutat Meridiana-Vallbona	74,40
8	Nou Barris	77,83
29	Sagrera	79,38
30	Congrés	79,56
31	Sant Andreu	79,14
32	Bon Pastor	74,72
33	Trinitat Vella	76,83
9	Sant Andreu	78,63
34	Fort Pius	79,38
35	Poblenou	77,52
36	Barris Besòs	77,37
37	Clot	79,22
38	Verneda	78,60
10	Sant Martí	78,45
	Barcelona	78,12

Font: Servei d'Informació Sanitària

pertany. L'esperança de vida es calcula a partir de les taules de mortalitat per edats i sexes, i s'incrementa amb la disminució de la mortalitat infantil i de la disminució de la mortalitat en edats joves. Les mortalitats joves estan molt relacionades amb les condicions i estils de vida i amb el grau de desenvolupament dels sistema sanitari de la comunitat que és objecte d'estudi.

L'esperança de vida en néixer a la ciutat de Barcelona és de 78,12 anys (taula 5).¹ La diferència entre el territori amb major esperança de vida i el territori amb menor esperança de vida és de quasi 10 anys. L'esperança de vida més baixa de tota la ciutat correspon a la Barceloneta, amb 70,95 anys i la més alta correspon a Les Corts amb 80,35 anys. Per districtes, ciutat Vella és el que té l'esperança de vida més baixa amb 71,83 anys i Les Corts el que la té més alta amb 80,27.

Al treball anterior l'esperança de vida va ser calculada per al període 1983-1989 i per al present estudi el període analitzat va de l'any 1993 al 1997. L'increment d'esperança de vida entre els dos períodes analitzats ha estat d'1,4 anys per al conjunt de la ciutat, tot i que quatre barris han vist com disminuïa l'esperança de vida dels seus habitants: Barceloneta, Gòtic, Raval i Vall d'Hebron, fruit dels efectes de la mortalitat prematura, principalment per sida i sobredosi.

Índex d'immigració

La inclusió d'aquesta variable en l'estudi persegueix en principi un objec-

tiu purament descriptiu i exploratori. Tot i així, més endavant veurem que aquest indicador té molta relació amb altres indicadors d'alta potència explicativa, com ara la taxa de titulats superiors o la taxa d'atur. Per calcular aquest índex hem utilitzat l'expressió següent: $((nascuts a altres comunitats autònomes diferents a la catalana + nascuts a l'estranger) / (població total)) \times 100$.

El nombre de persones que han nascut fora de la Comunitat Autònoma és de 490.240 (taula 6), el que representa el 32,49% de la població. Fa cinc anys aquest percentatge era del 33,35%. El valor de l'indicador s'ha incrementat en un punt, però la quantitat de residents nascuts a l'estranger ha sofert un increment del 12% en passar de 52.040 persones l'any 1991 a 58.385 l'any 1996.

El territori amb major índex d'immigració és Trinitat Vella, 47,11%. El territori amb menor proporció de persones nascudes fora de Catalunya és Sarrià, 22,31%. Si analitzem els districtes trobem que a Nou Barris el valor de la variables arriba al 42,72% i a Sarrià-Sant Gervasi només al 22,43%.

Relació entre variables

Conèixer el comportament que tenen les variables entre si ens ajuda a

1. L'esperança de vida en néixer ha estat elaborada pel Servei d'Informació Sanitària de l'Institut Municipal de la Salut de l'Ajuntament de Barcelona. Fa referència als anys compresos entre 1993-1997 i s'ha calculat segons el mètode de taules de vida de Shryock HS, Siegel JS: *The Methods and Materials of Demography*.-New York: Academic Press, Inc, 1976.

Taula 6
Lloc de naixement dels residents a Barcelona

	Territori	Població total	Nascuts a la ciutat	Nascuts a la resta de Catalunya	Nascuts a altres comunitats autònomes	Nascuts a l'estranger	Nascuts fora de Catalunya	Índex d'immigració
1	Barceloneta	14.981	9.227	702	4.361	691	5.052	33,72%
2	El Parc	20.132	10.378	1.606	6.068	2.080	8.148	40,47%
3	Barri Gòtic	13.845	6.900	1.315	4.219	1.411	5.630	40,66%
4	El Raval	34.871	17.120	2.508	10.838	4.405	15.243	43,71%
1	Ciutat Vella	83.829	43.625	6.131	25.486	8.587	34.073	40,65%
5	Sant Antoni	36.463	22.674	3.828	8.488	1.473	9.961	27,32%
6	Esquerra Eixample	95.382	58.055	11.348	21.298	4.681	25.979	27,24%
7	Dreta Eixample	39.626	25.178	4.859	7.673	1.916	9.589	24,20%
8	Estació Nord	28.375	17.131	3.046	7.014	1.184	8.198	28,89%
9	Sagrada Família	48.931	29.569	5.138	12.458	1.766	14.224	29,07%
2	Eixample	248.777	152.607	28.219	56.931	11.020	67.951	27,31%
10	Poble Sec	33.514	20.332	2.357	9.261	1.564	10.825	32,30%
11	Montjuïc	1.081	666	62	326	27	353	32,65%
12	Zona Franca	28.533	16.404	1.543	9.879	707	10.586	37,10%
13	Font de la Guatlla	9.473	5.293	833	3.000	347	3.347	35,33%
14	Bordeta-Hostafrancs	18.250	11.016	1.640	4.946	648	5.594	30,65%
15	Sants	76.539	46.553	7.562	19.967	2.457	22.424	29,30%
3	Sants-Montjuïc	167.390	100.264	13.997	47.379	5.750	53.129	31,74%
16	Les Corts	68.876	40.881	8.358	16.980	2.657	19.637	28,51%
17	Pedralbes	12.988	8.027	1.510	2.417	1.034	3.451	26,57%
4	Les Corts	81.864	48.908	9.868	19.397	3.691	23.088	28,20%
18	Sant Gervasi	94.653	62.769	10.691	15.467	5.726	21.193	22,39%
19	Sarrià	32.292	21.497	3.590	5.249	1.956	7.205	22,31%
20	Valldrera	2.628	1.727	239	496	166	662	25,19%
5	Sarrià-Sant Gervasi	129.573	85.993	14.520	21.212	7.848	29.060	22,43%
21	Gràcia	84.825	54.740	9.088	17.662	3.335	20.997	24,75%
22	Vallcarca	30.928	18.798	2.880	7.946	1.304	9.250	29,91%
6	Gràcia	115.753	73.538	11.968	25.608	4.639	30.247	26,13%
23	Guinardó	67.757	40.295	6.015	19.313	2.134	21.447	31,65%
24	Horta	72.626	40.110	3.454	27.614	1.448	29.062	40,02%
25	Vall d'Hebron	29.449	15.181	1.645	11.774	849	12.623	42,86%
7	Horta-Guinardó	169.832	95.586	11.114	58.701	4.431	63.132	37,17%
26	Vilapicina	67.073	35.810	4.350	25.329	1.584	26.913	40,12%
27	Roquetes	90.744	46.478	4.079	38.442	1.745	40.187	44,29%
28	Ciutat Meridiana	13.032	6.609	544	5.643	236	5.879	45,11%
8	Nou Barris	170.849	88.897	8.973	69.414	3.565	72.979	42,72%
29	Sagrera	51.676	30.230	4.064	15.964	1.418	17.382	33,64%
30	El Congrés	13.849	8.218	1.193	4.136	302	4.438	32,05%
31	Sant Andreu	49.766	30.025	3.831	14.815	1.095	15.910	31,97%
32	Bon Pastor	12.422	7.243	847	4.137	195	4.332	34,87%
33	Trinitat Vella	7.866	3.864	296	3.436	270	3.706	47,11%
9	Sant Andreu	135.579	79.580	10.231	42.488	3.280	45.768	33,76%
34	Fort Pius	11.283	6.375	911	3.522	475	3.997	35,42%
35	Poblenou	48.620	30.609	3.714	12.666	1.631	14.297	29,41%
36	Barris Besòs	25.414	13.676	1.393	9.869	476	10.345	40,71%
37	El Clot	59.983	36.958	5.311	15.772	1.942	17.714	29,53%
38	La Verneda	60.059	31.698	3.901	23.410	1.050	24.460	40,73%
10	Sant Martí	205.359	119.316	15.230	65.239	5.574	70.813	34,48%
	Barcelona	1.508.805	888.314	130.251	431.855	58.385	490.240	32,49%

Font: Padró d'habitants 1996, elaboració pròpia

entendre millor determinades problemàtiques i ens possibilita tenir més elements a l'hora de planificar i programar determinades intervencions socials. Per veure com es relacionen les variables hem utilitzat el Coeficient de Correlació de Pearson.² A la taula 7 presentem la matriu de correlacions de les següents variables:

- v1 = Pes dels infants
- v2 = Pes de la gent gran
- v3 = Índex d'envelliment
- v4 = Índex de sobreenvelliment
- v5 = Índex de dependència demogràfica
- v6 = Índex de població activa
- v7 = Taxa d'atur
- v8 = Índex de dependència econòmica
- v9 = Taxa d'analfabetisme
- v10 = Taxa d'instrucció insuficient
- v11 = Taxa de titulats superiors
- v12 = Esperança de vida en néixer
- v13 = Índex d'immigració

La taula ens mostra com es comporten o relacionen les variables agafades de dues en dues. L'associació que presenten les variables és molt similar a la que ja vam veure a l'estudi de fa cinc anys.

Amb les dades de 1996 podem observar com la taxa d'atur obté un coeficient elevat i positiu ($r = 0,9187$) quan es relaciona amb la taxa de població amb instrucció insuficient. La relació positiva i significativa d'aquestes dues variables indica que en aquells territoris on la taxa d'atur és alta, la taxa d'instrucció insuficient també ho serà i, al contrari, territoris amb taxes d'atur baixes també tindran valors baixos en la variable instrucció insuficient.

L'índex d'immigració correlaciona de forma alta i positiva amb la taxa d'atur ($r = 0,7027$) i amb la d'instrucció insuficient ($r = 0,7237$) i de forma alta i negativa amb la taxa de titulats superiors ($r = 0,7480$). Això ens confirma que els territoris que tenen un índex d'immigra-

ció alt també tenen altes taxes d'atur i d'instrucció insuficient, i poca proporció de titulats superiors.

La taxa d'atur i la d'instrucció insuficient es comporten de forma similar si es comparen amb l'esperança de vida. En els territoris on les dues primeres variables assoleixen valors alts, la tercera assoleix valors baixos. Dit d'una altra manera, en els territoris on l'atur i la instrucció insuficient presenten taxes baixes, l'esperança de vida dels seus habitants és alta.

2. El coeficient de correlació de Pearson ens indicarà el sentit i la intensitat de la relació entre els diferents indicadors. Els valors d'aquest coeficient oscil·len entre -1 i +1. El signe positiu o negatiu ens indica el sentit de la relació: si és negativa i perfecta el valor del coeficient és -1 i quan la relació és positiva i perfecta el valor és +1. Un valor no significatiu o proper a zero implica la inexistència d'una correlació rectilínia, però no la inexistència d'un altre tipus de relació entre les variables, com curvilínia, quadràtica, exponencial, etc. No hem realitzat les proves pertinents per detectar aquests altres tipus de relacions, ja que existeix un alt grau d'improbabilitat que es donin entre les variables sociològiques que hem utilitzat.

Taula 7
Matriu de correlacions

	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10	V11	V12	V13
V1	1,00000												
V2	-0,79938	1,00000											
V3	-0,89311	0,97123	1,00000										
V4	-0,37352	0,57715	0,52645	1,00000									
V5	-0,56944	0,94838	0,86348	0,58411	1,00000								
V6	-0,37100	0,41773	0,44307	0,74822	0,36723	1,00000							
V7	0,01448	0,08396	0,07970	-0,41795	0,14113	-0,41923	1,00000						
V8	0,10269	-0,30064	-0,25659	0,35384	-0,37465	0,53401	-0,91095	1,00000					
V9	0,13796	0,04148	-0,00786	-0,33411	0,14984	-0,59567	0,84451	-0,86924	1,00000				
V10	0,15073	-0,11251	-0,10611	-0,53870	-0,05344	-0,56549	0,91879	-0,82917	0,85120	1,00000			
V11	0,01584	0,07286	0,03205	0,49963	0,09712	0,24548	-0,78429	0,59097	-0,50237	-0,73591	1,00000		
V12	0,15993	-0,32321	-0,32581	0,03413	-0,37998	0,12661	-0,83044	0,77793	-0,76319	-0,70303	0,46563	1,00000	
V13	-0,06272	-0,20153	-0,07893	-0,55586	-0,28914	-0,29768	0,70276	-0,48577	0,42963	0,72376	-0,74805	-0,49475	1,00000

Índex sintètic de desigualtats socials

Fins ara hem evidenciat desigualtats socials dimensionant la realitat en quatre components: demografia, economia, educació i salut. A continuació, hem seleccionat 13 indicadors referits a aquestes dimensions i hem observat el seu comportament en el 39 territoris analitzats (38 zones estadístiques grans i

la ciutat de Barcelona com un territori més). Inicialment, la selecció dels indicadors va estar condicionada per la informació de què disposàvem en aquell moment. En aquesta rèplica hem utilitzat les mateixes variables.

A partir d'ara proposem fer el camí invers, sintetitzar la informació obtinguda de manera que reflecteixi el grau de concentració de problemàtica o necessitat de cada territori. Per mesurar qualse-

vol concepte és necessari definir-lo prèviament. Necessitat o benestar són termes que contenen un alt component ideològic. Mesurar és reduir, és per això que el concepte de necessitat o benestar sempre és més ampli que el resultat del seu mesurament.

Igual que molts autors, volem deixar constància de la impossibilitat de reduir qualsevol realitat social a un sol índex sintètic, per potent que sigui el sistema

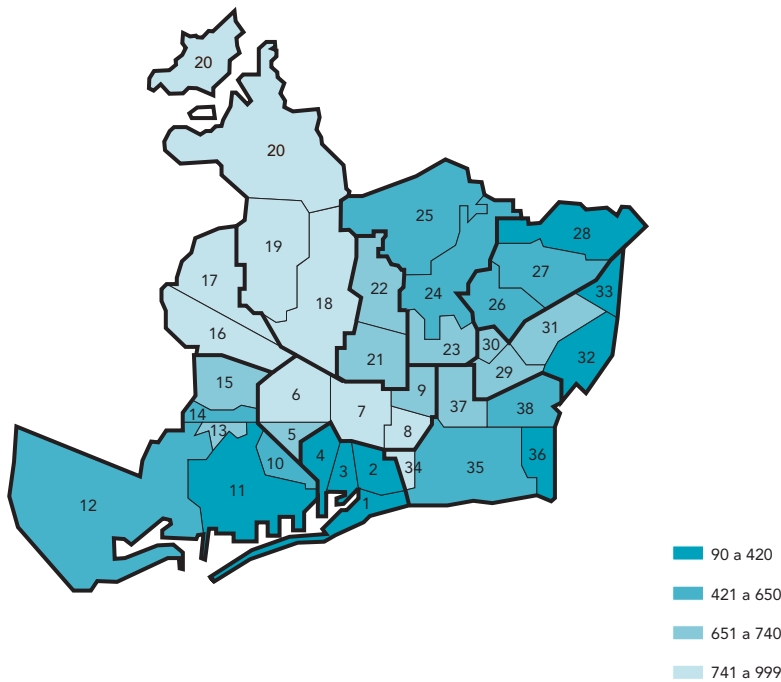
Taula 8
Indicadors seleccionats per a la construcció de l'ISDS, 1996

Territori	Taxa d'instrucció insuficient 16-64 anys	Taxa de titulats superiors	Taxa d'atur	Esperança de vida en néixer
Barceloneta	16,61	2,38	30,34%	70,95
El Parc	12,89	7,57	28,47%	74,06
Barri Gòtic	12,03	10,20	27,82%	71,28
El Raval	16,45	4,40	33,25%	71,32
Sant Antoni	6,54	10,79	18,81%	78,77
Esquerra Eixample	4,68	17,09	16,99%	78,96
Dreta Eixample	3,63	22,12	14,86%	78,99
Estació Nord	5,10	13,54	17,00%	79,44
Sagrada Família	5,81	11,05	18,14%	78,94
Poble Sec	10,78	5,02	24,59%	75,88
Montjuïc	26,34	3,10	37,13%	73,22
Zona Franca	12,52	3,39	24,46%	77,53
Font de la Guatlla	7,42	8,10	19,41%	79,78
Bordeta-Hostafrancs	9,36	6,71	20,81%	78,7
Sants	8,97	7,79	20,45%	78,64
Les Corts	5,06	17,00	15,96%	80,35
Pedralbes	2,91	30,86	11,87%	80,33
Sant Gervasi	3,13	27,34	14,39%	79,79
Sarrià	3,37	27,82	13,90%	79,59
Valldrera	6,32	20,51	16,60%	77,31
Gràcia	5,45	12,88	18,48%	78,47
Vallcarca	6,52	14,42	17,46%	78,19
Guinardó	7,70	9,40	19,92%	79,47
Horta	14,34	5,11	22,81%	78,29
Vall d'Hebron	12,76	5,90	21,27%	76,55
Vilapicina	12,29	4,87	22,83%	79,07
Roquetes	16,61	2,86	25,98%	77,47
Ciutat Meridiana	20,12	1,58	30,18%	74,4
Sagrera	6,83	7,11	19,92%	79,38
El Congrés	7,49	7,14	20,33%	79,56
Sant Andreu	8,08	6,25	20,17%	79,14
Bon Pastor	16,68	1,38	32,08%	74,72
Trinitat Vella	18,29	1,75	28,87%	76,83
Fort Pius	6,50	10,20	17,88%	79,38
Poblenou	9,18	7,50	22,19%	77,52
Barris Besòs	16,36	2,30	28,59%	77,37
El Clot	6,46	7,80	19,95%	79,22
La Verneda	11,76	3,90	22,88%	78,6
Barcelona	8,96	10,54	20,62%	78,12

Taula 9
Índex sintètic de desigualtats socials

Territori	ISDS 1996
17 Pedralbes	999
19 Sarrià	926
18 Sant Gervasi	925
7 Dreta Eixample	858
16 Les Corts	852
6 Esquerra Eixample	793
8 Estació Nord	787
20 Valldrera	747
34 Fort Pius	744
9 Sagrada Família	735
22 Vallcarca	731
21 Gràcia	726
13 Font de la Guatlla	719
5 Sant Antoni	713
23 Guinardó	707
37 El Clot	698
29 Sagrera	697
30 El Congrés	694
31 Sant Andreu	672
15 Sants	653
39 Barcelona	648
14 Bordeta-Hostafrancs	641
26 Vilapicina	596
35 Poblenou	587
38 La Verneda	577
24 Horta	556
25 Vall d'Hebron	530
12 Zona Franca	510
10 Poble Sec	471
27 Roquetes	456
36 Barris Besòs	416
33 Trinitat Vella	377
2 El Parc	355
3 Barri Gòtic	286
32 Bon Pastor	269
28 Ciutat Meridiana	259
1 Barceloneta	164
4 El Raval	152
11 Montjuïc	90

Mapa 2
Índex sintètic de desigualtats socials

d'indicadors que li doni suport i per sofisticada que sigui la metodologia emprada. Tot i així, en aquest últim apartat, i com a annex, presentem l'elaboració d'un índex sintètic que aglutina els trets principals continguts en el present estudi, ahora que ens apropa, a través de les dimensions, al constructe, però sobretot és un índex que evidencia desigualtats entre els diferents territoris analitzats; desigualtats referides a la salut, al treball i a l'educació.

L'índex s'ha elaborat³ a partir d'un indicador de cada dimensió analitzada tenint en compte el seu poder discriminant i la seva significació sociològica.⁴ Els indicadors seleccionats han estat tres: un de problemàtica econòmica (taxa d'atur), un de nivell d'instrucció (proporció de població amb instrucció insuficient i taxa de titulats superiors) i un de salut (l'esperança de vida en néixer) (taula 8).

No hem incorporat cap indicador de la dimensió demogràfica, tots ells presen-

3. La metodologia de construcció de l'índex està inspirada en la que ha fet servir el Pla de les Nacions Unides per al Desenvolupament Humà (*Desarrollo Humano: informes 1991 a*

1998). Per a la construcció de l'índex hem seguit tres passos. El primer ha consistit a mesurar la desigualtat de cada territori per a cada una de les variables. La desigualtat és la distància

que hi ha entre el valor que assoleix una variable en un territori i el valor màxim d'aquesta mateixa variable en el territori en millor posició. A continuació, hem pres aquesta mesura de desigualtat i hem col·locat cada territori dins d'una escala de 0-1, definida per la distància entre el valor màxim i el valor mínim de la variable. Així doncs, I_{ij} expressa el valor absolut per un territori i referit a una variable; aquest valor es pot comparar directament amb els altres territoris i posa de manifest les diferències que hi ha entre ells. Ho definim de la següent manera:

$$I_{ij} = \frac{(max\ X_{ij} - X_{ij})}{(max\ X_{ij} - min\ X_{ij})}$$

$max\ X_{ij}$ = territori amb el valor màxim de la variable

$min\ X_{ij}$ = territori amb el valor mínim de la variable

X_{ij} = valor de la variable en el territori considerat

El segon pas ha consistit a definir un indicador que sigui una mitjana de desigualtats o diferències socials (I_j), calculant la mitjana simple dels tres indicadors:

$$I_j = 1/3 \sum_{i=1}^3 I_{ij}$$

El tercer pas té com a objectiu ordenar els territoris de millor a pitjor pel que fa al valor de les tres variables utilitzades. Aquest valor li hem donat el nom d'índex sintètic de desigualtats socials. El valor de l'índex, expressat en forma de xifra, ens assenyalava la puntuació assolida per la unitat d'anàlisi, considerant les tres dimensions conjuntament, i ens ajuda a veure la distància que li falta a cada territori per arribar al nivell del territori en la millor posició. Per portar a terme aquest últim pas hem utilitzat la següent expressió:

$$(ISDS) j = (1 - I_j)$$

Les tres dimensions seleccionades han tingut el mateix tractament. No hem utilitzat cap criteri de ponderació per atorgar pesos específics a les diferents variables a l'hora de construir l'índex global. Dit d'una altra manera, hem concedit el mateix valor a la salut, al treball i a l'educació.

Les dues variables de coneixement (instrucció insuficient i titulats superiors) s'han combinat per produir una mesura sintètica del nivell d'instrucció, assignant pesos idèntics a les dues components: (*nivell d'instrucció = 1/2 proporció de població amb instrucció insuficient + 1/2 taxa de titulats superiors*). Amb aquesta expressió s'aconsegueix no sobreestimar la dimensió educativa respecte de les altres.

4. Hem realitzat una anàlisi factorial amb les 13 variables utilitzades i hem trobat dos factors que expliquen el 78,8 de la variabilitat de les dades. El primer factor aglutina els indicadors que fan referència a salut, educació i situació laboral, i el segon factor aglutina la informació referida a la situació demogràfica. El primer factor presenta les següents correlacions amb les variables de salut, educació i situació laboral: taxa d'atur ($r = -0,9500$), taxa d'instrucció insuficient ($r = -0,9634$), taxa de titulats superiors ($r = 0,7761$), esperança de vida en néixer ($r = 0,7162$). La correlació de l'índex d'immigració amb el primer factor és la següent: ($r = -0,7544$).

Taula 10
Indicadors seleccionats per a la construcció de l'ISDS, 1991-1996

	Taxa d'instrucció insuficient 16-64		Taxa de titulats superiors		Taxa d'atur		Esperança de vida	
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996
1 Barceloneta	23,03	16,61	1,43	2,38	20,03%	30,34%	72,91	70,95
2 El Parc	17,53	12,89	4,77	7,57	18,48%	28,47%	73,12	74,06
3 Barri Gòtic	16,86	12,03	6,19	10,20	18,29%	27,82%	71,55	71,28
4 El Raval	21,4	16,45	2,69	4,40	22,34%	33,25%	71,67	71,32
1 Ciutat Vella		14,88		5,78		30,63%		71,84
5 Sant Antoni	9,57	6,54	7,68	10,79	12,35%	18,81%	77,66	78,77
6 Esquerra Eixample	6,19	4,68	13,36	17,09	10,76%	16,99%	77,51	78,96
7 Dreta Eixample	5,29	3,63	18,17	22,12	10,39%	14,86%	77,52	78,99
8 Estació Nord	7,03	0,51	9,82	13,54	11,14%	17,00%	77,9	79,44
9 Sagrada Família	8,48	5,81	7,52	11,05	12,08%	18,14%	77,69	78,94
2 Eixample		5,06		15,39		17,14%		78,96
10 Poble Sec	16,3	10,78	2,9	5,02	16,07%	24,59%	75,25	75,88
11 Montjuïc	32,17	26,34	2,03	3,10	25,41%	37,13%	69,94	73,22
12 Zona Franca	16,13	12,52	2,08	3,39	19,04%	24,46%	75,67	77,53
13 Font de la Guatlla	10,61	7,42	5,62	8,10	13,76%	19,41%	76,76	79,78
14 Bordeta-Hostafrancs	12,48	9,36	4,51	6,71	13,36%	20,81%	77,62	78,7
15 Sants	12,85	8,97	5,19	7,79	13,55%	20,45%	77,15	78,64
3 Sants-Montjuïc		10,01		6,37		22,00%		77,83
16 Les Corts	6,87	5,06	13,73	17,00	10,16%	15,96%	78,07	80,35
17 Pedralbes	3,18	2,91	25,15	30,86	7,62%	11,87%	77,93	80,33
4 Les Corts		4,71		19,19		15,34%		80,27
18 Sant Gervasi	3,35	3,13	22,61	27,34	9,06%	14,39%	78,1	79,79
19 Sarrià	5,24	3,37	23,34	27,82	8,52%	13,90%	77,94	79,59
20 Valldrera	9,06	6,32	15,49	20,51	11,64%	16,60%	73,69	77,31
5 Sarrià-Sant Gervasi		3,25		27,33		14,32%		79,66
21 Gràcia	8,29	5,45	9,58	12,88	12,03%	18,48%	77,57	78,47
22 Vallcarca	8,76	6,52	11,03	14,42	12,10%	17,46%	77,08	78,19
6 Gràcia		5,75		13,28		18,20%		78,37
23 Guinardó	10,54	7,70	6,9	9,40	13,10%	19,92%	77,2	79,47
24 Horta	18,12	14,34	3,28	5,11	14,84%	22,81%	77,63	78,29
25 Vall d'Hebron	16,78	12,76	3,83	5,90	13,78%	21,27%	77,11	76,55
7 Horta-Guinardó		11,49		6,98		21,40%		78,81
26 Vilapicina	16,17	12,29	3,32	4,87	14,88%	22,83%	77,55	79,07
27 Roquetes	21,73	16,61	1,6	2,86	17,58%	25,98%	76,81	77,47
28 Ciutat Meridiana	22,51	20,12	0,78	1,58	20,44%	30,18%	73,95	74,40
8 Nou Barris		15,25		3,57		25,12%		77,83
29 Sagrera	9,99	6,83	4,77	7,11	12,96%	19,92%	77,99	79,38
30 El Congrés	11,78	7,49	4,68	7,14	14,37%	20,33%	78,64	79,56
31 Sant Andreu	11,46	8,08	3,66	6,25	13,39%	20,17%	77,67	79,14
32 Bon Pastor	22,49	16,68	0,74	1,38	21,55%	32,08%	73,25	74,72
33 Trinitat Vella	24,44	18,29	0,75	1,75	18,31%	28,87%	75,97	76,83
9 Sant Andreu		8,93		5,98		21,64%		78,63
34 Fort Pius	9,2	6,50	6,35	10,20	12,14%	17,88%	76,36	79,38
35 Poblenou	15,14	9,18	2,64	7,50	12,42%	22,19%	75,93	77,52
36 Barris Besòs	23,58	16,36	1,66	2,30	18,73%	28,59%	76,03	77,37
37 El Clot	10,12	6,46	5,29	7,80	13,41%	19,95%	77,35	79,22
38 La Verneda	16,56	11,76	2,47	3,90	16,82%	22,88%	77,24	78,60
10 Sant Martí		9,88		6,00		20,20%		78,45
Barcelona	12,21	8,96	7,94	10,54	13,69%	20,62%	76,7	78,12

ten correlacions molt altes entre si però no correlacionen amb els indicadors de les altres dimensions. Això no vol dir que s'hagin de subestimar les variables demogràfiques, pensem que s'haurien d'utilitzar com a complement de les variables de les altres dimensions i del propi índex sintètic, ja que si aquest índex ens apropa a la gravetat del problema, la desigualtat, les variables demogràfiques ens apropen a la magnitud d'aquesta gra-

vetat i, per tant, són necessàries a l'hora de dissenyar polítiques públiques.

Tampoc hem inclòs altres variables de les tres dimensions estudiades, com la taxa d'atur o l'índex de dependència econòmica, ja que no aporten més informació que les variables escollides per a la construcció de l'índex; i incloure-les significaria tenir informació redundant i sobreestimar el pes relatiu de les seves dimensions.

Resultats

A la taula 9 es poden observar els valors de l'índex sintètic de desigualtats socials dels diferents territoris, que oscil·len entre 90 i 999. Pedralbes és el territori més ben posicionat respecte de les altres zones o, dit amb altres paraules, és el més desenvolupat amb una puntuació de 973. A l'altre extrem hi ha el barri de Montjuïc amb una puntuació de 90, que aglutina més concentració de problemàtiques. La ciutat de Barcelona agafada globalment com a un territori més assoleix una puntuació de 648, que és el valor mitjà de referència. A partir d'aquí, podem veure les diferències existents entre els seus territoris, referides a la salut, l'educació i el treball.

Les dades permeten observar, en primer lloc, que la ciutat ha millorat sensiblement, de forma conjunta i de forma singular cadascun dels seus territoris, en la majoria dels indicadors, llevat de la taxa d'atur per al període de referència, com ja s'ha explicat. Hi ha un increment generalitzat de la taxa de titulats superiors i de l'esperança de vida (llevat dels quatre barris ja citats), de la mateixa manera que disminueix la instrucció insuficient (taula 10).

En segon lloc, l'índex sintètic permet comprovar, i aquesta és la seva funció principal, les distàncies globals entre els territoris. En aquest sentit, es pot observar que no hi ha grans diferències en els dos extrems de la ciutat (pràcticament no mouen la seva posició ni els primers territoris ni els últims), mentre que

Taula 11
Variació de l'índex sintètic de desigualtat social. 1991-1996

Territoris	ISDS 1996		ISDS 1991	
	Índex	Ordre	Índex	Ordre
Pedralbes	999	(1)	973	(1)
Sarrià	926	(2)	932	(3)
Sant Gervasi	925	(3)	934	(2)
Dreta Eixample	858	(4)	845	(4)
Les Corts	852	(5)	831	(5)
Esquerra Eixample	793	(6)	800	(6)
Estació Nord	787	(7)	779	(7)
Valldrera	747	(8)	635	(22)
Fort Pius	744	(9)	665	(16)
Sagrada Família	735	(10)	729	(9)
Vallcarca	731	(11)	728	(10)
Gràcia	726	(12)	741	(8)
Font de la Guatlla	719	(13)	637	(21)
Sant Antoni	713	(14)	718	(11)
Guinardó	707	(15)	675	(14)
El Clot	698	(16)	667	(15)
Sagrada	697	(17)	697	(12)
El Congrés	694	(18)	684	(13)
Sant Andreu	672	(19)	660	(17)
Sants	653	(20)	640	(20)
Barcelona	648	(21)	643	(19)
Bordeta-Hostafrancs	641	(22)	659	(18)
Vilapicina	596	(23)	598	(24)
Poblenou	587	(24)	509	(27)
La Verneda	577	(25)	542	(26)
Horta	556	(26)	591	(25)
Vall d'Hebron	530	(27)	602	(23)
Zona Franca	510	(28)	440	(30)
Poble Sec	471	(29)	484	(28)
Roquetes	456	(30)	476	(29)
Barris Besòs	416	(31)	414	(31)
Trinitat Vella	377	(32)	409	(32)
El Parc	355	(33)	363	(33)
Gòtic	286	(34)	320	(34)
Bon Pastor	269	(35)	255	(37)
Ciutat Meridiana	259	(36)	303	(35)
Barceloneta	164	(37)	272	(36)
El Raval	152	(38)	199	(38)
Montjuïc	90	(39)	9	(39)

sí que es produeixen variacions en les zones i barris intermitjos. De forma molt genèrica es pot apreciar, però, una lleugera reducció de la distància entre els valors extrems (973-9 el 1991 per 999-90 el 1996) (taula 11).

La puntuació de qualsevol barri agafada de forma aïllada no té cap sentit ni aporta cap informació, la puntuació d'un territori té significat quan es posa en relació amb els índexs dels altres territoris. L'índex està construït amb una escala d'interval, el valor zero no indica absència de les variables, però l'escala ens permet conèixer la distància entre les diferents unitats d'anàlisi. Per tant, estem davant d'un instrument que a, més d'evidenciar diferències, ens permet conèixer la magnitud de les desigualtats quan es considera el volum de població, i això és de gran utilitat per a la presa de decisions a l'hora de prioritzar intervencions socials.

L'índex sintètic de desigualtats socials ens dona informació sobre els tres àmbits analitzats però encara no reflecteix totes les dimensions del benestar o de la necessitat social. És la mitjana de les zones estadístiques grans i no posa de manifest els desequilibris que es donen dins d'aquests territoris. Tampoc ens informa sobre desigualtats relacionades amb altres fenòmens com ara les condicions ètniques, les disminucions tant físiques com psíquiques, la delinqüència, la prostitució, la drogaaddicció... Per tant, fer intervencions més acurades adreçades a determinats sectors de població requeriria d'estudis específics segons les problemàtiques a tractar.

Comparació-validació de l'instrument

Els anys 1985,1991 i 1995 l'Ajuntament de Barcelona ha publicat uns estudis "Índex de capacitat econòmica familiar a la ciutat de Barcelona" (ICEF), en els quals ha posat de manifest les

diferències de capacitat econòmica de les famílies dels diferents territoris de la ciutat.

Els resultats d'aquests estudis vénen expressats en una escala d'interval i també ordenen els territoris de major a menor en funció del valor assolit per l'índex.

Taula 12
Comparació entre dos instruments de mesura

Territori	Índex sintètic de desigualtats socials (a)		Índex de capacitat econòmica familiar (b)	
Barceloneta	164	(37)	63,48	(38)
El Parc	355	(33)	69,59	(37)
Barri Gòtic	286	(34)	77,2	(34)
El Raval	152	(38)	59,16	(39)
Sant Antoni	713	(14)	99,12	(13)
Esquerra Eixample	793	(6)	113,67	(7)
Dreta Eixample	858	(4)	130,52	(4)
Estació Nord	787	(7)	109,05	(9)
Sagrada Família	735	(10)	100,27	(11)
Poble Sec	471	(29)	78,06	(32)
Montjuïc	90	(39)	81,12	(30)
Zona Franca	510	(28)	92,8	(21)
Font de la Guatlla	719	(13)	95,04	(17)
Bordeta-Hostafrancs	641	(22)	93,91	(19)
Sants	653	(20)	91,62	(24)
Les Corts	852	(5)	120,37	(6)
Pedralbes	999	(1)	208,59	(1)
Sant Gervasi	925	(2)	147,87	(3)
Sarrià	926	(3)	155,36	(2)
Valldrera	747	(8)	129,56	(5)
Gràcia	726	(12)	96,28	(16)
Vallcarca	731	(11)	109,06	(8)
Guinardó	707	(15)	98,11	(14)
Horta	556	(26)	91,62	(25)
Vall d'Hebron	530	(27)	92,8	(22)
Vilapicina	596	(23)	86,99	(28)
Roquetes	456	(30)	81,54	(29)
Ciutat Meridiana	259	(36)	76,8	(35)
Sagrera	697	(17)	97,3	(15)
El Congrés	694	(18)	90,95	(26)
Sant Andreu	672	(19)	92,69	(23)
Bon Pastor	269	(35)	76,04	(36)
Trinitat Vella	377	(32)	77,38	(33)
Fort Pius	744	(9)	104,38	(10)
Poblenou	587	(24)	94,54	(18)
Barris Besòs	416	(31)	79,76	(31)
El Clot	698	(16)	93,34	(20)
La Verneda	577	(25)	89,93	(27)
Barcelona	648	(21)	100	(12)

Coefficient de correlació de Pearson: (r = 0,8080)

(a) ISDS: taxa d'atur, instrucció insuficient, titulats superiors, esperança de vida en néixer.

(b) ICEF: estatus social, potència fiscal mitjana dels turismes per família, edat mitjana dels turismes, valor mitjà cadastral dels serveis i la construcció dels locals, despesa mensual mitjana en telèfon de les famílies.

Per a la construcció de l'ICEF s'han utilitzat sis variables: estatus social, potència fiscal mitjana dels turismes per família, edat mitjana dels turismes, valor cadastral dels serveis i de la construcció dels locals, i despesa mitjana de les famílies en telèfon.

Hi ha molts estudis que posen de manifest l'alta relació que hi ha entre indicadors provinents de diferents esferes com la salut, l'educació, l'economia, etc. Per tant, i seguint aquesta línia, els resultats de l'ISDS haurien d'estar en concordança amb els resultats de l'ICEF

(taula 12). Hem realitzat una prova (coeficient de correlació de Pearson)¹ per veure la relació existent entre els dos índexs, i el resultat obtingut ha estat $r = 0,8080$, cosa que ens confirma l'alt grau de concordança entre els dos instruments de mesura. ■

LES MESURES DE LA POBRESA A BARCELONA*

MARC BALAGUER, MATEU HERNÁNDEZ

Departament de Ciències Polítiques i Socials, Universitat Pompeu Fabra

“...pero por suerte esa frontera se irá difuminando en su propio absurdo. Las fronteras de verdad son aquellas que mantienen a los pobres apartados del pastel.”

Manuel Rivas, *El lápiz del carpintero*, 1998.

Introducció

L'estudi que aquí es presenta pretén aproximar i posar en contacte els principals treballs que han analitzat darrerament la pobresa a Barcelona intentant determinar les principals raons de les seves diferents conclusions. Per assolir aquest objectiu, en primer lloc es defineix amb brevetat el terme pobresa i es posa en relació amb els termes exclusió i desigualtat que, encara que referint-se a realitats diferents, presenten, com veurem, amplis punts de contacte. En segon lloc es passen a comentar els principals estudis que han analitzat la problemàtica de la pobresa a l'àrea de Barcelona per, en tercer lloc, constatar la manca d'acord en els seus resultats i passar a analitzar les raons que els poden explicar, que des del nostre punt de vista se centren en decisions referents al mètode emprat per al càlcul de diferents magnituds, objecte també d'anàlisi.

A l'apartat de conclusions es constata que, mentre que l'estudi de la pobresa sembla que és un objectiu relativament assolit, la mesura de les desigualtats econòmiques i especialment la identificació de l'exclusió són objectius encara no del tot assolits a l'àrea de Barcelona, i

es destaca la importància de l'estudi des de la proximitat d'aquestes realitats per poder-les conèixer. Comentar alguns possibles indicadors pot facilitar la tasca d'identificar tendències en el comportament de la desigualtat, la pobresa i l'exclusió.

Els conceptes de pobresa, desigualtat i exclusió

Pobresa, desigualtat i exclusió són conceptes que malgrat que molts cops es presenten com a similars, fan referència a realitats diferents però estretament connectades. Amb el que ara segueix intentem presentar breument a què es refereix cada un d'aquests diferents conceptes, ja que entendre amb senzillesa què és la pobresa, què és la desigualtat i què és l'exclusió haurà de permetre afinar encara més en la definició d'objectius de gran part de la política social perquè cada una d'aquestes realitats requereix intervencions diferents.

Tradicionalment s'ha definit pobresa com aquella situació d'escassetat de recursos per fer front al que es consideri com a necessitats per a la vida d'una persona o un grup, amb la quantificació econòmicament el mínim de recursos per cobrir-les. Darrerament, però, a aquesta conceptualització de la pobresa molt basada en l'economia s'hi han sumat elements de la sociologia i la psicologia per enriquir-ne l'anàlisi.

La caracterització de la pobresa com l'escassetat de recursos que pot patir un individu, una llar o un grup per

poder satisfer les seves necessitats bàsiques té el problema d'haver de determinar a quins recursos i a quines necessitats es refereix. Com a conseqüència d'aquesta qüestió arrenca un profund debat sobre si s'ha d'entendre la pobresa com un concepte absolut i inalterable o si, per contra, aquesta ha de fer referència a una realitat canviant segons l'entorn en què es troba. Ens referim al debat entre els partidaris del que s'ha anomenat pobresa absoluta i els partidaris del que s'ha anomenat pobresa relativa. En el primer cas, les necessitats de l'individu es quantifiquen en un mínim de subsistència determinat biològicament i fisiològicament per traduir-lo posteriorment a valors monetaris. Per contra, en la pobresa relativa són les normes mitjanes contínuament canviant d'aquella comunitat les que constitueixen els punts de partida per al càlcul de la pobresa. És aquesta aproximació a la pobresa la més generalitzada i la que ha adoptat la Unió Europea en definir-la com “la situació que afecta tots els individus, famílies o grups, els recursos materials, culturals i socials dels quals són tan escassos que es troben exclosos de les formes de vida mínimament acceptables en l'Estat on viuen.” D'acord amb aquest objectiu, s'ha fixat el llindar de pobresa en el 50% dels ingressos mitjans de la població de

* Aquest article és un resum de l'informe elaborat per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, que inclou aspectes sobre pobresa, desigualtats i exclusió. Els autors agraeixen els comentaris del Dr. Vicenç Navarro, Clàudia Vallvé i la professora Mònica Madrigal.

MONOGRAFIES

referència, i són pobres totes aquelles persones que no arriben a aquesta quantitat.

Si el concepte de pobresa fa referència a qui no pot assolir el mínim per satisfer les seves necessitats, l'anàlisi de la desigualtat examina com estan distribuïts els recursos en una determinada societat. Partint de la pobresa com una realitat canviant d'acord amb l'entorn de referència, l'anàlisi de la desigualtat té interès en l'estudi de la pobresa, ja que ajuda a identificar i descriure el tipus de pobresa que hi ha en un determinat lloc i en un determinat moment.

Finalment, el concepte d'exclusió parteix del concepte de pobresa per ampliar-lo i aprofundir el seu coneixement. L'exclusió intenta realitzar una aproximació multidimensional i estructural al concepte de pobresa, una aproximació que estaria més d'acord amb la realitat diversa i canviant de les societats avançades i que ha acabat per constituir una realitat d'anàlisi independent en el camp de les ciències socials. En la identificació de l'exclusió hi participen realitats com l'atur, l'habitatge, la formació, la procedència geogràfica o la procedència ètnica. L'exclusió és, doncs, aquella situació en la qual es troba una persona, llar o grup que per diversos motius no pot participar de la vida que es desenvolupa al seu entorn. Ara bé, aquesta superior riquesa conceptual del terme exclusió en referència al terme pobresa provoca que el seu càlcul, la seva quantificació, sigui altament complicada i que els tradicionals estudis sobre pobresa es mantin-

guin encara com a essencials dintre la política social.

Anàlisi dels estudis per a l'àrea de Barcelona

Els estudis que a continuació es comenten han estat classificats d'acord amb la unitat d'anàlisi que han decidit emprar (Estat, Catalunya, Barcelona), unitat d'anàlisi que com veurem més endavant resulta clau en l'explicació de les diferències quant a resultats dels diferents estudis. Així, es comença amb el comentari dels estudis que prenen com a unitat d'anàlisi l'àmbit superior (l'Estat espanyol) per passar a àmbits inferiors i més pròxims a Barcelona.

L'estudi *Las condiciones de vida de la población pobre en España*, realitzat per Càritas i editat l'any 1998 per la Fundació Foessa, té com a objectiu l'anàlisi de les formes i condicions de vida de la població pobre a l'Estat espanyol, i presenta una quantificació del nombre de pobres existent per a cada una de les províncies que en formen part. Aquesta quantificació deriva d'estudis anteriors realitzats per l'Equip Edis per encàrrec de la mateixa Càritas (Fundació Foessa, Sèrie Pobresa, EDIS-Càritas 1994-1996). Els resultats que es presenten a l'estudi quant a la quantificació del nombre de llars pobres indiquen que mentre que a Espanya el 19,4% de les llars se situen per sota del llindar de pobresa, a Catalunya s'hi situen el 14% i, a la província de Barcelona, el 12,7%. Aquest nombre de llars pobres a la província de Barcelona es tra-

dueix segons els seus càlculs en 618.000 pobres (el 14,7% de la població) l'any 1991 i en 698.000 pobres l'any 1996 (el 15,2% de la població).

Ja a Catalunya, trobem les estadístiques de l'Institut d'Estadística de Catalunya (IEC), *Estadística bàsica de Catalunya: demografia, economia i qualitat de vida*, que amb dades de 1991 de l'Enquesta de Pressupostos Familiars fixen el nombre de llars pobres a Catalunya en el 14,8% del conjunt de llars catalanes, i el nombre de llars pobres a Espanya en el 17,5%. L'IEC no aporta, però, dades sobre l'incidència de la pobresa a nivells inferiors als de la comunitat autònoma.

També a Catalunya destaca el treball del Gabinet d'Estudis Socials realitzat per encàrrec de la Generalitat de Catalunya que, sota el nom *Estudi sobre la situació de la pobresa i l'exclusió social*, cerca detectar les zones de Catalunya que presenten més necessitats socials conforme a la metodologia emprada pels autors. A l'estudi no s'arriba a quantificar el nombre de pobres sinó que s'hi construeix, a partir de diferents variables com l'analfabetisme, la població universitària, la població reclusa, la població gran i la població beneficiària de pensions no contributives, un indicador sintètic de necessitats que pretén capturar la multidimensionalitat del fenomen de l'exclusió. L'estudi descriu les necessitats detectades als diferents municipis de més de 20.000 habitants de Catalunya, entre altres qüestions, conclou que les necessitats socials

a Barcelona són inferiors a les de la mitjana catalana.

Ja a un nivell més pròxim trobem l'*Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona* realitzada per un equip d'experts de l'Institut d'Estudis Metropolitans i de la Universitat Autònoma de Barcelona, de la qual s'han publicat fins al moment tres edicions que corresponen als anys 1985, 1990 i 1995. L'objectiu de l'enquesta és el d'aportar informació sobre les condicions de vida i els hàbits de la població de la regió metropolitana de Barcelona i s'hi veu que, a diferència dels dos estudis ja mencionats, l'EMB no presenta com a principal objectiu l'anàlisi de la pobresa i les necessitats socials. Ara bé, la seva anàlisi és un dels seus principals resultats pel fet d'incloure informació important relativa a l'estat i evolució de la pobresa a Barcelona i la seva regió metropolitana.¹ A falta de la publicació dels resultats definitius per a l'EMB de 1995, l'any 1985 hi havia un 23,5% de llars pobres a l'Àrea Metropol-

tana de Barcelona i un 17,9% a la ciutat de Barcelona. La profunditat d'anàlisi de l'EMB permet incorporar una aproximació més de caràcter subjectiu al fenomen de la pobresa en incloure qüestions relacionades amb l'apreciació dels entrevistats sobre el nivell de vida de la seva llar. Així, mentre que el 1990 eren un 4,4% les llars de Barcelona que opinaven que vivien malament, el 1995 aquestes es mantien pràcticament igual (4,2%). El detall de l'EMB és tal que permet desagregar els seus resultats per a cada un dels districtes i comarques que abasta l'estudi.

A Barcelona ciutat, l'estudi de Pep Gómez "Les desigualtats socials a Barcelona", realitzat per encàrrec de l'Ajuntament, pretén evidenciar les desigualtats socials existents referides a tres dimensions (salut, educació i treball) presents en els diferents districtes de la ciutat. Per assolir aquest objectiu utilitza tot un seguit d'indicadors de caràcter demogràfic, econòmic, educatiu, d'esperança de

vida i d'immigració per tal de construir un indicador sintètic que concentra la la informació recollida a cada districte. Els resultats assenyalen desequilibris entre els diferents territoris de la ciutat.

Finalment, trobem l'estudi publicat a *Barcelona Societat* pel Gabinet d'Estudis Socials on, a partir de la metodologia emprada pels mateixos autors al *Mapa de la pobresa a Catalunya*, s'hi efectua una sub-anàlisi per a la realitat específica de Barcelona. Així, s'analitzen les 848 enquestes realitzades a la ciutat de Barcelona l'any 1988 i es conclou que si la pobresa a Catalunya se situava en el 15%, a Barcelona se situaria en el 9,6%.

A la taula 1 es resumeixen les conclusions extretes dels tres estudis analitzats aquí que quantifiquen la pobresa a l'àrea de Barcelona i a continuació s'analitzen els fonaments principals de les seves divergències.

1. A cada una de les tres diferents enquestes realitzades s'abraça un nombre creixent de comarques i municipis.

Taula 1
Principals resultats dels diferents estudis sobre pobresa per a l'àrea de Barcelona

Títol i any de l'estudi	Font	Variable utilitzada	Territori i any	Resultats
La pobresa a Barcelona. 1994 Barcelona Societat Gabinet d'Estudis Socials	Enquesta pròpia	Llars amb renda inferior a la mitjana de la renda disponible	Catalunya amb dades sobre Barcelona, 1988	15% de llars pobres a Catalunya. 9,6% de llars pobres a Barcelona.
Las condiciones de vida de población pobre (1994-96) Edis-Cáritas	Enquesta de Pressupostos Familiars	Llars amb renda inferior a la mitjana de la renda disponible	Espanya amb dades sobre la província de Barcelona, 1991	12,7% de llars pobres a la província la de Barcelona l'any 1991 (9,6% l'any 1981). A Catalunya, el 1991, 14% de llars pobres.
Enquesta de la regió metropolitana de Barcelona. 1985-1990-1995 Institut d'Estudis Metropolitans	Enquesta pròpia	Llars amb renda inferior a la mitjana de la renda disponible	Barcelona i Àrea Metropolitana, 1985	23,5% de llars pobres a l'AMB. 17,9% de llars pobres a Barcelona.

Anàlisi dels resultats dels diferents estudis

No tots els estudis analitzats fins al moment aborden el fenomen de la pobresa des de la mateixa perspectiva: es tracta sovint d'aportacions diferents ja sigui per la multidimensionalitat dels termes, la perspectiva d'anàlisi utilitzada, l'àmbit territorial o l'any objecte d'estudi. Hem vist com mentre que l'*Estudi sobre la pobresa i l'exclusió social*, del Gabinet d'Estudis Socials, i l'estudi "Les desigualtats socials a Barcelona", de Pep Gómez, es refereixen més al fenomen de l'exclusió i les necessitats socials, la resta d'informes aporten informació valuosa respecte a la quantificació de la pobresa. Però els seus resultats, tal i com es resumia a la Taula 1, difereixen per a l'àrea més pròxima a Barcelona des del 9,6% de l'estudi La pobresa a Barcelona al 17,9% de l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona o el 12,7% de l'estudi de Càritas. Atès que aquestes importants discrepàncies en els resultats no es poden justificar només pels diferents períodes de temps analitzats, a continuació es presenten algunes de les raons que explicarien les citades divergències. Cal apuntar, però, que aquest aparent desordre en el qual es desenvolupen els diferents estudis no s'han d'interpretar com una limitació, ans al contrari: és a partir d'aquesta mateixa diversitat en metodologies, objectius i perspectives d'anàlisi que s'enriqueix el debat entorn d'aquests conceptes, la comprensió dels

quals permet explicar les diferències mencionades entre els diferents estudis.

És amb aquest objectiu que a continuació es presenten els principals conceptes involucrats en les diferències detectades als diferents estudis. Així, examinarem el concepte de llindar de pobresa, el d'àmbit territorial d'estudi, el d'escala d'equivalència, els diferents instruments d'anàlisi i les diferents fonts d'informació per poder explicar millor les diferències entre els estudis i apuntar possibles tendències. Finalment, també s'apuntaran alguns possibles indicadors que poden ser d'interès en la identificació de tendències a escala local en l'evolució de la pobresa, l'exclusió i la desigualtat.

Diferències en la determinació del llindar de pobresa

De l'anàlisi dels diferents estudis que hem efectuat s'ha deduït que és en la determinació del llindar de pobresa on els diferents estudis presenten diferències més grans i més importants i per això a continuació centrem l'atenció en el seu concepte i en les diferents maneres de determinar-lo.

En la mesura de la pobresa cal identificar primer el nivell mínim de recursos necessaris per satisfer les necessitats que es consideren bàsiques en un lloc i un moment determinats, mínim que s'identifica com a llindar de pobresa, és a dir, el punt per sota del qual els individus, les llars o els grups són considerats pobres perquè no poden satisfer les seves neces-

sitats bàsiques. Ara bé, el seu càlcul no està exempt de problemes i, tal com afirma Nicholas Barr:² "Construir una línia de pobresa lliure de valors és una missió difícil", ja que el problema rau en el fet que per calcular amb rigor el nivell mínim de recursos caldria utilitzar indicadors monetaris i no monetaris essent, aquests últims, impossibles d'utilitzar en el tipus de càlcul que la quantificació de la pobresa requereix. Malgrat aquestes dificultats, la necessitat de conèixer la grandària, la identificació i les formes de la pobresa porta que siguin nombrosos els estudis per calcular el llindar de pobresa adequat.

En termes generals es poden identificar tres grans mètodes de càlcul del llindar de pobresa: l'aproximació subjectiva, la legal i l'estadística, i, encara que tots els estudis aquí analitzats utilitzen la mateixa aproximació estadística, tots ells difereixen en importants qüestions al respecte. Abans, però, definirem les tres principals aproximacions.

L'*aproximació subjectiva* a la quantificació de pobresa parteix del fet que seran els individus, llars o grups els qui millor determinaran el llindar de pobresa en ser preguntats sobre quin creuen que és el mínim de recursos necessari per satisfer les seves necessitats bàsiques. Un altre tipus de plantejament és el que pregunta no pel nivell de recursos necessari sinó per la identificació de les necessitats bàsiques per intentar-ne la traducció a

2. Barr, Nicholas (1993) *The Economics of the Welfare State*. Palo Alto, Stanford University Press.

valors monetaris a posteriori. El principal problema d'aquest mètode és que els seus resultats poden variar en gran manera segons el moment en què es realitzi la pregunta. Malgrat que no deixa de ser interessant conèixer el llindar de pobresa que la ciutadania fixa per ella mateixa en ser preguntada al respecte, únicament l'EMB utilitza en certa mesura aquest tipus d'aproximació a la pobresa quan informa sobre l'apreciació subjectiva del nivell de vida de la llar que l'entrevistat diu que té.

L'*aproximació legal* a la identificació del llindar de pobresa pretén determinar-lo a partir del que les institucions en les seves disposicions semblen quantificar com a mínim necessari perquè un ciutadà en aquell entorn pugui satisfer les seves necessitats mínimes. D'aquesta manera la determinació del llindar de pobresa es farà dependre del valor que tenen, per exemple, les pensions o subsidis mínims. Més endavant analitzarem les diferents quanties d'aquest llindar legal de pobresa d'acord amb la font que utilitzem. Cal apuntar aquí, però, que cap dels estudis analitzats utilitza aquesta aproximació, encara que el llindar que resulta a l'estudi de Càritas coincideix pràcticament amb la quantia de la prestació bàsica de la PIRMI,³ malgrat que, com més endavant es veurà, aquesta coincidència només es produeix en la prestació bàsica i si la llar de referència està formada per un únic membre.

Les *aproximacions estadístiques*, finalment, parteixen d'establir per part de l'investigador o la institució de

referència el llindar de pobresa. Així, el que el llindar de pobresa se situï al 50, al 60 o al 39% de la renda mitjana és una decisió darrere de la qual qui la fixa pretén, raons objectives. Per exemple, la Unió Europea ha determinat que el llindar de pobresa se situa en el 50% dels ingressos mitjans de la societat de referència. Els llindars estadístics parteixen, doncs, d'un convencionalisme previ dels quals la política social n'és plena, com és el cas de la determinació de les persones que seran considerades aturades legals. Les aproximacions estadístiques i especialment les que fixen el llindar de pobresa determinat per la Unió Europea són les que prevalen al nostre entorn. Tots els estudis que quantifiquen la pobresa analitzats aquí utilitzen aquesta aproximació al llindar de pobresa, encara que la coincidència en la utilització de la mateixa aproximació no determina, com veurem, la utilització d'un mateix i únic llindar. Les variacions en l'àmbit territorial a partir del qual s'extreuen les dades per calcular el llindar concret són una variable cabdal a tenir en compte a l'hora d'identificar les diferències, tal com analitzarem a continuació.

Diferències en l'elecció de l'àmbit territorial de referència per al càlcul del llindar de pobresa

Segons l'aproximació estadística, el càlcul del llindar de pobresa coincideix (si s'utilitzen els criteris de la Unió Europea) amb el 50% de la renda mitjana de la societat de referència. L'elecció de la

societat o de l'àmbit territorial de referència passa, doncs, a ser una decisió fonamental, i variacions en la seva elecció provoquen a la vegada variacions en el seu resultat final. Les divergències en aquesta elecció per part dels diferents estudis analitzats justifiquen importants diferències en el llindar de pobresa utilitzat, que es traslladen automàticament als resultats obtinguts.

Així, el fet que als estudis de Càritas s'utilitzi un únic llindar de pobresa per a tot l'Estat té el seu valor quan s'analitza la pobresa al conjunt de l'Estat. Ara bé, un únic llindar de pobresa per a tot l'Estat no és sensible a les diferències i desigualtats de renda que hi ha dintre les unitats territorials inferiors a l'estatal, com seria el cas de Barcelona. L'EMB és l'únic dels estudis analitzats en el qual es varia el concret llindar de pobresa emprat segons si es vol capturar la pobresa a Barcelona o a la seva àrea. Això explica que mentre que a l'estudi de Càritas la província de Barcelona presenta un percentatge de pobresa inferior a la mitjana estatal, a l'EMB el percentatge de pobres de Barcelona és lleugerament superior al de la seva àrea metropolitana i al que es quantifica a l'estudi de Càritas per a la seva província. D'aquesta mane-

3. PIRMI és el nom que rep el Programa Interdepartamental de la Renda Mínima d'Inserció. Aquest programa incorpora un seguit d'accions destinades a ajudar les persones excloses del mercat laboral, socialment marginades i que no tenen els mitjans suficients per atendre les necessitats bàsiques, preparant-les per a la seva inserció o reinserció social i laboral. Les accions s'adapten a la situació de la persona i engloben, a més de la prestació bàsica, tasques de formació, suport personal, informació i orientació.

ra es produeix la paradoxal situació per la qual una mateixa llar pobre a Barcelona segons l'EMB no ho sigui segons l'estudi de Càritas pel fet d'utilitzar com a àmbit de referència en el càlcul del seu llindar un àmbit territorial superior. Aquesta paradoxal situació és fruit de la naturalesa relativa del concepte de pobresa assumit per tots i cal tenir-la en compte a l'hora de voler comparar els resultats dels diferents estudis analitzats.

Diferències en la utilització de l'instrumental d'anàlisi

Una altra qüestió que cal també destacar és la de l'elecció dels instruments a utilitzar per recopilar i agregar la informació necessària per al càlcul del llindar de pobresa i per a l'estimació dels recursos de les llars objecte d'estudi. Els principals instruments utilitzats són l'enquesta i les fonts registrals. En els estudis aquí ressenyats s'ha utilitzat l'enquesta com a font d'informació per al càlcul del percentatge de pobresa, tot i que existeixen diferències importants en la utilització que se n'ha fet. Així, mentre que l'estudi de Càritas es basa en l'exploració de les dades de l'Enquesta de Presupostos Familiars, l'EMB es basa en una enquesta pròpia que cerca altres objectius a part dels d'aconseguir informació sobre els ingressos i les despeses de les llars barcelonines. Per altra banda, l'estudi *La pobresa a Barcelona* es basa en dades d'una enquesta específica però que havia estat dissenyada per al conjunt de Catalunya i no per capturar la realitat

de Barcelona. Aquestes qüestions sobre l'instrument a utilitzar tenen també el seu impacte en l'explicació de les diferències quant als resultats que presenten els diferents estudis.

Respecte de les altres fonts d'informació que podrien ser utilitzades en estudis com els que s'estan analitzant aquí, destaca la figura de l'enquesta tipus Panel que està sent emprada per la Unió Europea per identificar l'evolució de les llars al llarg del temps. En un Panel la mostra utilitzada (la gent entrevistada) es manté constant encara que amb petites renovacions a les diferents edicions de l'estudi. Eurostat (l'oficina estadística de la Unió Europea) ha patrocinat l'edició d'una enquesta tipus Panel per a tota la UE, que a Espanya ha estat realitzada per l'Institut Nacional d'Estadística, on les dades sobre pobresa no tenen com a unitat més propera Barcelona sinó que fan referència a tota l'àrea de llevant, que a més de Catalunya inclou el País Valencià. En conseqüència, la informació disponible per a l'àrea més pròxima a Barcelona no és del tot significativa per als objectius aquí marcats.

Quant a la utilització de l'altra gran font d'informació, la registrals, destaca com aquest instrument d'anàlisi és especialment emprat en la construcció d'indicadors sintètics a les diferents aproximacions al concepte i la realitat de l'exclusió i de certes facetes de la desigualtat, com és el cas dels diferents estudis sobre les desigualtats socials en salut que ha editat l'Institut Municipal de Salut Pública de Barcelona. Les fonts registrals presenten

l'avantatge de ser relativament fàcils d'obtenir i de presentar sovint gran riquesa quant a la informació i la disponibilitat de la mateixa informació.

Proposta d'indicadors per aproximar tendències

Analitzats els principals estudis i repassats els principals conceptes que expliquen en part les seves divergències quant a resultats, cal, abans de concloure, presentar tot un seguit de fonts d'informació que de forma relativament ràpida i assequible permetin aproximar les tendències quant als fenòmens de la pobresa, la desigualtat i l'exclusió. Es tracta de fonts d'informació que no estan directament relacionades amb la finalitat que aquí se'ls vol donar i que per això no permeten la rigorositat i l'exactitud dels estudis presentats. Es tracta d'indicadors àmpliament disponibles i realitzats tots ells per instàncies oficials.

Atur EPA:

Aquest indicador situa com a objectiu el mesurament de l'atur i de l'ocupació a l'Estat espanyol a partir d'una enquesta, el qüestionari i la metodologia de la qual estan estandaritzats a escala europea. Es basa en una enquesta publicada trimestralment per l'Institut Nacional d'Estadística que inclou informació que pot ser de gran interès en el coneixement de l'evolució de magnituds com la desigualtat i l'exclusió. Presenta l'avantatge de la quantitat i qualitat de la informació que conté (especialment perquè inclou informació sobre la incidèn-

cia de l'atur a les llars espanyoles desagregada per membres), però en ser una enquesta d'àmbit nacional presenta l'inconvenient de la poca representativitat de les seves dades quan són utilitzades a escala més local.

Atur registrat:

Es tracta d'una font d'informació registral l'interès de la qual se centra en el fet que en l'estudi local de l'exclusió permet disposar de les dades sobre totes aquelles persones que, estan a l'atur, busquen activament una ocupació, informant també sobre el temps que han cotitzat, quants reben algun tipus de prestació o de formació, etc. Cal tenir en compte que aquesta font d'informació no capta el conjunt de la població aturada perquè funciona amb unes defini-

cions i uns requisits que no otorguen la consideració d'aturades a persones que es troben en situació d'atur segons els estàndards internacionals.

Enquesta de salaris:

A l'enquesta de salaris que publica l'INE s'hi pot trobar informació relativa a la quantificació i mesurament dels salaris tant al conjunt de l'Estat com a les comunitats autònomes. Atès que hi ha una correlació significativa entre nivells de desigualtat econòmica i desigualtat salarial, l'evolució d'aquestes magnituds salarials pot permetre identificar l'evolució de les tendències quant a desigualtat i pobresa.

Llindars legals de pobresa :

Ja s'indicava amb anterioritat que una possible forma d'establir el llindar

de pobresa a emprar en un estudi és la utilització del que l'Administració considera com a mínim per satisfer les necessitats d'una persona en la nostra societat. A Espanya es poden identificar diverses fonts d'informació sobre què considera l'Administració com a mínim: la quantia del Programa Interdepartamental de Renda Mínima d'Inserció (PIRMI), la quantia de la Pensió no Contributiva (PNC), la quantia de la pensió mínima de jubilació i la quantia del Salari Mínim Interprofessional. A la Taula 2 es presenten les quanties que preveu cada una d'aquestes figures i a continuació se'n fa un breu repàs.

És interessant assenyalar com de les dades presentades a la Taula 1 es pot apreciar una gran disparitat entre les diferents xifres aportades, no podent-se, en conseqüència, fixar un únic llindar de pobresa legal. Ara bé, cal tenir en compte que en la determinació del salari mínim, de la Pensió no Contributiva i de la pensió mínima, existeixen en cada cas altres condicionants que influeixen en la seva determinació a part de les estrictament relacionades amb els recursos mínims que necessita una persona per subsistir. És la PIRMI el que conceptualment i segons els motius que el promouen aproximaria amb més exactitud el llindar legal de pobresa a Catalunya. Llindar legal (la prestació bàsica del PIRMI) que s'aproxima al llindar que, tret a partir de càlculs estadístics i seguint les indicacions de la Unió Europea, utilitza Càritas per a tot l'Estat. Ara bé, si s'analitza amb profunditat la quantia destinada a la

Taula 2
Evolució de les principals magnituds que podrien determinar un llindar legal de pobresa

	1996	1997	1998
Pensió no contributiva (PNC)			
Jubilació	35.580	36.510	37.280
Invalidesa	53.370	54.765	55.920
Per fill a càrrec	53.370	54.765	55.920
Salari mínim interprofessional (SMI)			
Majors de 18 anys	64.920	66.630	68.040
De 16 a 18 anys	50.220	59.130	68.040
Pensió contributiva —Jubilació (+65 anys)—			
Sense cònjuge a càrrec	46.635	54.825	55.980
Amb cònjuge a càrrec	53.435	64.505	65.680
PIRMI			
Prestació bàsica	39.000	41.000	42.882
+ 1 membre dependent	6.000	6.000	6.126
+ 2 o 3 membres dependents	5.000	5.000	5.105
+ 4 o més dependents	4.000	4.000	4.084

Font: elaboració pròpia i Servei de Normativa i Assessorament jurídic del Departament de Benestar Social de la Generalitat

PIRMI en relació al nombre de persones que han de dependre de la prestació, es veurà (Taula 3) que, en la determinació dels complements per membre dependent, l'Administració no segueix les escales d'equivalència internacionalment reconegudes, com l'escala d'Oxford.⁴

Conclusions

De l'anàlisi comparada entre els diferents estudis que analitzen la pobresa a l'àrea de Barcelona es conclou que les diferències en els resultats són més fruit de decisions metodològiques que de diferències en la utilització dels conceptes. A excepció dels treballs del Gabinet d'Estudis Socials *Estudi sobre la situació de la pobresa i l'exclusió social* i de "Les necessitats socials a Barcelona" de Pep Gómez, que fan més aviat referència al que aquí s'ha definit com a exclusió i necessitat social, la resta dels estudis comentats difereixen, entre altres qüestions, en la forma de quantificar el concret llindar de pobresa. Uns el calculen segons les dades agregades per a tot l'Estat, mentre que d'altres canvien el llindar segons el territori sobre el qual vulguin informar. Aquest fet porta que les comparacions de resultats entre els estudis no es puguin efectuar amb rigorositat.

Per altra banda, cal destacar que la proximitat en l'anàlisi de la pobresa, la desigualtat i l'exclusió que aporta el nivell metropolità esdevé un punt a favor

Taula 3
Una anàlisi comparativa entre el PIRMI i el llindar de Càritas aplicant l'escala d'equivalència d'Oxford

	PIRMI	Estimació PIRMI amb escala d'equivalència d'Oxford	EDIS-CÀRITAS
1 membre	42.882 ptes.	42.882 ptes.	44.255 ptes.
2 membres	49.008 ptes.	entre 64.323 i 72.899 ptes.	entre 66.382 i 75.233 ptes.
3 membres	54.113 ptes.	entre 85.764 i 102.916 ptes.	entre 88.509 i 106.211 ptes.
4 membres	59.218 ptes.	entre 107.205 i 132.933 ptes.	entre 110.636 i 137.189 ptes.
5 membres	63.302 ptes.	entre 128.646 i 162.950 ptes.	entre 132.763 i 168.167 ptes.

Font: elaboració pròpia

dels estudis que mesuren des d'aquest àmbit aquestes realitats. Ara bé, l'inconvenient d'aquesta proximitat és en el fet que les fonts d'informació tradicionalment utilitzades (especialment l'Enquesta de Pressupostos Familiars), en centrar-se en nivells territorials superiors als de la ciutat, presenten importants problemes que només poden solucionar-se mitjançant la utilització d'altres recursos i fonts d'informació. Recursos i fonts d'informació a escala municipal que poden ser de gran utilitat com és el cas de la informació en brut disponible als registres municipals.

Finalment, cal destacar que, tot i que la quantificació de la pobresa sembla un objectiu relativament assolit per l'àrea de Barcelona, la majoria dels estudis aquí analitzats es basen en unes fonts d'escassa actualitat (Enquesta Pressupostos Familiars 1991 i Enquesta de Catalunya 1988), cosa que en limita la seva incidència sobre l'actualitat. La

darrera de les conclusions a les quals s'arriba en aquest article és la manca d'estudis que tinguin com a objecte la identificació de l'exclusió a Barcelona, objectiu altament complicat però que reclama d'interès ateses les noves dimensions que el problema està present els darrers anys amb l'extensió de l'atur, la immigració, el fracàs escolar, etc. Hi ha estudis a altres ciutats i comunitats autònomes⁵ de l'Estat que permetrien l'aplicació de metodologies concretes i provades per identificar les bosses i les causes de l'exclusió a la ciutat de Barcelona. ■

4. L'escala d'Oxford, emprada per l'OCDE, atribueix als membres adults diferents del cap de família una ponderació equivalent al 70% de la del cap de família i un 50% per cada un dels menors d'edat.

5. Aguilar, Gaviria, Goizueta i Laparra (1995) "Exclusión social y políticas de integración en la CA de Madrid" *Economía y Sociedad*, nº12, junio.

Aguilar, Gaviria, Goizueta i Laparra (1996) "Peculiaridades de la exclusión en España: propuesta metodológica y principales hipótesis a partir del caso de Aragón" a VVAA: Pobreza, necesidad y discriminación. Fundación Argentaria, Madrid.

Bibliografia

- Arcarons et al. (1998): *Estimació de l'indicador de la renda familiar disponible de les comarques i municipis de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- Arias et al. (1993): "Desigualdades en salud en Barcelona y en Valencia," a *Medicina Clínica*, n.8 Vol. 10. Barcelona.
- Atkinson, A.B. (1989): *Poverty and Social Security*. Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire.
- Atkinson, A.B. (1970): *La economía de la desigualdad*. Editorial Crítica. Barcelona.
- Barr, Nicholas (1993) *The economics of welfare state*. Stanford University Press. Palo Alto.
- Castel, Robert (1992): *La inserción y los nuevos retos de las intervenciones sociales*. Endymión. Madrid.
- Delgado, M., Muñoz-Machado, S. Gómez Seara, M. (1997): *Estructuras del Bienestar*. Cívitas. Madrid.
- EDIS (1996): *Las condiciones de vida de la población pobre en la diócesis de Barcelona*, 1996. FOESSA, Madrid.
- Estivill, Jordi (1994): "La pobreza a Barcelona". A *Barcelona Societat* n.2. Barcelona.
- Fundación FOESSA (1993): *Informe sociológico sobre la situación social en España*. FOESSA. Madrid.
- Galofré, Maria (1998): "Necessitats d'atenció a la vellesa". A Giner, S. *La societat catalana*. Institut d'Estadística de Catalunya. Barcelona.
- Generalitat de Catalunya (1996): *Mapa de Serveis Socials*. Departament de Benestar Social. Barcelona.
- GES (1994): *Estudi sobre la situació de la pobresa i l'exclusió social*, Mimeo. Barcelona.
- Gómez, Miquel (1994): *Els llindars de la pobresa a Catalunya: concepte, descripció, quantificació i territorialització*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- Gómez, Pep (1994): "Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona". *Barcelona Societat*, n.2. Barcelona.
- Institut d'Estadística de Catalunya: <http://www.idescat.es>
- Instituto Nacional de Estadística: <http://www.ine.es>
- Laparra, M., Gaviria, M., Goizueta, I. (1995): *Exclusión social y políticas de integración en la Comunidad de Madrid*. Economía y sociedad. Madrid.
- Laparra, M., Gaviria, M., i Aguilar "Peculiaridades de la exclusión en España: propuesta metodológica y principales hipótesis a partir del caso de Aragón" a VVAA: *Pobreza, necesidad y discriminación*. Fundación Argenteria, Madrid.
- Masats, Marta (1998): "Desigualtat i pobresa a Catalunya". A Giner, S., *La societat catalana*. Institut d'Estadística de Catalunya. Barcelona.
- Mercader, Magda (1992): "Bajos niveles de renta en España: una comparación con el Reino Unido y Francia" en *I Simposium sobre la distribución de la renta y la riqueza*. Fundación Argenteria. Madrid.
- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales: <http://mtas.es>
- Orriols, Pere (1998): "El sosteniment de la renda a Catalunya: eix del sistema de protecció social". A Giner, S. *La societat catalana*. Institut d'Estadística de Catalunya. Barcelona.
- Sen, A.K. (1979): *Las medidas de la desigualdad*. Alianza Editorial. Madrid.
- Sen, A.K. (1995): *Sobre la desigualdad económica*. Alianza Economía. Madrid.
- Smeeding, et al. (1990): *Poverty, inequality and income distribution in comparative perspective*. Harvester Weathsheaf, Hertfordshire.
- Social Science Research Council (1968): *Research on poverty*, Heinemann, Londres.
- Subirats, M. et al. (1991,1992,1996): *Enquesta de la regió metropolitana de Barcelona*, IEMB. Barcelona.
- UPC (1998): *Índex de Capacitat Econòmica Familiar a la Ciutat de Barcelona*, Mimeo. Barcelona.

MONOGRAFIES

EXCLUSIÓ SOCIAL I RENDES MÍNIMES: UN ESTUDI COMPARATIU DE SIS CIUTATS EUROPEES

MAITE MONTAGUT, ROSA MUR

Departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials, Universitat de Barcelona

La pobresa i l'exclusió social

Els programes de rendes mínimes són l'última xarxa de protecció social —i la que està més descentralitzada— dels estats de benestar. Aquests programes, que es posen en funcionament a escala local, doten d'uns mínims de subsistència i mesures d'inserció aquells ciutadans que no han pogut generar per si mateixos els vincles socioeconòmics necessaris en un determinat context social. Gairebé totes les societats d'Europa occidental apliquen aquests programes de rendes mínimes. Ara bé, tant pel que fa al seu disseny, com per la tipologia de població que atenen, hi trobem diferències significatives. Una de les variables que expliquen, en part, aquestes diferències és el significat atorgat a la problemàtica de la pobresa i de l'exclusió social.

No és el mateix pobresa que exclusió social. Tot i que moltes vegades s'utilitzin indistintament i, a més, existeixi una estreta connexió entre ambdues, es tracta de dues problemàtiques diferents. En determinades situacions, les trajectòries de pobresa condueixen els individus cap a situacions d'exclusió social; altres vegades, persones sense recursos econòmics disposen de xarxes de suport que eviten els riscos d'una exclusió social. D'altra banda, també hi ha persones excloses socialment que no són, necessàriament, pobres.

Per pobresa hem d'entendre la manca de recursos econòmics. Aquesta mancança es relaciona amb el que es

considera una cota mínima per garantir uns nivells de vida dignes en un determinat context. Així, un mateix nivell de recursos, per petit que sigui, pot permetre a les persones viure més o menys bé d'acord amb el que és habitual en el seu entorn social. El debat al voltant de la pobresa se centra, per tant, en com es prenen els paràmetres per catalogar quin és el llindar per definir la pobresa, és a dir, on es posa el llistó per determinar un mínim d'ingressos necessaris per viure de forma prou digna en una determinada societat.

Ara bé, la mancança de mitjans econòmics per satisfer les necessitats vitals esdevé, moltes vegades, un itinerari d'exclusió social. Dues són, bàsicament, les variables que el poden condicionar: d'una banda, les xarxes socials existents en un determinat entorn; de l'altra, les mesures polítiques per mitjà de les quals les autoritats intenten resoldre aquestes problemàtiques. Per tant, l'exclusió social és una experiència que té un àmbit de definició, tant nacional —relacionat amb les diferents polítiques—, com local —vinculat a la comunitat—. L'àmbit local és altament significatiu per diverses raons, però, en especial, pel fet que és on es pot provar el suport provinent de les xarxes de solidaritat. D'altra banda, els governs centrals també poden incidir en l'increment de l'exclusió social en el moment en què retiren o no consideren programes de subsidis, ajuts o protecció per a determinades eventualitats. De la mateixa manera que no sempre la manca de

recursos és sinònim d'exclusió social, no sempre l'exclusió social és només deguda a una manca de treball. Molts treballs precaris i mal pagats també poden ser una font d'exclusió social, ja que els treballadors amb salaris molt baixos i sense drets socials poden quedar exclosos del consum d'activitats que formen part de pràctiques culturals de la societat a la qual pertanyen, limitant-se així la seva participació en les modernes activitats dels mercats locals.

L'existència d'un ingrés mínim pot ajudar la gent a cobrir les seves necessitats mínimes, però no necessàriament incloure-la a la societat des d'un punt de vista sociocultural, o impedir que continuïn sentint-se exclosos de la societat que els envolta. En aquest sentit, el nivell de generositat de les mesures establertes en els programes de mínims d'ingressos i la concepció o els sentiments que desporten en aquells que n'esdevenen beneficiaris, són particularment rellevants, podent conduir als beneficiaris a participar en les activitats de la comunitat —com és el cas de països del nord d'Europa— o bé deixar-los sense recursos econòmics suficients per adquirir els serveis i mercaderies adequats a la mitjana de vida del seu entorn, com succeeix en països de l'àrea mediterrània.

Si bé en el moment en què es van dissenyar les polítiques de rendes mínimes, eren mesures excepcionals per a casos d'emergència i per a períodes curts de temps, en els darrers anys, en canvi, el gran increment de la desocupació, d'una banda, i l'aparició de nous problemes i

necessitats socials, de l'altra, han fet que aquestes mesures esdevinguin un calaix de sastre per atendre gran diversitat de problemàtiques.

L'estudi ESOPO

Els resultats de l'estudi ESOPO (Evaluation of Social Policy at the Local Urban Level: Income Support for the Able Bodied) del IV Programa de la Unió Europea Contra l'Exclusió Social ens han permès comparar diferents polítiques de programes de rendes mínimes i les vinculacions que els seus beneficiaris mantenen amb la mesura. S'han estudiat catorze ciutats, entre elles Barcelona, de sis països diferents (Alemanya, Espanya, França, Itàlia, Portugal i Suècia).

El fet que els programes d'assistència social se situïn en els marges dels estats assistencials significa que a partir del seu estudi és possible avaluar l'abast que té la categoria «ciutadania social» en cadascun dels països. L'assistència social no té un significat únic a tots els països: en alguns inclou serveis extensos, tant pel que fa al ventall de mesures que ofereix com a les subvencions econòmiques que comporta; en d'altres, està molt més delimitada a persones amb situacions concretes de carència; cosa que significa que els recursos poden ser entesos, bé des d'una perspectiva universal com un dret de tots els ciutadans, bé des d'una perspectiva més limitada, en què solament puguin beneficiar-se'n persones de determinades categories o amb problemàtiques específiques.

Pel que fa al seu disseny, la situació més freqüent és que l'assistència social, i en particular els programes de rendes mínimes, siguin administrats localment, però dins d'esquemes nacionals que determinen les normatives i els criteris generals d'aplicació.

Les pròpies definicions de pobresa i exclusió social de cada context local també repercuteixen en les mesures que es dissenyen. Per exemple, hem vist que en alguns països (Portugal, Itàlia i parcialment Espanya i França), tan sols aquelles persones percebudes com amb un alt risc de ser excloses —donada la seva extrema pobresa o incapacitat de tenir cura de si mateixes— són les considerades possibles beneficiàries del programa. En canvi, a països com Suècia i Alemanya l'única condició per accedir al programa és la manca d'ingressos i, per tant, no hi ha cap judici sobre les seves capacitats, i, per tant, el risc de ser considerat un exclòs social és molt menor o inexistent.

L'assistència social per mitjà de subvencions s'ha anat incrementant a partir dels anys vuitanta als sis països estudiats. Hi ha hagut un gran increment de les persones ateses a Alemanya i Suècia, i també, encara que menor, de les ateses a França, Itàlia, Espanya i Portugal. L'atur de llarga durada i l'acabament dels subsidis d'atur són les principals raons d'aquests increments, com també l'increment del nombre de dones que assumeixen la maternitat sense parella. A grans trets, i com podrem veure en els quadres que es presenten, podem dir

que els subsidis de rendes mínimes, comparats amb els ingressos mitjans que provenen del mercat de treball són alts a Suècia, mitjans a França i Alemanya, i baixos a Espanya, Itàlia i Portugal. Es dibuixen, un cop més, les diferències entre els països del nord i els del sud d'Europa.

D'altra banda, també hi ha importants variacions entre els diferents països en l'administració responsable del disseny del programa. A Suècia hi ha definits uns estàndards nacionals que apliquen localment els responsables de cadascun dels municipis. A França s'aplica una mesura nacional tot i que hi ha diferències a la pràctica, d'acord amb iniciatives locals. A Alemanya, és el Länder l'encarregat d'establir el benefici dins d'una estreta banda fixada a escala nacional. A Espanya, els governs autònoms són els que estableixen les mesures. A Itàlia, els ajuntaments estableixen els seus propis àmbits, d'acord amb els recursos de què disposen. Finalment, a Portugal, hi ha hagut en els darrers temps un canvi de model, passant de ser els ajuntaments els que el definien a un model centralitzat.

Un punt important a destacar és que el benestar a escala local es deriva de la interacció entre les institucions polítiques i la societat civil, i que l'impacte de la pobresa local varia considerablement entre les ciutats estudiades, per diferents raons, en especial pel coixí i suport de les famílies, de l'església i l'existència d'altres xarxes socials. La recerca ens mostra clarament que les condicions que

filtren l'accés tenen molt més impacte que cap altra dimensió, i no sols per les característiques demogràfiques i socials dels seus beneficiaris, sinó també per la durada mitjana de la dependència de l'assistència social, pel risc de reincidir en el programa i, també, per a les possibilitats d'una sortida satisfactòria.

L'estudi comparatiu

Per tal d'entendre les similituds i diferències entre les catorze ciutats estudiades (Barcelona, Bremen, Cosenza, Dreux, Göteborg, Halle, Helsingborg, Lisboa, Milà, Porto, Rennes, Saint Etienne, Torí, Vitòria) podem referir-nos, bàsicament, a quatre grans característiques.

La primera característica que les diferencia fa referència a si es tracta d'un programa que reconeix drets universals per a tots els ciutadans del país, independentment d'on visquin, o si depèn del lloc de residència d'aquests. Per tant, es tracta de veure si la responsabilitat d'aplicació és a escala nacional, regional o local. La segona, està relacionada amb la major o menor flexibilitat o severitat de la reglamentació, és a dir, si cal complir determinats requisits per poder tenir accés al programa. La tercera característica, connectada amb les dues anteriors, fa referència al tipus de relació que s'estableix entre els treballadors socials i els beneficiaris del programa i si existeix un espai de maniobra més o menys gran per a la discrecionalitat dels que gestionen el programa. Finalment, la quarta té a veure amb la intensitat amb què la

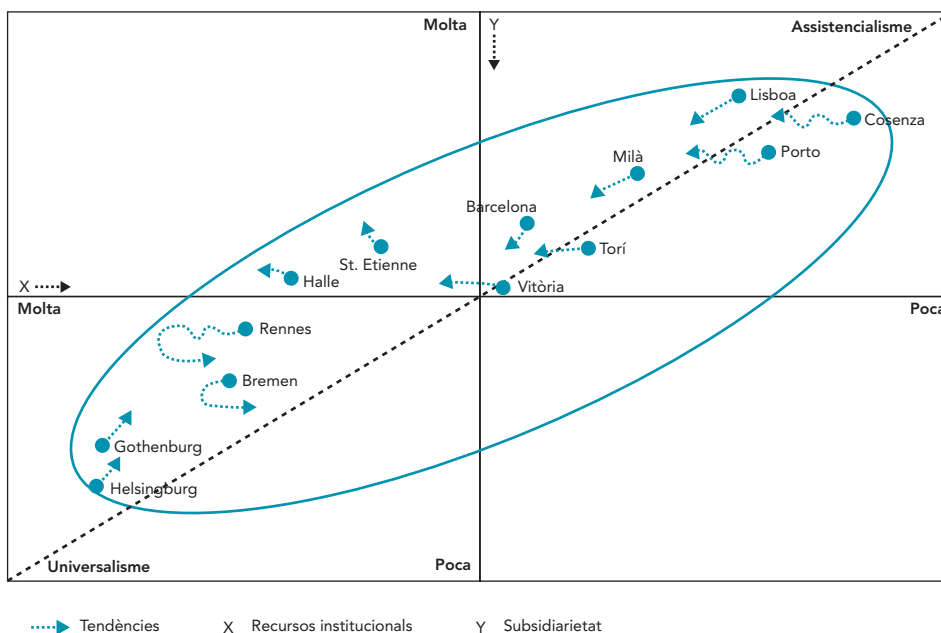
societat civil —organitzacions no lucratives o mercantils, famílies o voluntaris— pren part en la gestió dels diferents programes.

Són importants les diferències entre el principi del dret i el principi de necessitat. En el primer cas, si els recursos del sol·licitant estan per sota d'un determinat nivell fixat per llei, l'accés als beneficis és un dret, i la relació entre els serveis i el beneficiari és impersonal i altament burocratitzat. Si preval el principi de necessitat, en canvi, ve condicionat pel grau de necessitat constatat i solen ser mesures que s'adrecen a la unitat familiar com un tot i no a les persones individualment. Existeix, en aquest cas, una certa discrecionalitat en el paper de

l'administració que atorga el subsidi, dependent, en gran mesura, de la relació establerta entre el sol·licitant i els serveis socials.

La interconnexió d'aquestes variables ens permet dibuixar el gràfic 1, en el qual situem els programes de rendes mínimes de les diferents ciutats de l'estudi. En l'eix horitzontal s'ordenen les ciutats segons el grau de recursos de què disposen els diferents programes, i en l'eix vertical segons el predomini del sector públic en l'atenció de les problemàtiques, és a dir, segons el grau o intensitat de la subsidiarietat existent en l'assistència social. Això ens delimita dos grans espais que anomenem «universalistes» —quadrant inferior esquerra— i

Gràfic 1
L'equilibri entre assistencialisme i universalisme a les diferents ciutats

«assistencialistes» —quadrant superior dret—. En el primer situem aquelles ciutats que presenten programes amb un alt nivell d'institucionalització. Es tracta d'un model centralitzat, amb un alt nivell de recursos, que funciona de forma altament burocratitzada, amb poca flexibilitat i poc espai per a la innovació, i en el qual es deixa un espai relativament petit per a la discrecionalitat. En el model assistencialista, en canvi, trobem ciutats de països on no hi ha una regulació nacional dels programes d'ingressos mínims, sinó diferents tipus de mesures, més o menys generoses depenent de les polítiques regionals o locals i de la categoria de la necessitat. Aquest segon model deixa un marge relativament gran per a la discrecionalitat dels responsables de l'aplicació del programa i, per tant, hi tenen gran influència els mecanismes subjectius que poden influir en la presa de decisions dels treballadors socials.

Observant el gràfic 1 cal tenir present, d'una banda, que quan més a l'extrem superior de la diagonal es posicioni una ciutat, més poden, els seus operadors o treballadors socials, fer ús de la seva discrecionalitat amb les famílies, agències comunitàries o privades i, probablement, amb les activitats laborals informals, esdevenint claus les relacions emocionals que s'estableixen entre l'operador i el client. El rol del govern local és crucial, no només per adaptar les polítiques a les situacions locals i encoratjar innovacions socials, sinó també per definir els perfils dels usuaris

i promoure el desenvolupament d'una atenció regional o nacional més homogènia. D'altra banda, també és força interessant veure les tendències evolutives de les diferents ciutats: les ciutats situades més properes als extrems tenen la tendència de variar la seva posició en direcció al centre del gràfic. Els països amb un estat de benestar més desenvolupat van incorporant de manera més efectiva les organitzacions de la societat civil en la gestió dels programes; mentre que els països amb un estat de benestar feble i encara molt basat en el paper de les famílies i de l'església, estan tendint a augmentar el protagonisme del sector públic. Podem apuntar que s'està donant un procés de confluència cap a una coresponsabilitat entre el sector públic i el sector privat en el camp de l'assistència social.

Les principals variables estudiades

Per tal de simplificar les dades comparatives, hem triat per a aquest article les sis ciutats (una de cada país) amb unes dinàmiques socials i econòmiques més similars; i de totes les variables estudiades hem escollit les tres que, segons el nostre parer, són més significatives per contrastar i entendre les diferències que es donen entre els seus programes de rendes mínimes: (1) La generositat dels programes, tenint en compte dos aspectes: (a) l'import dels subsidis i (b) la durada dels períodes de cobrament; (2) l'edat del qui rep l'ajuda, considerant com a tal, en el cas dels països del sud d'Europa

—en què es tracta d'ajudes familiars—, la persona que consta com a titular d'aquesta; i (3) les característiques de l'estructura familiar de les famílies que són ateses en els programes. El període estudiat ha estat el comprès entre 1991 i 1995.

Cal tenir en compte que al marge de les variables que s'inclouen en aquest article (import, períodes, edat i estructura familiar dels beneficiaris), el grau de cobertura de les rendes mínimes és, òbviament, diferent a cada ciutat. La cobertura respecte al total de la població és més alta als països nòrdics que als del sud d'Europa.

La generositat dels programes

L'import dels subsidis de rendes

L'import dels diferents subsidis varia en cada ciutat, segons l'estructura familiar atesa. La taula recull l'import (expressat en ecus) dels subsidis que corresponen a les tres tipologies més significatives: llars unipersonals (hi viu una única persona); llars monoparentals (compostes per una mare o un pare amb un fill) i llars nuclears (compostes en el nostre cas per una parella amb tres fills). Les dades recollides en la recerca (taula 1) mostren principalment que:

- les mesures econòmicament més generoses són, amb diferència, les de les ciutats del nord d'Europa: Göteborg i Bremen;

- les mesures amb una generositat econòmica mitjana corresponen a les ciutats de Milà i Saint-Etienne;

Taula 1
Import base del subsidi de la Renda Mínima d'Inserció*

	Barcelona	Bremen	Göteborg	Lisboa	Milà	St. Etienne
Unipersonal	244	274	326	105	357	370
Monoparental	278	411-521	482-541	158	589	555
Nuclear	371	904-1233	1.007-1.183	368	1.046	962

* Els imports estan expressats en ecus i corresponen al període estudiat

- les mesures que menys ingressos suposen als seus perceptors són justament les de les ciutats de Lisboa i Barcelona.

En el cas de les ciutats de Bremen i Göteborg, s'indica un interval de variació perquè la quantitat que percebrà la família dependrà de l'edat del fill o fills que tingui al seu càrrec, essent els ingressos proporcionalment més grans en el cas de fills adolescents.

Com es pot observar, per a cada categoria de llar varia l'ordre de més a menys import dels subsidis. Per a llars unipersonals, la ciutat francesa de Saint Etienne és la que concedeix un subsidi superior. Per a les monoparentals ho és Milà i, per a les nuclears, Milà, Göteborg i Bremen.

Durada mitjana dels períodes de cobrament

És molt important conèixer el temps de permanència en els programes. Una forma de poder-ho apreciar és a partir dels cobraments dels subsidis. Per tal de poder dur a terme l'estudi comparatiu es van analitzar, al llarg de 42 mesos, quants mesos estaven cobrant el subsidi i les interrupcions que hi podien haver. La

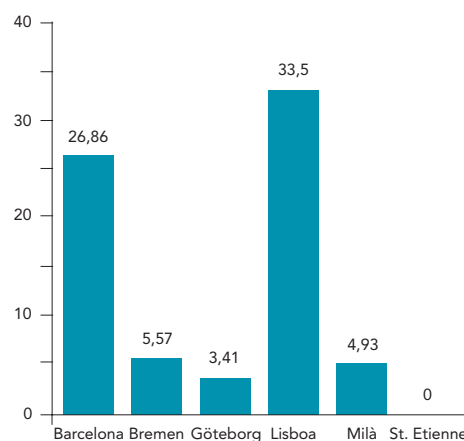
durada mitjana del primer període de cobrament de les sis ciutats queda reflectit al gràfic 2 (no s'hi inclou la ciutat francesa de Saint-Etienne ja que no disposem d'aquesta dada).

La principal observació que podem fer, partint del gràfic, és que hi ha dues ciutats amb una durada mitjana molt superior a les restants: Lisboa (on la durada mitjana del primer subsidi és superior als 33 mesos), i Barcelona (on la durada mitjana d'aquest primer subsidi és pràcticament de 27 mesos).

De fet, i com hem vist en l'apartat anterior, Lisboa i Barcelona són també les que presenten una dotació econòmica menor per als beneficiaris dels programes de rendes mínimes. En canvi, les ciutats amb una menor durada mitjana dels cobraments són les del nord d'Europa; aquelles on hi ha menys restriccions per tal que les persones puguin continuar gaudint-ne, i també, aquelles amb majors dotacions econòmiques i de mesures addicionals a disposició dels beneficiaris d'aquests programes.

Cal assenyalar que en el cas de la ciutat de Milà, com en altres ciutats italianes, la poca durada mitjana del primer període de cobrament és deguda a limi-

Gràfic 2
Durada mitjana del primer període de subsidi (mesos)

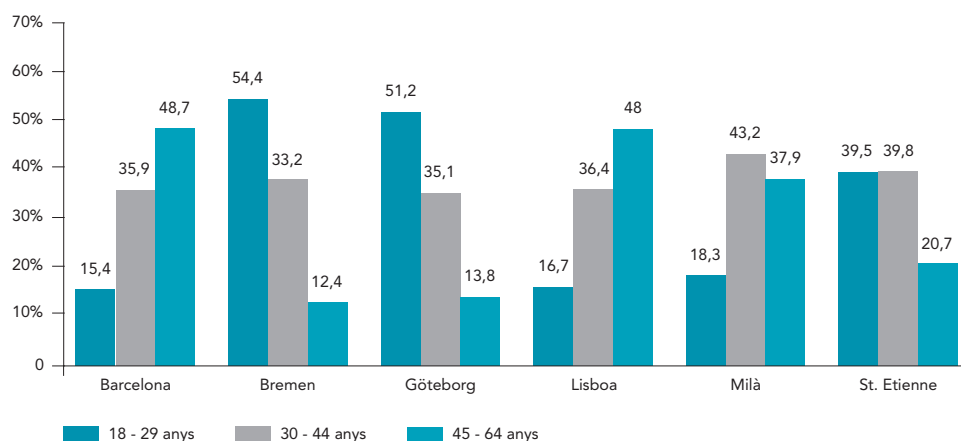

tacions temporals del propi programa i a restriccions pressupostàries existents a la ciutat. Restriccions que poden fer que es denegui la renovació de la mesura encara que la necessitat de suport continuï existint.

L'edat dels beneficiaris (del titular de la prestació en cas d'ajudes a famílies)

És interessant de conèixer a quin grup d'edat (joves, adults o vells) pertany la persona que figura com a titular del programa, ja sigui l'únic beneficiari o el responsable d'una llar on conviu una família. En el gràfic 3 podem veure que a les ciutats del nord —Göteborg i Bremen— hi ha un predomini de beneficiaris menors de 30 anys. Sovint són joves que no han trobat encara la seva primera feina, però que ja viuen independitzats de la família i que demanen el suport

Gràfic 3
Percentatges de beneficiaris per grups d'edat i ciutat de residència

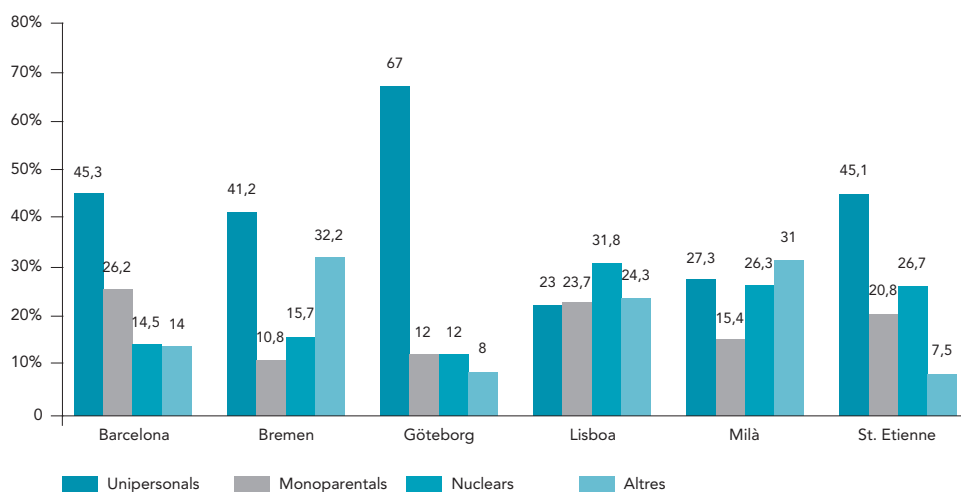

econòmic dels programes de rendes mínimes mentre troben la seva vinculació amb el món laboral. Aquesta categoria no la trobem a les ciutats mediterrànies, on la família continua essent el sustentador principal dels joves sense feina.

En l'altre extrem de les franges d'edat destaquen dues ciutats, Barcelona

i Lisboa, on els majors de 45 anys representen pràcticament la meitat dels beneficiaris dels programes. Les dificultats d'inserció sociolaboral dels integrants d'aquest col·lectiu, en un mercat de treball cada vegada més dinàmic i flexible, contribueixen a explicar l'atur de llarga durada. D'altra banda, la seva permanèn-

Gràfic 4
Percentatges de beneficiaris per tipus de llar i ciutat de residència

cia en els programes assistencials és donada per la inexistència d'altres tipus de prestacions més adequades a aquelles persones per a les quals la manca de treball és la principal problemàtica.

No hi ha diferències massa significatives entre les ciutats pel que fa als beneficiaris de la franja compresa entre 30 i 44 anys.

L'estructura familiar

El gràfic 4 ens mostra la importància relativa a les diferents ciutats de quatre tipus de llars: les unipersonals (hi viu una persona sola); les monoparentals (hi viuen un dels progenitors amb el seu o els seus fills); les nuclears (hi viuen els dos membres d'una parella amb els seus fills) i, finalment, altres tipus de llars. Aquesta darrera categoria recull aquelles llars no catalogables en els tipus anteriors. Els casos més freqüents són les llars on conviuen més de dues generacions (per exemple, una parella amb els seus fills i els pares d'un d'ells), i llars formades per persones sense cap tipus de vinculació familiar (pisos d'estudiants, d'amics, etc.).

Podem destacar el següent:

- les llars unipersonals són el col·lectiu que agrupa un major nombre de beneficiaris a pràcticament totes les ciutats estudiades;
- les llars monoparentals són més importants als programes de les ciutats del sud que no pas als de les del nord, on hi ha més serveis i prestacions específiques en cas de maternitat;

- els altres tipus de llars són principalment importants a la ciutat alemanya de Bremen (32,2%), bàsicament degut al gran nombre de joves que comparteixen pis, i a la ciutat italiana de Milà (31%), degut bàsicament que hi ha llars on conviuen diferents generacions.

A manera de conclusions

Una anàlisi de les característiques sociodemogràfiques i de la temporalitat de l'ús de les mesures assistencials ens ha servit per palesar les diferències entre els diferents sistemes.

El que suggereix el nostre estudi és que els programes de suport de rendes no tracten arreu els seus acollits de la mateixa manera. Alguns programes locals no permeten que una persona en situació de necessitat s'aculli als beneficis, pel fet de que no respon al perfil dissenyat per les condicions estipulades. Als països del nord d'Europa trobem que persones joves o sol·licitants sense fills tenen més oportunitats d'obtenir el subsidi d'ingressos mínims que als països del sud, on hi ha una major tendència a considerar que la responsabilitat recau sobre la família (si es tracta de joves) o

dels propi individus, principalment si es tracta de persones soles del gènere masculí. En aquesta mateixa línia, i a la inversa, hem vist que, en aquests darrers països, famílies amb fills a càrrec, on el cap de família és una dona, i principalment si són llars monoparentals, tenen més probabilitats d'accedir als programes.

D'altra banda, a la pregunta de per què hi ha dependència de major durada a les ciutats del sud d'Europa, podem atribuir-li dues principals línies de resposta: una possible raó es trobaria en les diferents característiques de la població de referència atesa en el programa a les ciutats del sud d'Europa, que acostuma a acumular diverses problemàtiques (desocupació juntament amb problemes de salut o psicològics). Una altra apuntaria que, a aquesta acumulació de problemàtiques, s'hi afegeix un context de subsidis relatius baixos i insuficients per resoldre les situacions de necessitat. Es tractaria de programes més dissenyats per combatre la pobresa que no pas l'exclusió social.

Per tot, l'estudi ens permet afirmar que si el que es desitja aconseguir amb els programes d'ingressos mínims és dis-

senyar mesures assistencials que possibilitin la màxima autosuficiència dels seus destinataris, és a dir, la seva inclusió en els mecanismes socials (polítics i econòmics) que configuren un societat, no sempre és fàcil d'aconseguir els efectes desitjats. Molts cops, l'acció política contribueix a estigmatitzar alguns col·lectius i a augmentar la desmoralització dels individus atesos, incrementant la seva dependència del mercat laboral submergit, creant una «cultura de la pobresa» que produeix i reproduïx mecanismes d'exclusió social. Per tant, creiem que caldria reforçar, tal com sigui possible, una planificació individualitzada de les mesures per tal de permetre que els seus usuaris puguin treure més profit dels avantatges i oportunitats que se'ls faciliten.

Agraïm molt sincerament a la Generalitat de Catalunya i a l'Ajuntament de Barcelona la seva col·laboració durant les diferents fases de l'estudi. També d'una manera especial volem fer arribar l'agraïment a tots aquells treballadors socials que ens van facilitar l'accés, tant a la informació com a les persones beneficiàries del programa. ■

LA SALUT DE LA POBLACIÓ MARGINAL I/O VULNERABLE A LA CIUTAT DE BARCELONA

ROSA PUIGPINÓS, CARME BORRELL, M. ISABEL PASARÍN, IZABELLA ROHLFS. Servei d'Informació Sanitària, Institut Municipal de Salut Pública de Barcelona

M. TERESA BRUGAL, JOSEP M. JANSÀ. Servei d'Epidemiologia, Institut Municipal de Salut Pública de Barcelona

JOSEP DE ANDRÉS. Secretaria Tècnica; Departament de Salut, Consum i Serveis Socials; Ajuntament de Sabadell

Introducció

La marginació és aquella situació que implica una manca de recursos a tots els nivells des d'un punt de vista estructural que ha estat profundament interioritzada i no es pot modificar a escala individual (San Román, 1990); implica el desplaçament de grups d'individus al marge del sistema social, limitant la seva participació en els recursos i activitats integradores de la societat (Díaz i Román, 1989). Per entendre el concepte de marginació és necessari tenir en compte l'estructura de la societat a la qual es fa referència i també els comportaments socials, econòmics i culturals històricament determinats. La marginació està molt lligada a la pobresa en el nivell més precari.

En el món occidental (Marmot et al., 1997; Townsend, Davidson i Whitehead, 1988) i també a Barcelona (Borrell, 1998) està descrita l'existència de desigualtats socials en salut en el sentit que les persones de classe social més desavantajada tenen pitjor salut, unes conductes que comporten més risc i un menor accés als serveis sanitaris. En aquest sentit, la salut de la població marginal també és més precària i habitualment les persones que viuen en aquesta situació tenen més dificultat per accedir als serveis sanitaris formals, a la qual cosa s'afegeixen els problemes relacionats amb la manca d'auto-cura i d'autoestima (Bada i Bada, 1996; Jansà i Villalbí, 1995; Negre, 1988; Oppenheimer, 1991; Pons, 1992; Subirats et al., 1993; Torralba et al., 1996).

El coneixement de la salut de la població marginal és una tasca difícil, ja que les fonts d'informació sanitària de la ciutat habitualment no inclouen aquesta població. Les enquestes de salut per entrevista no obtenen informació de la gent que està en situacions extremes, tant la més benestant com la marginal o en situació més precària o vulnerable, a causa que aquests segments de població és difícil que apareguin en els mostreigs habituals. Per tant, la informació que ens donen les enquestes de salut realitzades a Barcelona des de l'any 1983 no ens mostren aquests col·lectius i per obtenir-ne informació cal utilitzar metodologies específiques per a poblacions ocultes o difícils de trobar (Del Castillo, 1991).

L'objectiu d'aquest treball és descriure les característiques sociodemogràfiques, l'estat de salut, les conductes relacionades amb la salut i la utilització de serveis de la població marginal i/o vulnerable de Barcelona a partir d'una enquesta realitzada l'any 1997.

Metodologia

La població d'estudi era la població marginal i/o vulnerable, i amb situació precària de Barcelona. Dins d'aquesta població es van estudiar els següents col·lectius: dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària, prostitutes i transvestits que treballen al carrer, immigrants/des que provenen de països en vies de desenvolupament i normalment amb situació legal d'irregularitat i, finalment, toxicòmans/nes en actiu o en tractament.

Per a l'obtenció de la mostra es va utilitzar el mètode de zones blanc (Del Castillo, 1991), consistent a identificar les diverses zones de la ciutat o punts on es podien trobar persones dels col·lectius objecte d'estudi (centres de serveis socials, associacions, carrers concrets, etc.) i en cada una d'elles es realitzaren dues o tres entrevistes. En cada un dels centres de serveis socials o associacions escollits els/les assistents socials seleccionaven les persones que complien les condicions de la població d'estudi, fet que es va donar sobretot en el cas de les dones soles en situació socioeconòmica precària i amb càrregues familiars, i en el cas dels immigrants. La mostra va ser de 240 persones (60 per a cada col·lectiu).

L'instrument de mesura va ser un qüestionari elaborat a partir del qüestionari de l'Enquesta de Salut de Barcelona de l'any 1992 (Borrell et al., 1992), del qüestionari sobre consumidors d'heroïna en tractament del Plan Nacional de Drogas de 1996 (De la Fuente i Barrio, 1998) i del qüestionari de l'estudi sobre l'estat de salut de la població sense sostre de Barcelona (Jansà, 1997). La salut mental i la vitalitat es van mesurar amb les subescales que hi fan referència del qüestionari SF-36 (Alonso et al., 1998). S'ha considerat que una persona tenia puntuacions baixes de salut mental o

1. Estudi finançat parcialment per l'Instituto de la Mujer.

MONOGRAFIES

Taula 1
Característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge en els quatre col·lectius (prostitutes/transvestits, dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària, immigrants i toxicòmans). Barcelona, 1997

		Prostitutes		Dones soles		Immigrants		Toxicòmans	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Sexe	Homes	19	31,1	-	-	25	41,7	38	64,4
	Dones	42	68,9	60	100	35	58,3	21	35,6
Edat	<=30 anys	19	31,1	26	43,3	26	43,3	25	42,
	31-45 anys	34	55,7	34	56,7	27	45,0	32	54,2
	> 45 anys	8	13,1	-	-	7	11,7	2	3,4
Origen	BCN-Catalunya	26	42,6	37	61,7	-	-	44	74,6
	Estat espanyol	28	45,9	15	25,0	-	-	11	18,6
	Estranger	7	11,5	8	13,3	60	100	4	6,8
Estat civil	Solter	37	60,7	26	43,3	30	50,0	40	67,8
	Altres situacions	24	39,3	34	56,7	30	50,0	19	32,2
Persones que viuen soles		19	31,1	-	-	10	16,7	13	22,0
Aigua (corrent, calenta, dutxa)	Totes tres	45	73,8	46	76,7	41	68,3	37	62,7
Energia (elèctrica, gas, butà)	Com a mínim dues	48	78,7	56	93,3	53	88,3	44	74,6
Comoditats a la llar (rentadora, nevera, cuina)	Totes tres	42	68,9	47	78,3	45	75,0	33	55,9
Problemes a l'habitatge (goteres, esquerdes, humitat, mal ventilat, mal il·luminat)	Cap	42	68,9	22	36,7	21	35,0	27	45,8
	1 problema	10	16,4	11	18,3	17	28,3	14	23,7
	2 o més problemes	9	14,8	27	45,0	22	36,7	18	30,5
Presència d'insectes, rates o altres	Com a mínim un	16	26,2	16	26,7	25	41,7	22	37,3
Nivell d'estudis	Analf. i < Primaris	31	50,8	29	48,3	27	45,0	22	37,3
	Primaris	23	37,7	30	50,0	9	15,0	33	55,9
	> Primaris	7	11,5	1	1,7	24	40,0	4	6,8
Obtenció de diners	Treball sense contracte	26	42,6	22	36,7	29	48,3	19	32,2
	Diners parella	26	42,6	10	16,7	27	45,0	15	25,4
	Diners pares	12	19,7	15	25,0	15	25,0	26	44,1
	Prostitució	61	100	4	6,7	-	-	10	16,9
Ingressos setmanals (ptes.)	<=10.000	18	29,5	28	46,7	31	51,7	41	69,5
	11.000-30.000	17	27,9	32	53,3	24	40,0	12	14,1
	31.000-50.000	5	8,2	-	-	3	5,0	3	5,0
	>50.000	21	34,4	-	-	2	3,3	4	6,7
Detencions		27	44,3	12	20,0	22	36,7	54	91,5
Total		61	100	60	100	60	100	59	100

N= nombre de casos

Figura 1
Càrregues familiars. Barcelona, 1997

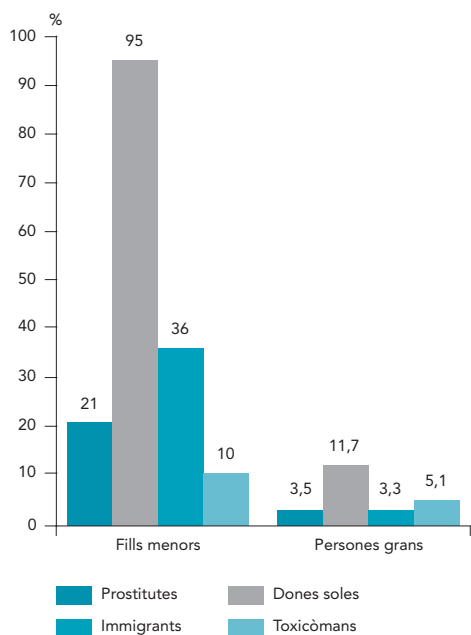
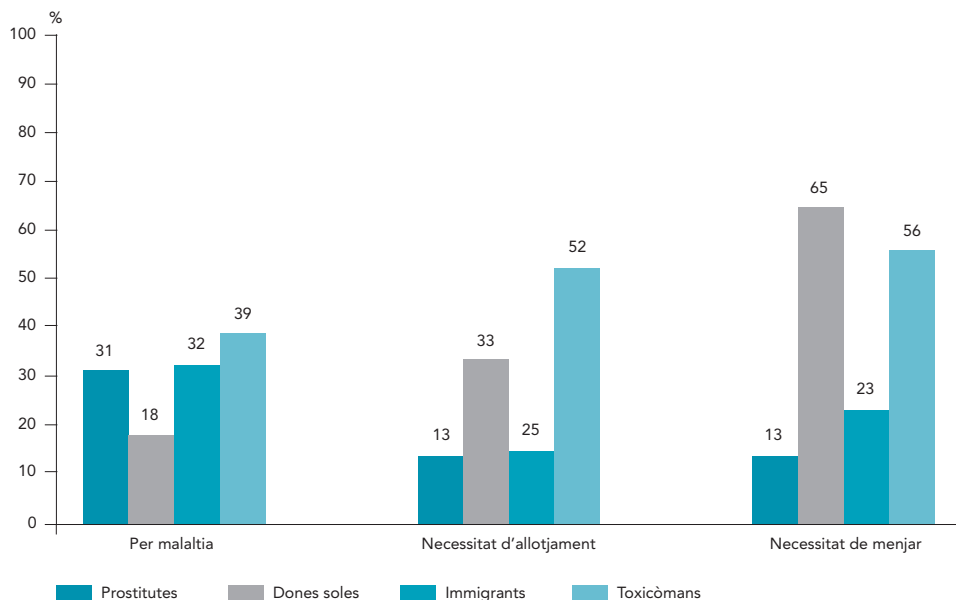

Figura 2
Necessitat d'ajuda durant l'any anterior a l'entrevista per malaltia, allotjament o menjar. Barcelona, 1997

vitalitat quan les puntuacions que obtenia en els ítems se situaven en el quartil inferior de la distribució.

Els qüestionaris van ser administrats per dos enquestadors/res per a cada col·lectiu, entrenats específicament, durant els mesos de setembre a novembre de l'any 1997. En aquest article es presenten els principals resultats descriptius.

Resultats

Característiques sociodemogràfiques de l'habitatge i de xarxa social

A la taula 1 es presenten les principals característiques sociodemogràfiques. Excepte en el cas dels toxicòmans,

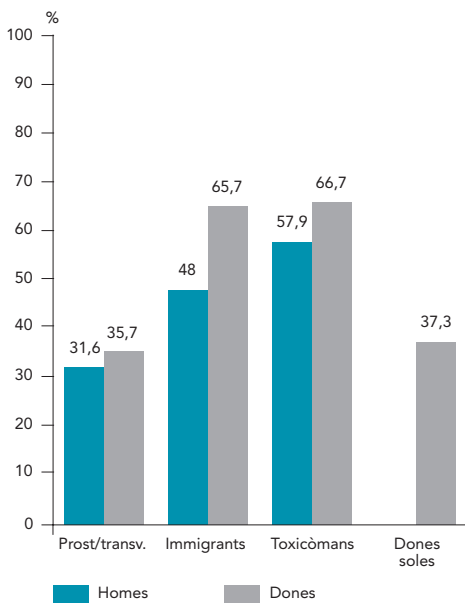
la majoria de persones entrevistades són dones. El grup d'edat més freqüent és el de 31 a 45 anys i hi ha pocs casos amb més de 45 anys.

Entre i un 16% i un 31% de les persones entrevistades viuen soles, i el percentatge més alt (31%), és el pertanyent al grup de prostitutes i transvestits. El grup dels toxicòmans és el que gaudeix de menys comoditats a la llar, és a dir rentadora, nevera i cuina. Cal destacar que hi ha un alt percentatge de persones que no tenen aigua calenta ni dutxa i que un alt percentatge dels entrevistats tenen problemes importants al seu habitatge com goteres, esquerdes, mala ventilació, humitat o mala il·luminació, així com presència d'insectes, rates, etc.

Al voltant de la meitat de cada col·lectiu (exceptuant els toxicòmans, en els quals és un 37,3%) tenen un nivell d'estudis inferior als estudis primaris, dada rellevant tenint en compte la jove edat del col·lectiu, i al voltant del 40% obtenen diners de treballs realitzats sense contracte. La meitat de la població (a excepció de les prostitutes, en les quals és un 29,5%) té uns ingressos setmanals inferiors a 10.000 ptes; i el grup de menys ingressos és el dels toxicòmans i el grup que en té més, les prostitutes i transvestits.

En tots quatre col·lectius hi ha un percentatge important de gent que ha estat detinguda durant l'any anterior a l'entrevista. El cas en què aquesta proporció resulta més elevada és el dels toxicòmans, on aquesta situació s'ha donat en un 91% dels casos.

Figura 3
Estat de salut regular o dolent segons sexe. Barcelona, 1997

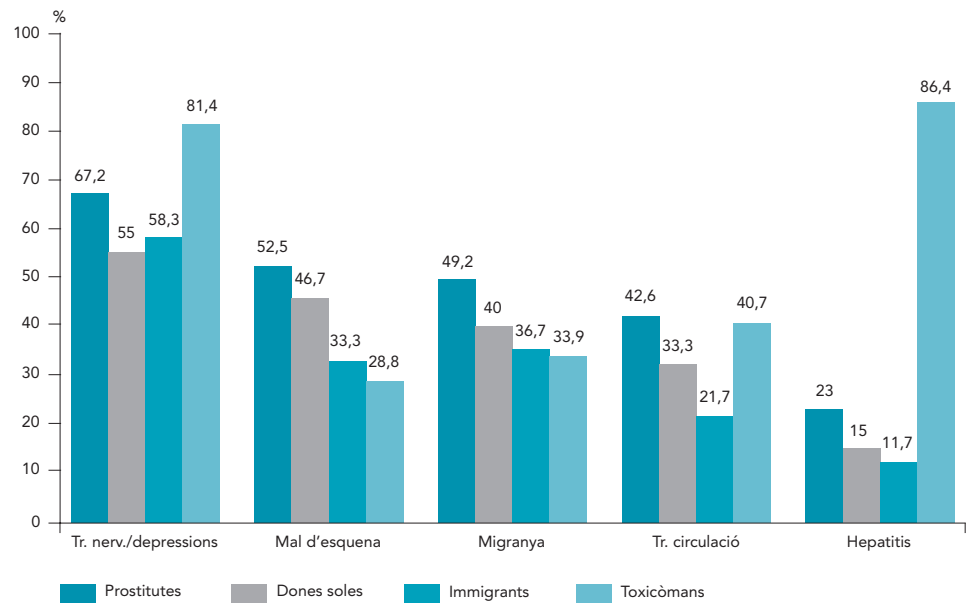

A la figura 1 hi consten les càrregues familiars dels enquestats on s'observa la menor càrrega de persones grans i la càrrega més important de fills menors, sobretot en el cas de dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària, fet que resulta evident perquè aquest grup es va escollir tenint en compte aquest concepte.

Més d'un 90% dels enquestats declaren tenir una o més persones per parlar de problemes personals, i la majoria són familiars.

Els 12 mesos anteriors a l'entrevista, una tercera part dels entrevistats/des han tingut necessitat d'ajut per malaltia, necessitat d'allotjament i necessitat d'ajut per menjar (figura 2). La majoria dels casos han obtingut l'ajut que necessitaven.

Figura 4
Principals trastorns crònics. Barcelona, 1997

Estat de salut

Les dones presenten pitjor estat de salut que els homes (figura 3), i són sobretot el col·lectiu dels immigrants i el dels toxicòmans els que es troben en una situació més deficitària.

Un 81% dels homes i un 82% de les dones presenten dos o més trastorns crònics dels 20 trastorns que es recullen en l'entrevista. A la figura 4 hi consten els trastorns crònics més declarats i cal destacar els trastorns nerviosos o depressions que afecten més de la meitat dels enquestats i principalment els toxicòmans. Seguidament el mal d'esquena, la migranya i els trastorns de circulació, que afecten sempre més a les prostitutes/transves-

tits. Pel que fa a l'hepatitis, afecta un 86% dels toxicòmans i un 23% de les prostitutes. Cal assenyalar que un 3,3% de les prostitutes/transvestits i un 13,6% dels toxicòmans declaren tenir sida i un 9,8% i un 49,2% de cada col·lectiu, respectivament, declaren ser VIH positius (taula 2).

Menys d'un 10% dels entrevistats han declarat haver patit malalties de transmissió sexual com la sífilis, la gonòrrhea o l'herpes.

Respecte a la salut mental, cal assenyalar que els col·lectius que tenen unes puntuacions més baixes i per tant pitjor salut mental són les prostitutes/transvestits i els toxicòmans. En canvi, la vitalitat és pitjor en el cas dels toxicòmans (figura 5).

Figura 5
Puntuacions baixes en les escales de salut mental i vitalitat. Barcelona, 1997

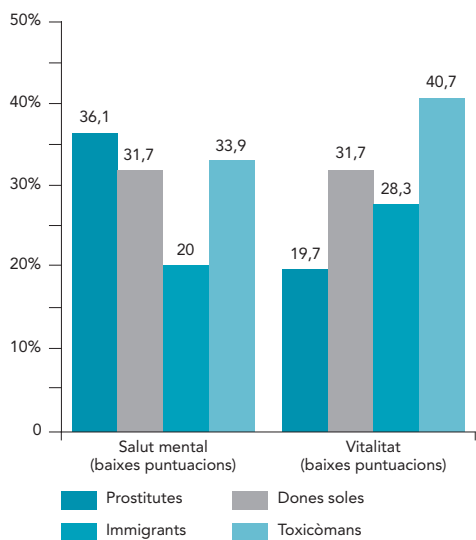
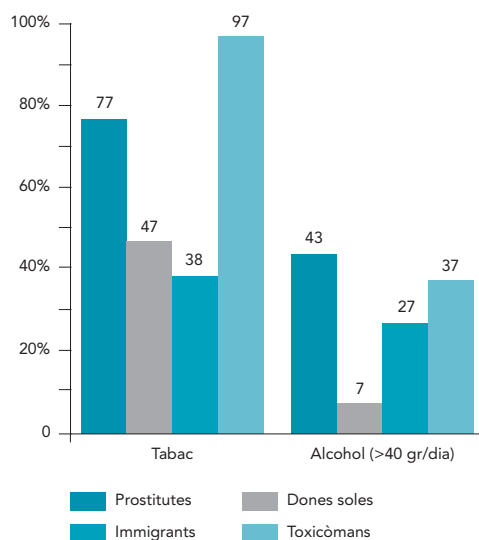

Figura 6
Consum de tabac i d'alcohol (>40 gr/dia). Barcelona, 1997

Conductes relacionades amb la salut

A la figura 6 hi consta el consum de tabac i d'alcohol. El consum de tabac és més important en el cas dels toxicòmans (97%) i de les prostitutes/transvestits (77%). Un 43% de les prostitutes/transvestits i un 37% dels/les toxicòmans/nes tenen un consum d'alcohol elevat, superior als 40 grams d'alcohol al dia, que és considerat de risc per a la salut. Un 38% de les prostitutes/transvestits i un 22% dels toxicòmans declaren tenir problemes de salut a causa de l'alcohol.

Pel que fa al consum de drogues durant algun moment de la seva vida,

Taula 2

Trastorns crònics en quells quatre col·lectius (prostitutes/transvestits, dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària, immigrants i toxicòmans). Barcelona, 1997

	Prostitutes (n=61)		Dones soles (=60)		Immigrants (n=60)		Toxicòmans (=59)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Artrosi	9	14,8	8	13,3	11	18,3	6	10,2
Bronquitis	14	23,0	13	21,7	8	13,3	17	28,8
Asma	7	11,5	11	18,3	4	6,7	10	16,9
Diabetis	2	3,3	1	1,7	3	5,0	1	1,7
Migranya	30	49,2	24	40,0	22	36,7	20	33,9
Mal d'esquena	32	52,5	28	46,7	20	33,3	17	28,8
Mala circulació	26	42,6	20	33,3	13	21,7	24	40,7
Trastorns cardíacs	12	19,7	6	10,0	5	8,3	16	27,1
Nervis/depressions	41	67,2	33	55,0	35	58,3	48	81,4
Embòlia	-	-	-	-	-	-	5	8,5
Varices	16	26,2	22	36,7	5	8,3	12	20,3
Angina de pit/infart	1	1,6	-	-	1	1,7	6	10,2
Úlcera	7	11,5	4	6,7	14	23,3	9	15,3
Cirrosi	6	9,8	5	8,3	2	3,3	15	25,4
Deficiència física o sensorial	23	37,7	2	3,3	11	18,3	13	22,0
Hepatitis	14	23,0	9	15,0	7	11,7	51	86,4
Càncer	1	1,6	1	1,7	-	-	-	-
Sida	2	3,3	1	1,7	-	-	8	13,6
Anticossos sida (VIH+)	6	9,8	1	1,7	1	1,7	29	49,2
Tuberculosi	3	4,9	1	1,7	1	1,7	18	30,5

N: Nombre de casos

s'observa que és més alt el de la cocaïna que el de l'heroïna en tots els grups, i destaquen sobretot les prostitutes/transvestits (18% han pres heroïna i 39,3% cocaïna) i els toxicòmans (88,1% han pres heroïna i 89,8% cocaïna) (figura 7). Les prostitutes/transvestits i els toxicòmans que han pres heroïna alguna vegada ho han fet majoritàriament per via injectada. La cocaïna ha estat presa per via esnifada en la majoria de prostitutes/transvestits (83,32%) i, en canvi, la majoria de toxicòmans (67,9%) l'han pres per via injectada.

La majoria dels enquestats declaren utilitzar el preservatiu quan tenen relacions sexuals amb parelles ocasionals (70% dels casos); aquest percentatge és

més alt en el cas de les prostitutes/transvestits. Les dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària i els toxicòmans no l'utilitzen tant. Respecte a la utilització de preservatiu en les parelles estables, la majoria declaren no utilitzar-lo mai.

Utilització de serveis sanitaris i socials

Un 51% de la població entrevistada ha anat el metge durant els 30 dies anteriors a l'entrevista, i el percentatge més alt és el del col·lectiu dels toxicòmans (figura 8). El motiu de la consulta ha estat en la majoria dels casos (77%) l'obtenció d'un diagnòstic per a un problema de salut, encara que la meitat de les prosti-

tutes/transvestits hi ha anat per raons preventives. La majoria de col·lectius s'han visitat a un centre de salut, tot i que els toxicòmans també utilitzen els serveis d'urgències i els centres d'atenció i seguiment per a toxicòmans (CAS).

Un 81% de les prostitutes van al ginecòleg periòdicament mentre que només ho fan un 60% de les immigrants i la meitat de les dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària i les toxicòmanes.

Un percentatge elevat de persones han visitat els serveis socials durant l'últim any, i és més alt aquest percentatge en les dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària, probablement perquè la majo-

Figura 7
Consum de drogues alguna vegada a la vida. Barcelona, 1997

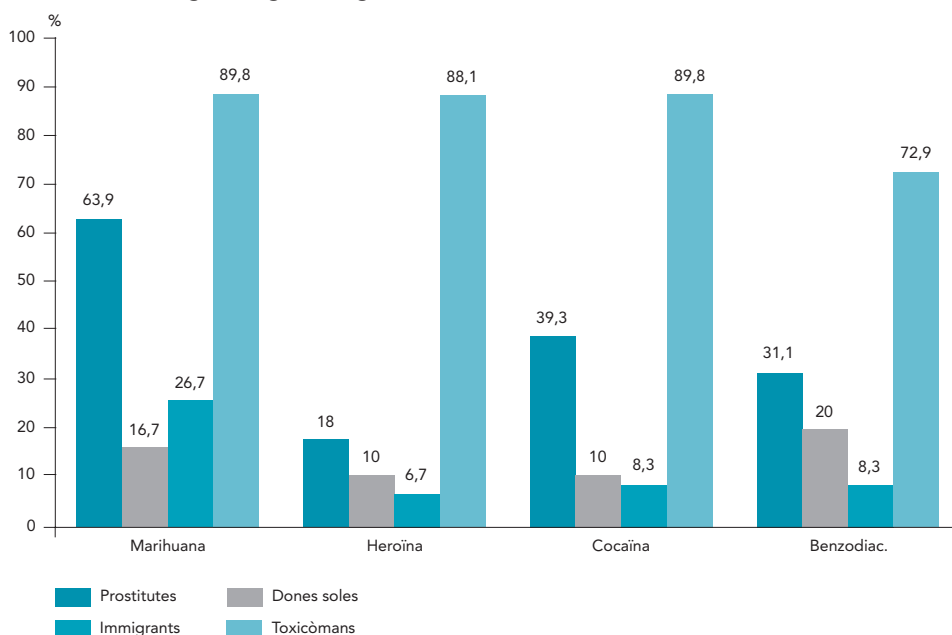
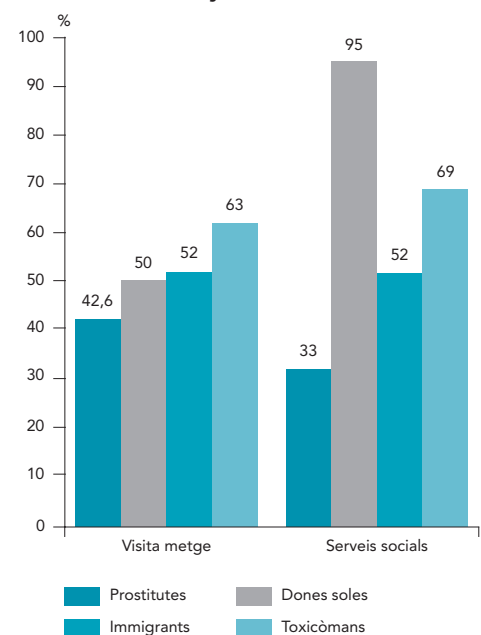

Figura 8
Visita al metge durant els 30 dies anteriors a l'entrevista i als serveis socials durant l'últim any. Barcelona, 1997

ria d'aquestes dones van ser connectades a través dels serveis socials (figura 8).

Conclusions

En aquest estudi s'evidencia que la població marginal i/o vulnerable de Barcelona presenta un estat de salut i unes conductes relacionades amb la salut més precàries que les de la població general. A tot Barcelona, l'any 1992, un 18,2% dels homes i un 26,8% de les dones més grans de 14 anys presentaven un estat de salut percebut regular o dolent (Borrell, Pasarín i Plasència, 1995) i en canvi en aquests col·lectius el percentatge supera el 30% i fins i tot arriba al 60% en alguns grups tot i que aquesta població és jove i per tant esperaríem percentatges més alts de bona salut. En el cas dels trastorns crònics, la majoria de les prevalències en la població marginal i/o vulnerable també són molt més elevades que per a tot Barcelona. Cal fer un especial esment dels problemes de salut mental, ja que en la globalitat del col·lectiu aquest es el trastorn crònic més autoinformat i empíricament mesurat. Probablement aquesta sigui una de les causes del gran consum de serveis sanitaris així com de benzodiacèpines. Per tant caldria facilitar l'atenció psiquiàtrica a aquests col·lectius.

Cal destacar les càrregues familiars que presenten les persones entrevistades, principalment en els grups de dones soles amb càrregues familiars i situació socioeconòmica precària, d'immigrants i de toxicòmans/nes. Aquest fet fa pensar

en la necessitat de crear serveis i/o centres que puguin tenir cura i donar atenció a les criatures d'aquests col·lectius.

Respecte a les conductes relacionades amb la salut, el consum de tabac és molt més elevat que el de la població general de Barcelona (43% dels homes i 23% de les dones l'any 1992) (Borrell, Pasarín i Plasència, 1995). També cal destacar l'elevat consum d'alcohol i drogues en els col·lectius de prostitutes/transvestits i en el dels/les toxicòmans/es.

Finalment cal assenyalar l'elevada utilització dels serveis sanitaris i socials per part d'aquesta població, que acudeix tant als centres de salut com als serveis d'urgències, i dels toxicòmans, que acudeixen als CAS. Aquest patró d'ús mostra la major utilització dels serveis per part de la població marginal, i dels serveis d'urgències, cosa que probablement és causada per un baix seguiment d'aquestes persones per part del metge de capçalera i per l'hàbit de consultar per problemes aguts i no per prevenció.

Tal com ha estat descrit anteriorment, les condicions de vida precàries de la població marginal i/o vulnerable són determinants en l'estat de salut d'aquesta població (Marmot et al., 1995, Macintyre, 1997). Així, doncs, les condicions que determinen el mal estat de salut i la major dependència dels sistemes de salut i de serveis socials (35% els han utilitzat el darrer any) són: el baix nivell d'instrucció, les condicions materials (habitatge precari amb problemes de salubritat), els baixos ingressos i riscos

afegits (il·legalitat, relacions socials en què la violència és present, com són les drogues i la prostitució) i les conductes directament relacionades amb la salut (alimentació, tabac, alcohol, malalties de transmissió sexual, risc de contagi per via endovenosa...). Possiblement les condicions dures de supervivència fan prioritzar aquesta necessitat davant d'altres informacions i relega a un segon lloc les conductes preventives. A més, l'estigmatització social fa difícil la integració d'aquesta població en els circuits de serveis de salut normalitzats (atenció primària).

Una limitació d'aquest estudi és la representativitat de la mostra obtinguda. La selecció de les persones entrevistades no ens permet afirmar que siguin representatives de tota la població marginal i/o vulnerable de la ciutat de Barcelona, però sí que posa en evidència la situació precària de condicions socio sanitàries d'aquesta població. D'altra banda, una enquesta de salut per entrevista no permet obtenir una visió profunda de les situacions i quins són els significats i les raons que les persones atribueixen al seu comportament o les seves actituds respecte a la salut, l'autocura i la utilització de serveis sanitaris. Tampoc permet conèixer quina jerarquia de necessitats donen aquestes persones a la seva salut en relació a altres necessitats materials resoltes de forma molt precària. Per aquest motiu, el present estudi va incloure una segona fase, on es van realitzar 15 entrevistes en profunditat a persones amb un perfil seleccionat de cadascun

d'aquests col·lectius, que actualment està en fase d'anàlisi i serà motiu d'un segon article.

Com a principals conclusions cal assenyalar: 1) La població marginal i/o vulnerable de Barcelona viu en condicions precàries tant pel que fa als ingressos econòmics com a les condicions laborals i d'habitatge. 2) Aquesta població presenta un pitjor estat de salut percebut i un nombre de trastorns crònics més elevat que la població general de Barcelona. 3) El consum de drogues (legals o no) és elevat sobretot en els col·lectius de prostitutes/transvestits i en els toxicòmans. 4) La població marginal és altament freqüentadora dels serveis sanitaris i socials.

Agraïments: als Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona i a totes les persones i altres institucions que han fet possible la realització d'aquest estudi.

Bibliografia

- Alonso, J.; Regidor, E.; Barrio, G.; Prieto, L.; Rodríguez, C.; De la Fuente, L. Valores poblacionales de referencia de la versión española del Cuestionario de Salud SF-36. Med. Clin. (Barc.) 1998;111:410-416.
- Bada, J.L.; Bada, R.M. Repercusiones sociosanitarias de la inmigración en España. FMC, 1996;3 (5):277-8.
- Borrell, C. Les desigualtats socials en salut. Revisió de la bibliografia. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Col·lecció Estadístiques de Salut, 1998.
- Borrell, C.; Pasarín, M.I.; Plasència, A. Enquesta de salut de Barcelona, 1992-93. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Col·lecció Estadístiques de Salut, 1995.
- De la Fuente, L.; Barrio, G. Encuesta sobre consumidores de heroína en tratamiento, 1996. Madrid: Delegación del Gobierno para el Plan Nacional de Drogas, 1998.
- Del Castillo, J. Mostratge i estimació de poblacions ocultes. Qüestió 1991;15:55-68.
- Díaz, A.; Román, O. "Desviación y marginación social". En: Treball Social. Conceptes i eines bàsiques. Escola Universitària de Treball Social. Barcelona: ICESB, 1989.
- Jansà, J.M. Indigentes en la ciudad de Barcelona, salud percibida, tuberculosis y salud mental. Projecte finançat pel Fondo de Investigaciones Sanitarias, 1997 (Projecte número 97/1247).
- Jansà, J.M.; Villalbí, J.R. La salud de los inmigrantes y la atención primaria. Atención Primaria 1995;15(5): 320-7.
- Marmot, M.G.; Bobak, M.; Davey-Smith, G. "Explanations for social inequalities in health". En: Amick, B.C.; Levine, S.; Tarlov, A.R.; Chapman, D. Society and health. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Marmot, M.; Ryff, C.D.; Bumpass, L.L.; Shipley, M.; Marks, N.F. Social inequalities in health: next questions and converging evidence. Soc. Sci. Med. 1997; 44:901-910.
- Macintyre, S. The Black Report and beyond: what are the issues? Soc Sci Med 1997;44:723-46.
- Negre, P. La prostitución popular: relatos de vida. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1988.
- Oppenheimer, E. Alcohol and drug misuse among women. An overview. Brit. J. Psychiatry, 1991;158:36:44.
- Pons, I. La cara oculta de la luna: condiciones de vida de las prostitutas en Asturias (tesis doctoral). Barcelona: Universidad de Barcelona, 1992.
- San Román, T. Vejez y cultura. Hacia los límites del sistema. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1990.
- Subirats, M.; Masats, M.; Carrasquer, P. Características y condiciones de vida de las mujeres de Barcelona. Barcelona Societat 1993, 1: 17-39.
- Torralba, L.L.; Brugal, M.T.; Villalbí, J.R.; Tortosa, M.T.; Toribio, A.; Valverde, J.L.; Mortality due to acute adverse drug reactions: opiates and cocaine in Barcelona, 1989-93. Addiction 1996;91:419-26.
- Townsend, P.; Davidson, N.; Whitehead, M. Inequalities in health: the Black Report and the Health Divide. London: Penguin Books, 1988.

MONOGRAFIES

LA SALUT DE LA POBLACIÓ SENSE SOSTRE A LA CIUTAT DE BARCELONA

JOSEP M. JANSÀ, ROSA PUIGPINÓS, CARMÉ BORRELL, ANTONIA FERRER. Institut Municipal de Salut Pública, Ajuntament de Barcelona

MARINA SÁNCHEZ, MERCÈ PALLARÉS. Direcció de Serveis d'Afers Socials, Ajuntament de Barcelona

Agraïments: El present treball és el fruit d'una àmplia col·laboració de persones i institucions, sense la participació de les quals no hauria estat possible la seva realització. Des d'aquestes línies volem manifestar el nostre agraïment pel seu esforç i col·laboració als professionals del Programa d'Atenció a Persones Sense Sostre de la Direcció de Serveis d'Afers Socials de l'Ajuntament de Barcelona i, especialment, a Carles Cabré i a tots els membres dels equips d'inserció social (EIS), a José Franco i als companys del Centre de Primeres Atencions (CPA), als responsables del Centre de Dia Meridiana i a Joan Brau dels Serveis Mèdics de la mateixa Direcció de Serveis. A Ramón Noró i als col·laboradors de la Fundació Arrels, a José Luis García i als col·laboradors de l'Alberg i Centre de Dia de Sant Joan de Déu, a Jaume Autonell i Matías Zamora del CAP de Salut Mental "Ciutat Vella" de Sant Joan de Déu, pel seu assessorament en l'apartat de salut mental. També volem agrair a Joan Caylà, Antoni Plasència, als companys dels Serveis d'Epidemiologia i d'Informació Sanitària i als responsables de l'Institut Municipal de Salut Pública i de la Direcció de Serveis d'Afers Socials, el seu interès i suport en la realització de l'estudi.

El treball de camp l'han portat a terme els enquestadors de carrer Albert García, Mariola Moreno, Montserrat Planelles i Montse Soler.

Aquest treball ha estat finançat a través una beca del Fondo de Investigaciones Sanitarias de la Seguridad Social (FISS, expedient 97/1247).

Introducció

El problema de la marginació de les persones sense sostre, els factors personals, econòmics, laborals, socials i de salut mental que influeixen en el seu origen i desenvolupament, així com els diversos efectes d'exclusió que genera, són elements poc coneguts o investigats.¹ Per això, resulta bàsic promoure i desenvolupar estudis i investigacions que contribueixin a conèixer millor la realitat del problema i millorar, des de la salut pública, l'atenció envers aquest col·lectiu.

Arreu del món i des dels anys vuitanta, s'ha produït un important increment del nombre d'exclusos, anomenats transeünts, indigents, nens del carrer (*meninos da rua*), persones sense sostre, persones sense casa (*homeless*), rodamóns (*clochard*). En aquest sentit, es tracta de persones sense allotjament ni una llar estable que es troben en una situació d'extrema pobresa, sense vincles familiars ni socials, amb escasses possibilitats de reinserció sociolaboral, i amb un important dèficit de salut física i mental.²

Davant d'aquesta preocupant situació, a l'acord signat a Maastrich sobre Política Social de la Unió Europea s'especificà per primera vegada la lluita contra l'exclusió com un dels principals objectius de la Unió, el que va generar iniciatives per enfrontar i fomentar la solidaritat, recollides en els "Programes Pobresa I, II i III". Al nostre país i en el marc d'aquest III Programa Europeu de Lluita

Contra la Pobresa, han sorgit quatre projectes; tres "acciones modelo" a Burgos, Huelva i Girona, i una iniciativa innovadora a Madrid. Tanmateix, a partir dels anys vuitanta, s'ha desenvolupat un cos d'investigació entorn de les persones sense llar,^{3,4,5} amb els objectius de disposar d'informació per identificar els factors causals i conèixer les conseqüències sobre la salut física, psíquica, relacions socials i laborals que aquesta situació determina.

En aquest mateix sentit, en diversos països s'han publicat treballs a nivell quantitatiu i qualitatiu, sota el nom saxó *homeless*, centrats tant en aspectes genèrics del fenomen,^{6,7} com en problemàtiques específiques com la tuberculosi, l'alcoholisme, l'ús de drogues i els trastorns mentals. També a l'Estat espanyol s'han publicat diversos treballs basats en desigualtats socials,⁸ que evidencien l'aparició de sectors de població marginada que progressivament desemboquen en situacions de pobresa i manca de benestar.

A la ciutat de Barcelona existeixen importants desigualtats socials en salut, que s'han incrementat en els darrers catorze anys, sobretot per causes de morbiditat que afecten la població marginal, com són, entre altres, la tuberculosi, la sobredosi de drogues i la sida.⁹ Des dels Serveis d'Atenció Social de la Direcció de Serveis d'Afers Socials de l'Ajuntament de Barcelona i les entitats de la ciutat que adrecen la seva intervenció a aquest sector de població, es detecten greus dèficits de salut que pateixen

aquestes persones, que no es recullen a les enquestes de salut de la ciutat.

Per tant, l'evidència empírica sobre els dèficits en l'estat de salut de la població sense sostre, determinava la idoneïtat de portar a terme una investigació epidemiològica que reflectís adequadament la realitat d'aquestes persones a la ciutat de Barcelona.

En la present proposta se seleccionaren quatre aspectes relacionats amb la salut de les persones sense llar, per considerar-los representatius dels trastorns que amb més freqüència podien afectar aquest col·lectiu: l'estat de salut percebut, la tuberculosi, el consum de drogues i els trastorns mentals.

L'objectiu general de l'estudi se centra a disposar d'un millor coneixement sobre l'estat de salut de la població sense sostre de la ciutat de Barcelona, a partir de descriure les principals característiques epidemiològiques i sociosanitàries, i establir propostes d'actuació i/o mecanismes de coordinació entre els sectors d'atenció socials i sanitaris per tal de millorar l'atenció sociosanitària d'aquest sector de la població.

Metodologia

Es va dissenyar una enquesta que incloïa dades sociodemogràfiques, de salut percebuda, utilització de serveis sanitaris, tuberculosi, consums de tabac, alcohol i drogues il·legals, i salut mental. La fase pilot es va realitzar el mes de maig de l'any 1997 i l'enquesta definitiva es va dur a terme entre els mesos de juny

de 1997 i juny de 1998. L'estudi es va dur a terme al llarg d'un any, tant per poder disposar d'una àmplia mostra de població com pel fet que és conegut que la població sense sostre en un determinat territori —en aquest cas la ciutat de Barcelona— no és estable i presenta variacions al llarg de l'any.

L'enquesta es va dur a terme tant entre les persones que vivien al carrer com a les que s'ubicaven als centres assistencials específics per a aquesta població: Alberg de San Joan de Déu, Alberg i Centre Obert de la Fundació Arrels, Centre de Dia Meridiana i Centre de Primeres Atencions (Alberg Vallonzella) de la Direcció de Serveis d'Afers Socials de l'Ajuntament de Barcelona.

Les entrevistes al carrer les van dur a terme dos equips de dues persones formats per educadors de carrer i treballadors socials, que comptaren amb el suport dels equips d'inserció social (EIS) del Programa d'Atenció a Persones Sense Sostre de l'Ajuntament de Barcelona. Les enquestes es realitzaren en diverses hores del dia, cobrint tots els dies de la setmana i les diverses franges horàries. Les enquestes als centres van ser realitzades per una infermera del Servei d'Epidemiologia de l'Institut Municipal de Salut Pública i per la infermera del Servei Mèdic del Programa d'Atenció a Persones Sense Sostre (PAPSS).

Les preguntes encaminades a identificar l'estat de salut de la població sense sostre, a més de d'aprofundir en el coneixement de la situació específica d'aquest col·lectiu, s'adreçaven a poder comparar

les dades obtingudes amb les de l'"Enquesta de Salut de Barcelona",¹⁰ que es porta a terme periòdicament i que habitualment exclou aquestes persones.

Les preguntes relacionades amb la salut mental dels entrevistats es recolliren mitjançant la traducció castellana del Delusions-Symptoms-States Inventory (DSSI),¹¹ que és un qüestionari que ha estat prèviament utilitzat per detectar símptomes psiquiàtrics en població sense sostre i que recull alteracions relacionades amb: ansietat, depressió, paranoia, megalomania, culpa delirant i esquizofrènia. Es tracta d'un instrument de cribatge que permet identificar símptomes sense que estigui dissenyat per perfilar diagnòstics, i que permet disposar d'una aproximació a l'estat de salut mental dels entrevistats.

A nivell estadístic es presenta una anàlisi descriptiva, havent-se realitzat la prova de khi quadrada per a la determinació de diferències entre les variables qualitatives.

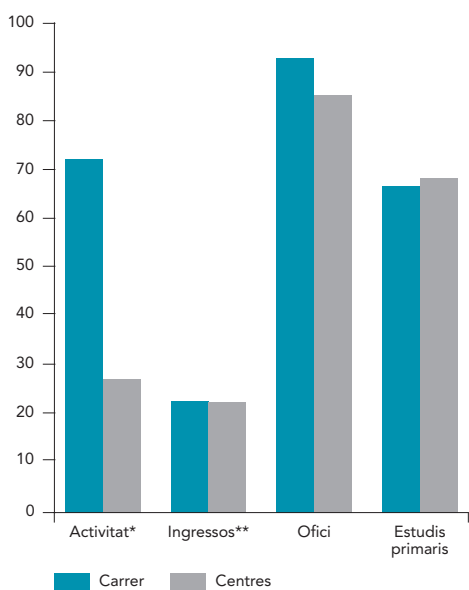
A la població entrevistada als centres, que va accedir-hi i que va ser possible realitzar-la per qüestions operatives (localització i de coincidència horària amb els entrevistadors), se'ls va fer a partir del mes de gener de 1998 una entrevista basada en una versió resumida de la Composite International Diagnostic Interview (CIDI), com a enquesta estructurada que permet accedir a un diagnòstic psiquiàtric DSM-IV i/o CIM/10 (Clasificación Internacional de Malalties), realitzant-se un total de 71 enquestes d'aquestes característiques. L'anàlisi

d'aquesta part de l'estudi no ha estat encara realitzat, per això els resultats no s'inclouen en la present publicació.

Resultats

S'entrevistaren un total de 483 persones, 281 al carrer i 202 als centres, amb un 90% d'homes. El 42,7% dels entrevistats tenia més de 45 anys, el 35,6% entre 31 i 45 anys i el 21,7% era de 30 o menys anys. Quant a la zona d'origen dels entrevistats, el 37% eren de Barcelona i de la resta de Catalunya (aquests darrers amb una escassa representació), el 47% procedien de la resta de l'Estat espanyol i un 16% eren estrangers. Pel que fa a l'estat

Figura 1
Distribució percentual d'algunes variables sociodemogràfiques

* Fa referència a si la persona realitza alguna activitat que li porti ingressos
** Es refereix a ingressos regulars (nòmines, pensions, invalideses...)

civil, el 53% eren solters, el percentatge restant es distribuïa en un conjunt de situacions diverses.

En relació al temps d'estada al carrer, el 48% hi vivien des de feia menys de 3 anys, el 33% portava entre 3 i 10 anys i un 19% presentava una història de més de 10 anys. Pel que fa a l'existència del manteniment de relacions amb altres persones, els entrevistats al carrer manifestaven estar més ben connectats que els qui vivien als centres. Pel que fa als antecedents d'estada a la presó, els entrevistats als centres hi havien estat amb menor freqüència que els de carrer. A la figura 1 es mostra la distribució d'algunes variables d'interès sociodemogràfic com el fet de realitzar alguna activitat, disposar d'estudis primaris, d'ingressos o tenir algun ofici.

Un 67% dels homes de menys de 45 anys declararen tenir un bon estat de salut, i no s'observen diferències entre els de carrer i els dels centres, tota vegada que en els majors de 45 anys aquesta xifra es redueix al 54%. En preguntar sobre la presència de trastorns crònics (taula 1) s'observa una major freqüència entre les persones de més edat, i només hi ha un 23% dels menors de 45 anys i un 12% dels de més edat que no en presentarien cap.

Entre els trastorns crònics identificats (taula 2), destaquen amb una gran diferència les depressions, que oscil·len des d'un 47% en els majors de 45 anys que viuen al carrer fins al 79% en els homes de menys de 45 anys que viuen als centres. Seguidament, destaquen altres trastorns com mal d'esquena

Taula 1
Trastorns crònics de les persones sense sostre

	Homes carrer				Dones carrer			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Cap trastorn	33	23,4	13	12,4	1	5,3	-	-
1 trastorn	27	19,1	12	11,4	2	10,5	1	10,0
2-3 trastorns	34	24,1	32	30,5	5	26,3	2	20,0
> 3 trastorns	47	33,3	48	45,7	11	57,9	7	70,0
	Homes centres				Dones centres			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Cap trastorn	6	6,2	10	11,9	-	-	-	-
1 trastorn	13	13,4	9	10,7	2	13,3	1	25,0
2-3 trastorns	42	43,3	28	33,3	7	46,7	2	50,0
> 3 trastorns	36	37,1	37	44,0	6	40,0	1	25,0

Taula 2
Principals trastorns crònics de les persones sense sostre de Barcelona

	Homes carrer				Dones carrer			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Artrosi	8	5,0	30	26,1	9	8,0	16	18,2
Bronquitis	25	15,6	33	28,7	25	22,3	24	27,3
Asma	8	5,0	14	12,2	9	8,0	11	12,5
Diabetes	7	4,4	4	3,5	2	1,8	7	8,0
Migranya	33	20,6	24	20,9	37	33,0	17	19,3
Mal d'esquena	43	26,9	43	37,4	27	24,1	20	22,7
Mala circulació	35	21,9	30	26,1	24	21,4	19	21,6
T. cardíacs	12	7,5	16	13,9	15	13,4	11	12,5
Depressions	90*	56,3	54	47,0	88	78,6	49	55,7
Embòlia	3	1,9	3	2,6	2	1,8	5	5,7
Varius	17	10,6	19	16,5	15	13,4	11	12,5
Angina/infart	3	1,9	-	-	-	-	8	9,1
Úlcera	1	15,0	29	25,2	18	16,1	22	25,0
Cirrosi	21	13,1	22	19,1	27	34,1	25	28,4
Def. físic	26*	16,3	31*	27,0	8	7,1	9	10,2
Hepatitis	43	26,9	11	9,6	20	17,9	14	15,9
Càncer	1	0,6	2*	1,7	1	0,9	1	1,1
Sida	3	1,9	2	1,7	2	1,8	-	-
VIH+	15*	9,4	3*	2,6	8	7,1	3	3,4

Taula 3
Principals trastorns aguts de les persones sense sostre a Barcelona

	Carrer				Centres			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Diarrea	44	27,5	34*	29,6	21	18,8	9	10,2
Picors pell	32	20,0	29	25,2	19	17,0	14	15,9
Picors cap	21	13,1	20	17,4	7	6,3	6	6,8
Sarna	7	4,4	3	2,6	1	0,9	1	1,1
Sífilis	2	1,3	1	0,9	-	-	-	-
Gonorrea	7	4,4	3	2,6	2	1,8	1	1,1
Llàmenes	12*	7,5	15*	13,0	1	0,9	2	2,3
Herpes	4	2,5	2	1,7	-	-	-	-
Fluxos	16*	10,0	8	7,0	2	1,8	1	1,1

* Són aquells casos en què les diferències són significatives comparant carrer i centres

** Els % inclosos es llegeixen verticalment, és a dir: "del total de persones joves que hi ha al carrer, quantes pateixen artrosi, bronquitis..."

(entre un 24% i un 37%), migranyes, cirrosi hepàtiques, bronquitis, artrosi, úlceres i problemes de circulació, per anomenar-ne alguns dels més destacats. Contràriament, processos com la sida, les malalties de transmissió sexual, el càncer i la sarna, apareixen amb una escassa representació entre els trastorns crònics referits per aquesta població.

Pel que fa a la tuberculosi com a malaltia relacionada amb dèficits socio-sanitaris, un total de nou persones declararen presentar-la i, d'aquestes, cinc manifestaren estar fent el tractament, una de carrer i quatre de centres.

Quant a la tuberculina, 275 enquestats (56,9%) declararen que se'ls havia practicat (150 de carrer i 125 de centres, 53% i 61,9% respectivament, considerant els percentatges respecte del total de persones de cada grup). D'aquestes, 55 (20%) manifestaren haver presentat un resultat positiu a la prova, el que determina uns nivells d'infecció més baixos de l'esperat, i equivalents als de la població general a la nostra ciutat.

En relació amb la salut mental, un 40% dels homes de menys de 45 anys i un 52% de les dones presentaven al menys un trastorn dels inclosos en el DSSI, i que determina la presència d'almenys quatre símptomes de cada una de les categories de trastorns (taula 4).

Els trastorns mentals que es descriuen (taula 5), no representen diagnòstics psiquiàtrics, sinó que fan referència a categories sindròmiques que serveixen de base orientativa per conèixer alguns

Taula 4
Trastorns mentals de les persones sense sostre

	Homes carrer				Dones carrer			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Cap trastorn	85	60,3	69	65,7	9	47,4	4	40,0
1 trastorn	22	15,6	17	16,2	4	21,1	1	10,0
2 o més	34	24,1	19	18,1	6	31,6	5	50,0
	Homes centres				Dones centres			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Cap trastorn	52	53,6	54	64,3	7	46,7	4	100
1 trastorn	17	17,5	16	19,0	5	33,3	-	-
2 o més	28	28,9	14	16,7	3	20,0	-	-

Taula 5
Tipus de trastorns mentals observats

	Homes				Dones			
	< 45 anys		> 45 anys		< 45 anys		> 45 anys	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Ansietat	37*	23,1	20	17,4	45	40,2	22	25,0
Depressió	34	21,3	21	18,3	26	23,2	20	22,7
Culpa delirant	13	8,1	7	6,1	-	8,9	1	1,1
Megalomania	19	11,9	17	14,8	4	3,6	2	2,3
Esquizofènia	17	10,6	14	12,2	6	5,4	1	1,1
Paranoia	17	10,6	16	13,9	11	9,8	4	4,5

Taula 6
Utilització de recursos sanitaris

		Carrer		Centres		p**
		n	%	n	%	
Ha anat al metge durant el darrer mes?	Sí	103	36,7	115	56,9	0,000
	No	174	61,9	87	43,1	
On va al metge?	Serveis Socials	31	35,2	57	64,8	0,000
	Urgències	147	52,3	56	27,7	
	Bus MSF*	14	5	7	3,5	
	Centre Assist.					
	Primària	172	61,2	138	68,3	
Ha estat ingressat el darrer any?	Sí	79	28,1	61	30,2	0,62
	No	201	71,5	141	69,8	
Ha anat a urgències el darrer mes?	Sí	66	23,5	45	22,3	0,66
	No	214	76,2	157	77,7	

* Metges Sense Fronteres

** Paràmetre estadístic a partir dels que es consideren com a significatives les diferències per sota de 0,05

dels perfils de trastorns mentals de la població. D'altra banda, la classificació que es presenta ve definida per la considerada en els criteris del DSSI, que no vol dir que faci referència necessàriament a criteris diagnòstics considerats en el DSM-IV i en la Classificació Internacional de Malalties (CIM - 9, CIM -10).

Pel que fa a la utilització de recursos sanitaris com a indicador de l'estat de salut d'aquesta població (taula 5), destaca que dels 140 ingressats durant l'any previ al moment de realitzar l'entrevista, un 64,3% ho havien estat una vegada i gairebé un 18% dues vegades. La resta, tres vegades o respongueren de forma imprecisa. Les causes per les quals van ser ingressats són diverses, però bàsicament podrien agrupar-se en les vinculades als consums d'alcohol i drogues il·legals, afeccions pulmonars, agressions i accidents, i depressions i/o nervis. Dels centres hospitalaris destaquen l'Hospital del Mar i l'Hospital Clínic i Provincial.

En relació al consum d'alcohol (taula 7), destaca que tot i l'elevat grau de persones que presenten una ingesta excessiva (>40 gr/dia), n'existeix un percentatge considerable que es declaren abstinents o amb consums moderats (<40 gr/dia, el 51%). Tot i així, és important considerar que alguns dels bevedors arriben a ingerir quantitats molt elevades que distorsionen els valors mitjans, de manera que la mitjana de consum es la mesura que millor ponderaria aquests valors, 114 gr/dia (108,6 gr/dia els dels centres i 154,8 els de carrer) .

Taula 7
Hàbits tòxics, consum de drogues

		Carrer		Centres		Total		P*
		n	%	n	%	n	%	
Fumadors	Sí	245	87,2	163	80,7	408	84,5	0,048
	No	34	12,1	39	19,3	73	15,1	
Alcohol	Abstemis	87	31,0	97	52,7	184	38,1	0,001
	< 40 fr./dia	41	14,6	21	10,4	62	12,8	
	> 40 gr./dia	153	54,4	84	41,6	237	49,1	
Drogues il·legals - marihuana	Sí	133	47,3	86	42,6	219	45,3	0,3
	No	148	56,1	116	43,9	264	54,7	
- heroïna	Sí	52	18,5	27	13,4	79	16,4	0,132
	No	229	81,5	175	76,6	404	83,6	
- cocaïna	Sí	71	25,3	38	18,8	109	22,6	0,094
	No	210	74,7	164	81,2	374	77,4	
- benzodicepines	Sí	48	17,1	18	8,9	66	13,7	0,01
	No	233	82,9	184	91,1	417	86,3	

* Paràmetre estadístic a partir del qual es consideren com a significatives les diferències per sota de 0,05

En comparar la situació entre el carrer i els centres, destaquen els majors consums d'alcohol i tabac entre els primers en relació a la població dels centres, fet que tal vegada podria atribuir-se a que algunes persones dels centres entrarien en una etapa d'inici de regulació dels seus hàbits tòxics. D'altra banda, pel que fa a haver consumit drogues il·legals alguna vegada a la vida, s'aprecia com el consum de cocaïna és més elevat que el d'heroïna, el que mostra una tendència de canvi de patró que s'està observant també entre el conjunt de consumidors d'aquestes substàncies (taula 7).

Discussió

Referent a la salut percebuda, el desconeixement de la situació en aques-

ta població ve donat pel fet que, en no estar empadronats o no ser localitzables, són permanentment exclosos¹² d'estudis sistemàtics com les enquestes de salut realitzades a Barcelona els anys 1983, 1986 i 1992-93¹³ i 1994¹⁴ (Enquesta de Salut de Catalunya). Per aquest motiu, l'existència del PAPSS de l'Ajuntament de Barcelona, amb una àmplia experiència en el coneixement de la realitat sociodemogràfica d'aquesta població, constituïa un element clau per desenvolupar aquest projecte. Així, els diversos documents elaborats des d'aquest programa,¹⁵ han permès conèixer globalment la realitat tant quantitativa com qualitativa dels aspectes socials de la població indigent de la ciutat. Referent a aquest punt, s'estima l'existència d'entre 800 i 1.500 indigents a la ciutat, xifres que presenten

una considerable variabilitat en funció del moment en què s'han calculat i que han de ser enteses tant sols com a punt de referència, tant per tractar-se d'anys diferents, com per la variabilitat interanual i l'aproximació amb què s'ha realitzat.¹⁶ Aquestes dades coincideixen amb algunes de les estimacions realitzades en ciutats com Madrid que registren l'existència d'uns 1.000 indigents² i s'allunyen en canvi de les aportacions realitzades en altres zones com la ciutat de València, on se n'identificaren 3.000.¹⁷

En aquest sentit, malgrat que no constituís un dels objectius de l'estudi, sempre resulta d'interès conèixer l'univers poblacional al que fan referència les dades obtingudes. D'aquesta manera, tot i que no es pretenia entrevistar tota la població sense sostre de la ciutat, sí que es volia disposar d'un volum d'entrevistes representatiu de la realitat. Tot i que no es va realitzar una estratègia de mostreig, ateses les característiques de la població d'estudi, sí que es va poder constatar que al final del període resultava progressivament més difícil trobar persones noves, tant al carrer com als centres, que no haguessin estat prèviament entrevistades, el que constituïria un indicador indirecte d'una certa saturació del treball de camp, o que s'havia entrevistat una part considerable de les persones entrevistables.

Una altra qüestió és la de les persones a qui per raons diverses no es va poder realitzar l'entrevista (ubicació, salut mental...) i que podrien representar a un subgrup de persones sense sostre

que es troba encara en una situació més desfavorable respecte de la població sense sostre de la ciutat.

Les dades sobre salut percebuda aporten que un 45% de les persones entrevistades de 45 anys i més, diuen presentar més de tres trastorns crònics, el que representa una xifra molt superior a la de la població general, de la qual, a títol d'exemple, se n'extreu segons l'Enquesta de Salut de la Ciutat de Barcelona de 1992¹⁰ que un 23% de les persones de classe V (la més baixa, treballadors no qualificats) presentarien 2-3 trastorns, essent aquesta la xifra més elevada del conjunt de l'enquesta. Destaca igualment que, entre els homes de menys de 45 anys, declaren més trastorns els dels centres que els de carrer, el que podria indicar que el trobar-se pitjor afavorís que aquestes persones s'adreassin als recursos residencials de la ciutat. Igualment, com caldria esperar, les persones més grans declararen presentar més trastorns crònics que les de menys edat.

Respecte de la tuberculosi, ha estat àmpliament descrita la seva relació amb l'amuntegament, la pobresa i les precàries condicions de vida, aspectes estretament relacionats amb la pèrdua de la llar i la indigència. Així, en alguns dels tractats sobre aquesta malaltia, s'inclouen punts específics referents als indigents o *homeless*¹⁸ en els quals destaquen les elevades prevalences d'infecció i incidència de tuberculosi, especialment a grans ciutats com Nova York o Los Angeles.¹⁹ A escala europea la situació no és menys

problemàtica, i en ciutats com Londres s'ha plantejat quina és la millor resposta per resoldre aquest greu problema de salut pública.²⁰

A Barcelona, en el context del Programa de Prevenció i Control de la Tuberculosi, des de l'any 1986 s'han endegat iniciatives adreçades a col·lectius amb més alt risc de la malaltia, d'entre els quals destaca la població d'indigents²¹ o sense sostre. Aquest fet ha determinat l'assoliment d'un impacte positiu en la prevenció i el control d'aquesta malaltia²² com la disminució en les taxes d'incidència i una millora en el compliment dels llargs tractaments antituberculosos. En aquest sentit, la present enquesta ha identificat menys casos d'aquesta malaltia dels que esperàvem, el que pot ser degut tant als efectes de l'esmentat programa, com a una manca de constatació d'haver patit la malaltia per part dels afectats, fruit de la pròpia metodologia de l'estudi. Igualment, sorprèn la baixa prevalença d'infecció aportada pels valors de la tuberculina (20%), que s'identifica més amb la de la població general que amb les obtingudes recentment d'estudis específics sobre tuberculosi (70% —Dr. Solsona, *comunicació personal*—). Les raons d'aquestes diferències poden atribuir-se al fet que, en tractar-se de valors declarats i no comprovats per professionals de salut, hi hagi una resposta incorrecta per part dels enquestats, i al fet que prop d'un 40% dels candidats no s'havien realitzat la prova o no aportaven informació sobre el seu resultat.

Pel que fa a la salut mental, resulta obvi que l'aparició i l'aparent increment d'aquests malalts mentals als carrers ha de situar-se en el context de la nova pobresa que s'estén cap a les nostres ciutats i conurbacions, constituint un fenomen en el qual la marginació i l'exclusió social donen pas a una pobresa creixent, manca de suport familiar i social, desarrelament, trastorns psicopatològics, deteriorament psicossocial i problemàtica d'habitatge, com a factors que d'una manera sinèrgica caracteritzen aquest col·lectiu, establint un cercle viciós de deteriorament, marginalitat i exclusió social.

A l'Estat espanyol cal distingir dos interessants estudis sobre els trastorns mentals de les persones sense sostre, un realitzat en una mostra de població sense llar que acudia a un alberg a Gijón (Astúrias),²³ i l'altre a Madrid²⁴ sobre l'epidemiologia dels trastorns mentals en el mateix col·lectiu, realitzat per la Consejería de Integración Social de la Comunitat de Madrid i la Facultat de Psicologia de la Universitat Complutense de la mateixa ciutat (III Programa Europeu de Lluita contra la Pobresa). En ambdós estudis s'identificà la presència de trastorns mentals en el voltant del 50% de les mostres estudiades, amb un 6% i un 1,8% de trastorns orgànics cerebrals, 6% i 10,6% d'esquizofrènies, 12% de depressions majors en l'estudi de Madrid i 2,4% en Gijón, i un 6% i 9,4% de distímies. Tanmateix, en els documents procedents del PAPSS de Barcelona, es recullen dades sobre aquests temes que han servit també de punt de referència.

Dels resultats obtinguts sobre la presència d'aquests trastorns, destaquen les simptomatologies ansioses i depressives, que malgrat no implicar quadres clínics específics, orienten sobre les situacions de malestar psíquic més habituals d'aquestes poblacions. D'altra banda, les dades sobre megalomania, esquizofrènia i paranoia serien molt superiors a les de la població general, el que confirmaria l'aproximació empírica que els trastorns mentals greus constitueixen una prioritat en matèria de salut entre les persones sense sostre. Considerant, a més, que, tal com s'ha comentat prèviament, una part important de les persones no entrevistables representen amb tota probabilitat un subgrup que es troba encara en pitjors condicions pel que fa a la salut mental.

La utilització de recursos sanitaris mostra un ús més elevat per part dels usuaris dels centres en relació als de carrer, fet que probablement vindria motivat per una major proximitat dels serveis que s'ubiquen als mateixos centres. D'altra banda, l'ambulatori és el recurs més utilitzat tant pels indigents de carrer com pels dels centres, seguit en el cas dels primers pels serveis d'urgències i en els altres pels serveis mèdics dels propis centres.

En relació al consum d'alcohol i drogues, les dades aportades pels estudis de Gijón¹³ i Madrid¹⁴ aporten 21% i 26% de dependència alcohòlica respectivament, tota vegada que un 12% i un 13% havien patit en els 12 mesos anteriors a l'estudi trastorns de dependència relacionats amb el consum de substàncies psicotropes, sobretot a Madrid en el col·lectiu de dones (16%). Les dades aportades pel PAPSS de Barcelona, recollides pels equips d'inserció social (EIS) durant 1995, destacaven l'existència d'un 12,5% de consum de drogues entre el grup de factors causals de la indigència, i on el consum excessiu d'alcohol representa el 52% d'aquest grup (12,9% per la població general).²⁵

En el present estudi, el consum excessiu d'alcohol s'ha situat entorn al 50% de la població, dada que s'aproxima a l'obtinguda pel PAPSS i que superaria àmpliament la dels estudis prèviament esmentats i la referida a la població de Barcelona. Igualment, el consum de tabac resulta molt elevat, superant en molt les xifres de la població general, fet que en menor mesura també s'observa en el consum de drogues, de manera que mentre que la prevalença de consums de cannabis, heroïna i cocaïna és del 21,7%,

0,5% i 3,2% per la població general²⁵, en aquest treball ha estat del 45,3%, 22,6% i 13,7% respectivament.

Com a conclusió, cal destacar que les presents dades confirmen les considerables necessitats i mancances sanitàries de la població sense sostre de la ciutat de Barcelona, i els resultats obtinguts aporten nous elements per a la planificació i el disseny d'estratègies de prevenció i control en matèria de salut. En aquest sentit, és remarcable que tot i l'elevada prevalença de consum d'alcohol i el considerable percentatge de persones sense sostre afectats de trastorns mentals, hi ha un 38% dels enquestats que es declaren abstemis, un 17% presentarien consums moderats i un 60% no presentarien cap trastorn mental; cal, doncs, matisar la creença popular que totes les persones que viuen al carrer tenen problemes de dependència alcohòlica o són malalts mentals.

Altrament, les mancances en l'estat de salut d'aquesta població no són més que el reflex d'una problemàtica social molt més àmplia, que reclama l'estreta col·laboració d'amplis sectors de la societat i el disseny d'estratègies que incloguin polítiques laborals, econòmiques i d'habitatge, a més de les sociosanitàries.

Bibliografia

1. Illsley R. Comparative Review of sources, methodology and knowledge. *Soc Sci Med* 1990; 31: 229 - 36.
2. Infante EJ, Jerónimo GC, Martín ES, Mayoral MB, Morilla JR, Salvarez RA. Marginados y excluidos en las calles madrileñas. Madrid: Consejería de Integración Social, Madrid 1990.
3. Wright JD, Weber E. Homeless and Health. New York, Mc Graw Hill 1987.
4. Rossi PH, Fisher GA, Willis G. The condition of the homeless in Chicago. 1986. Amherst, Massachusetts: Social and Demographic Research Institute.
5. Link B, Susser E, Stueve A, Phelan J, Moore R, Struening E. Life time and five year prevalence of homeless in The United States. Columbia Press, New York, 1993.
6. Argeriou M, Mc Carty D, Mulvey K. Dimensions of Homelessness. *Public Health Rep* 1995; 110:734 - 41.
7. Link BG, Susser E, Stueve A, Phelan J, Moore RE, Struening E. Life time and Five - Year Prevalence of homelessness in the United States. *Am J Publ Health* 1994; 84: 1907 - 12.
8. Las desigualdades en España, síntesis estadística. Segundo simposio sobre desigualdad y distribución de la renta y la riqueza. Fundación Argentaria. Visor distribuciones. Madrid 1995.
9. Borrell C. Evolució de les desigualtats socials en salut a la ciutat de Barcelona, 1983-1992. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona 1995.
10. Borrell C, Pasarín M, Plasència A. Enquesta de salut de la ciutat de Barcelona 1992-93. *Estadístiques de Salut* n. 24. Ajuntament de Barcelona. Barcelona 1995.
11. Shanks NJ, Priest RG, Bedford A, Garbett S. Use of the delusions —symptoms— states inventory to detect psychiatric symptoms in a sample of homeless men. *British Journal of General Practice*, 1995; 45:201-203.
12. Zaldívar CA, Castells M. España fin de siglo. Alianza Editorial, Madrid 1992.
13. Borrell C, Arias A, Baranda L, Lozares C. Manual de l'enquesta de Salut de Barcelona. Ajuntament de Barcelona, Àrea de Salut Pública, Barcelona 1992.
14. Enquesta de Salut de Catalunya 1994. Servei Català de la Salut, Departament de Sanitat i Seguretat Social, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1996.
15. Anónimo. Memoria de Gestión del Centro de Primeras Atenciones 1995. Direcció de Serveis d'Afers Socials, Ajuntament de Barcelona. Progress S.L., Barcelona 1996.
16. Sánchez I. Joves sense llar o els itineraris de la pobresa. *Barcelona societat* 1993; 1; 117-120.
17. Pérez M. Comunicació personal. Taller sobre programes de control de la tuberculosi. Unidad de Investigación en Tuberculosis de Barcelona - Institut Municipal de Salut Pública, Ajuntament de Barcelona, Barcelona 1998.
18. Brickner PW, Mc Adam JM, Scharer LL. Tuberculosis in homeless populations. In: Reichman L.B., Herschfield E.S. Tuberculosis, a comprehensive international approach..., New York, Marcel Dekker 1993: 433 - 54.
19. Barnes PF, El Hajj H, Preston - Martin S, Cave MD, Jones BE, Otaya M et al. Transmission of tuberculosis Among the Urban Homeless. *JAMA*, 1996; 275:305-307.
20. Kumar D, Citon KM, Leese J, Watson JM. Tuberculosis among the homeless at a temporary shelter in London: Report of a Chest X ray screening programme. *J Epidemiol Com Health* 1995;49:629-33.
- 21) Díez E, Claveria J, Serra T, Caylà JA, Jansà JM, Pedro R, Vilalbí JR. Evaluation of a social health intervention among homeless tuberculosis patients. *Tubercle and Lung Disease* 1996; 77:420 - 24.
22. Galdós-Tangüis H, Caylà JA, Jansà JM, García de Olalla P, Brugal MT. La tuberculosi a Barcelona, informe 1997, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal de Salut Pública, Barcelona 1997.
23. Vega LS, Palomo T, Vázquez - Barquero JL. Prevalencia psiquiàtrica en personas sin hogar en Asturias después de la desinstitucionalización. *Archivos de Neurobiología* 1995; 58: 229 - 323.
24. Muñoz López M, Vázquez Valverde C, Cruzado Rodríguez Juan A. Personas sin hogar en Madrid. Informe Psicosocial y Epidemiológico. Facultad de Psicología, Universidad Complutense. Madrid: Imprenta de la Comunidad de Madrid, 1995.
25. Encuesta domiciliaria sobre el consumo de drogas 1997. Observatorio español sobre drogas, Delegación del Gobierno Para el Plan Nacional sobre Drogas. Ministerio del Interior, Madrid 1998.

LA PARTICIPACIÓ DELS IMMIGRANTS I LES MINORIES ÈTNiques A LES CIUTATS EUROPEES

Fundació CIREM (centre d'Iniciatives i Recerques Europees a la Mediterrània)

MONOGRAFIES

L'Ajuntament de Barcelona (Sector de Serveis Personals) va encarregar un estudi a la Fundació CIREM per tal de conèixer experiències de participació dels immigrants a les ciutats europees. Publiquem ara un resum d'aquell Informe, realitzat l'any 1998, sobre la base d'un qüestionari contestat per 12 ciutats europees (Anvers, Bolònia, Bradford, Charleroi, Genk, Madrid, l'Haia, Newcastle, Palerm, Rotterdam, Southwark-Londres i Barcelona). Totes aquestes ciutats han participat en el Programa Europeu LIA, impulsat per la Comissió Europea i que té per objectiu fomentar la integració i la participació de la població immigrant.

Objectius i metodologia de l'informe

El programa LIA (Local Partnership for Integration Action) és una iniciativa europea que neix amb l'objectiu d'identificar els problemes prioritaris de les ciutats europees i fomentar l'acció local integrada i innovadora per a la integració dels immigrants i les minories ètniques. Per a això es proposa promoure accions de cooperació a través de xarxes, en l'àmbit local però també nacional i europeu, per posar a disposició de les ciutats participants els resultats, tant dels projectes locals com de la cooperació entre les xarxes.

El Programa LIA va començar l'estiu del 1996, integrat per tres xarxes europees de ciutats: *Eurocities*, *Elaine* i *Quartiers en Crise*, per donar suport a projectes pilot innovadors centrats en els

immigrants i les minories ètniques de les àrees urbanes. La Comissió Europea va proposar finançar la iniciativa de les tres xarxes amb la finalitat de contribuir a crear projectes que permetessin millorar les situacions locals i establir vies de col·laboració per associar-se i així aconseguir objectius comuns.

Aquesta iniciativa pretén contribuir al desenvolupament conceptual i pràctic en relació amb el foment de les relacions comunitàries i la integració dels immigrants en les zones urbanes. Per aconseguir-ho, LIA intenta promoure l'acció local i estimular el coneixement mutu entre diferents grups, de manera que les accions empreses a cada lloc es puguin millorar. La necessitat fonamental dels immigrants i les minories ètniques és eliminar barreres que impedeixen accedir a una participació activa en la vida ciutadana, a un habitatge digne, a una formació acadèmica adequada, als mitjans de promoció, als serveis i a la seguretat social. Alguns governs locals han posat en funcionament diversos programes i procediments, però el problema es continua agreujant. Cal que les administracions locals, les associacions i altres organitzacions que representen els immigrants i les minories ètniques treballin en comú d'una manera molt més efectiva aplicant enfocaments innovadors. Els projectes locals haurien de fer una atenció especial a les accions dutes a terme per les autoritats d'aquest àmbit tenint en compte les pràctiques seguides per altres administracions locals europees, especialment aquelles que compten

amb el suport d'una participació ciutadana àmplia. Així mateix, cal garantir una gestió, una execució i una avaluació eficaces dels projectes, amb la finalitat de maximitzar el procés d'aprenentatge i de transmissió de coneixements en l'àmbit europeu.

Les tres xarxes que treballen en cooperació en el marc del Programa LIA i cadascuna han identificat una àrea d'acció prioritària en el cap de la integració dels immigrants i de les minories ètniques a la ciutat:

- EUROCIITIES: participació dels immigrants i les minories ètniques en els processos polítics locals.

- ELAINE: foment de l'autoocupació i la creació de nous llocs de treball per part dels immigrants i les minories ètniques.

- QUARTIERS EN CRISE: promoció i millora de l'accés als serveis públics per part dels immigrants i les minories ètniques.

Aquest informe, *Participació ciutadana dels immigrants i les minories ètniques en les ciutats europees*, s'emmarca dins de l'acció específica de la xarxa Eurocities (participació política) amb la finalitat de comptar amb un dictamen o informe sobre la situació de les iniciatives de les ciutats que hi ha en aquest camp, i paral·lelament incrementar el transvasament d'informació entre tots els participants del Programa LIA. L'informe pretén assolir un diagnòstic sobre "l'estat de la situació" pel que fa a les iniciatives existents a les ciutats del programa LIA en l'àmbit de la participació polí-

tica i democràtica dels immigrants residents a les ciutats. Aquesta anàlisi s'ha plantejat per al conjunt de les 24 ciutats del LIA i no solament per a la xarxa Eurocities (directament implicada en l'àrea de participació política). Per a això es dissenya un qüestionari que posteriorment s'envia al conjunt de ciutats. Les autoritats locals que reben el qüestionari són les següents: de la xarxa *Quartiers en Crise*: Anderlecht, Charleroi, Frankfurt de l'Oder, Marsella, Nàpols, Sarcelles, Southwark, Toledo i Torí; de la xarxa *Elaine*: Århus, Anvers, l'Haia, Genk, Newcastle, Sheffield i Utrecht; de la xarxa *Eurocities*: Barcelona, Bolònia, Bradford, Lisboa, Madrid, Palerm i Rotterdam.

Les respostes han estat disperses, tot i que, en general, han permès reunir una informació quantitativa i qualitativa de molt interès per als objectius d'aquest informe. Aquest resum inclou els apartats generals de l'estudi, que emmarquen la realitat de la immigració a les ciutats europees, la situació política dels immigrants als diferents països i els mecanismes de participació directa o indirecta que han posat en marxa els ajuntaments de les ciutats objecte d'estudi. L'Informe original inclou, a més a més, una fitxa-resum de la situació ciutat per ciutat, i es pot sol·licitar, si es desitja, a la Gerència de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona.

L'informe ha estat promogut per l'Ajuntament de Barcelona en qualitat d'organisme coordinador de la xarxa Eurocities dins del Programa LIA, amb l'objectiu de millorar el coneixement de

les ciutats sobre les experiències en curs, i per afavorir el transvasament d'informació entre els participants del LIA. L'elaboració tècnica l'ha dut a terme el CIREM (Centre d'Iniciatives i Recerques Europees a la Mediterrània) de Barcelona.

En definitiva, per tant, el document no pretén tenir valor exhaustiu en aquest camp, ni encara menys valor estadístic, però és una mostra significativa de les iniciatives i els programes d'un grup de ciutats per millorar la participació política i democràtica dels immigrants i les minories ètniques que hi viuen.

La problemàtica i el context de l'informe

La immigració a Europa i la ciutat multicultural

El desenvolupament desigual a escala mundial i la globalització econòmica i cultural afavoreixen un procés intens de mobilitat de poblacions. Cal afegir-hi els èxodes provocats per guerres i catàstrofes i, a Europa, la pressió de les poblacions de l'Est que han adquirit el dret a viatjar. Europa occidental presenta una situació diversificada pel que fa a moviments migratoris. Si observem l'evolució de la població estrangera que viu a Europa entre 1950 i 1990 podem constatar que França i el Regne Unit tenien una proporció menor de població estrangera el 1990 que el 1982. La mitjana per al total de la població europea és d'un 4,5% d'estrangers.

La necessitat de mà d'obra no qualificada a Europa continuarà incrementant i això afavoreix, sens dubte, la immigració. Caldran més treballadors durant les pròximes tres dècades. La població activa europea caurà de 145 milions a 137 milions. L'envelliment de la població europea és un altre factor a favor de la immigració. La població activa dels països pobres creixerà en el període 1975-2000 en 140 milions, mentre que als països desenvolupats creixerà en 6 milions. Encara hi haurà pressió demogràfica dels països del Magrib, amb un augment de la taxa de creixement de les poblacions actives entre 1990 i el 2000 del 2,7% a Tunísia i del 3,7% a Algèria. Europa continua i continuarà essent atractiva per als immigrants no comunitaris.¹

Els increments significatius durant la dècada dels vuitanta es van produir sobretot a Alemanya, Àustria, Holanda i Suècia, fonamentalment a causa de l'influx de refugiats de l'est d'Europa. Els darrers anys es detecta, també, un creixement de la immigració del sud (Magrib) als països mediterranis (Itàlia i Espanya). Malgrat que les xifres de població estrangera no són tan elevades, l'opinió pública en té una percepció diferent. S'està produint una mutació creixent de la composició ètnica de les societats europees a partir dels immigrants que van arribar durant el període d'alt creixement econòmic dels anys sei-

1. VIDAL, Annie, University of Grenoble (Clare), a *Studies and texts*, núm. 25, Consell d'Europa: La ciudad multicultural, 1993.

xanta. És evident que les taxes de fertilitat dels estrangers són molt superiors a les dels països europeus de residència. El diferencial de fertilitat augmentarà amb el pas del temps. El que s'està produint és una diversitat ètnica creixent d'Europa que no acaba d'assumir aquesta diversitat. Ja no es tracta d'immigrants (guest workers), sinó de residents d'origen ètnic no europeu. Per exemple, l'increment de la població al Regne Unit entre 1981 i 1990 va ser només d'un 1% per als blancs, mentre que va ser del 23% per a les minories ètniques. Passa una cosa semblant en altres països europeus. Dos terços dels estrangers de França i dels Països Baixos són d'origen no europeu.²

El reagrupament familiar, que és indicador d'una transició de treballadors immigrants que intenten retornar als seus països, típica dels anys seixanta, s'orienta cap a una immigració amb més presència de dones, que és indicativa d'un desig de permanència més gran. En aquest cas els països receptors han de mirar la població immigrant com a permanent, amb tot el que això implica: resoldre problemes d'habitatge, d'ocupació, d'educació.

Cal afegir-hi la concentració espacial de les minories ètniques a les ciutats, particularment a les grans ciutats i en barris específics de les grans ciutats, en els quals arriben a constituir fins i tot la majoria de la població. La segregació espacial de la ciutat a partir de les característiques ètniques i culturals de la població és un tret d'importància crei-

xent, característic de les nostres societats urbanes. Al Regne Unit, tot i que Londres només representa el 4,7% de la població, s'agrupa el 42% de la població de minories ètniques, concentrades particularment en alguns districtes. Es caracteritzen per un nivell educatiu baix i una taxa d'atur més alta. A Holanda, els estrangers només són un 5% de la població total, però a Amsterdam, Rotterdam, l'Haia i Utrecht aquest percentatge oscil·la entre el 15 i el 20%, i als barris antics d'aquestes ciutats puja fins a un 50%. A Bèlgica, la proporció d'estrangers és del 9%, però a la ciutat d'Anderlecht arriba al 26% i en alguns dels seus barris aquesta proporció arriba al 70%.³

En suma, els països europeus, com a conseqüència de dècades d'immigració, han esdevingut societats multiculturals. Així mateix, en la mesura que els immigrants i les minories ètniques resultants es concentren a les grans ciutats, les polítiques de tractament de la immigració i de respecte del multiculturalisme constitueixen un component essencial de les noves polítiques municipals.

El problema de la immigració i de les minories ètniques residents a les ciutats europees no es pot deslligar dels problemes generals que avui afecten els nuclis urbans, tant els europeus com els d'altres continents. Alguns d'aquests problemes del context urbà ens permeten enquadrar millor el tema d'aquest informe. En aquest marc cal subratllar la tendència a la dualització social i territorial de la ciutat moderna. Aquesta tendència concentra les funcions econò-

miques i l'ocupació en determinades àrees i grups socials de la ciutat, connectats a una economia global que es basa en els fluxos d'informació. Aquests nuclis conviuen amb altres espais, desconectats de l'economia global i on resideixen els grups socials fràgils o desfavorits, on s'acumulen els problemes d'exclusió social (atur, habitatge en mal estat, falta de serveis, etc.). Aquests espais i sectors socials es concentren a les perifèries o als centres històrics. La dinàmica de tots dos processos va paral·lela, i es produeix un deteriorament important de la cohesió social i territorial de les nostres ciutats. Des d'aquest angle, els fluxos migratoris i de minories ètniques residents a les ciutats se sumen a aquest segon espai exclòs de les ciutats i en molts casos el reforcen, com és el cas de barris amb una concentració alta de residents estrangers. És per això que el problema de la integració (social, política i cultural) de les minories ètniques i dels immigrants a la ciutat és un component d'un procés més ampli d'exclusió social i territorial urbà que afecta també poblacions autòctones residents a les ciutats.

La segona dimensió que emmarca el nostre tema és el govern de les ciutats. Actualment, els nous problemes de les ciutats sembla que exigeixin una innovació democràtica per part dels governs locals, davant la crisi de les entitats col·lectives i de participació en les insti-

2. STALKER, P. *The Work of Strangers. A Survey of International Labour Migration*, Organització Internacional del Treball, Ginebra, 1994.

3. Consell d'Europa, 1993.

tucions representatives i els partits polítics. Això es pot comprovar a través dels elevats índexs d'abstenció electoral i del desinterès per la vida política, fenòmens analitzats àmpliament. En aquest context, l'àmbit local és un marc adequat per experimentar i desenvolupar noves fórmules de representació, de descentralització territorial de les decisions, de participació en la gestió de programes públics, etc. Sembla necessària una renovació democràtica des del principi de proximitat per gestionar la complexitat urbana del nostre temps. Aquest principi s'ha de complementar amb el de cooperació social entre el sector públic local i els ciutadans. No n'hi ha prou amb les polítiques públiques, ja que mai no comptaran amb tots els recursos necessaris ni poden construir exclusivament unes formes de gestió adequades a les noves demandes socials.

Aquesta necessitat d'innovació s'ha de concretar en l'assumpció de competències i funcions a escala local que permetin aplicar polítiques integrades. No es poden abordar amb eficàcia els problemes d'habitatge, pobresa, medi ambient, educació i ocupació, etc. mitjançant polítiques d'organismes sectorials. Això planteja la necessitat de definir noves formes de gestió dels governs locals.

Cal subratllar que la pluriètnicitat i la multiculturalitat són fonts de riquesa econòmica i cultural per a les societats urbanes. N'hi ha que estan alarmats per la desaparició de l'homogeneïtat social i per les tensions socials que genera la

nova situació. Però cal acceptar la nova realitat: les nostres societats, en totes les latituds, són i seran multiculturals, i les ciutats concentren el nivell més alt de diversitat. Sembla necessari aprendre a conviure en aquesta situació, saber gestionar l'intercanvi cultural a partir de la diferència ètnica i posar remei a les desigualtats sorgides de la discriminació. Són, en tot cas, dimensions essencials de la nova política local en les condicions de la nova interdependència global.

Els drets polítics dels immigrants i les minories ètniques

És evident que la millor manera de participació política dels immigrants és el dret al vot o el dret de presentar-se a les eleccions locals, regionals i nacionals. Les autoritats locals reconeixen sovint la necessitat de donar dret de vot als residents estrangers.

Fins ara, un nombre limitat de països de la Unió Europea han acordat el dret a vot i a presentar-se a les eleccions locals per part dels residents originaris de països de fora de la UE o dels anomenats països tercers. Es tracta de Dinamarca, Irlanda, els Països Baixos, Finlàndia i Suècia. La principal condició que es posa és que aquests estrangers hagin residit legalment als països hostes durant un cert període, que varia entre tres i cinc anys. En altres països, com al Regne Unit i Portugal, certes categories específiques de residents estrangers tenen dret a vot. Es tracta habitualment

de persones originàries de les antigues colònies.

És important destacar que els drets electorals van lligats essencialment a la qüestió de la nacionalitat. Hi ha grans diferències entre els diferents països europeus pel que fa a les exigències vinculades a la nacionalització. El fet d'estar nacionalitzat implica que es tenen els mateixos drets que qualsevol altre ciutadà, inclosos els drets al vot.

Un factor important, pel que té de significatiu en aquest àmbit, és l'entrada en vigor de la Directiva 94/80 de la Unió Europea, que obliga a atorgar el dret a vot en les eleccions locals a tots els ciutadans comunitaris. Al quadre següent es resumeix la situació legal actual als diferents estats membres de la Unió Europea.

Al Regne Unit, la combinació de les lleis de ciutadania i protecció a les minories ètniques és única a la Unió Europea. Cal destacar la llei contra la discriminació racial (Race Relations Act) de 1976, que crea un organisme encarregat de vetllar pel seu compliment: The Commission for Racial Equality. El problema es planteja no tant pel que fa a l'existència dels drets per a les minories ètniques, sinó a l'exercici d'aquests drets. N'és un exemple l'existència de necessitats específiques. Les dones de Bangla Desh tenen limitat el fet de sortir de casa, per tant han de tenir accés a determinats serveis a la llar mateixa.

A Holanda, la llei actua contra el racisme i la discriminació. Els empresaris estan obligats a informar sobre el nom-

Taula 1
Dret al vot en l'àmbit local per als ciutadans de països membres de la UE i de països tercers

País	Tots els ciutadans de la UE	Tots els ciutadans de països tercers	Grups específics	Condicions
Suècia	•	•	X	Ciutadans de països del Consell Nòrdic
Finlàndia	•	•	•	
Dinamarca	•	•	X	
Irlanda	•	•	X	
Regne Unit	•	X	•	Ciutadans del Commonwealth britànic i ciutadans irlandesos
Països Baixos	•	•	X	País que ha acordat els mateixos drets als ciutadans portuguesos
Bèlgica	X	X	X	
Luxemburg	•	X	X	
Alemanya	•	X	X	
Àustria	○	X	X	
França	X	X	X	
Espanya	•	X	X	
Portugal	•	X	•	
Itàlia	•	X	X	
Grècia	○	X	X	

Font: European Centre for Work and Society, *Participation politique des immigrés au sein de l'administration communale*, Workshop Elaine de Stuttgart, novembre 1997.
 •= Països en els quals ja s'aplica. ○ = Actualment es du a terme la regulació legal. X = Països en els quals no s'aplica (juny 97).

bre de treballadors no holandesos de la seva empresa. Els immigrants tenen dret a rebre educació en la seva llengua materna i els mateixos drets d'exercici religiós que els holandesos. Els estrangers que han viscut legalment més de cinc anys a Holanda tenen dret al vot i a ser electes a les eleccions municipals.

El 1975, Suècia va ser el primer país a instaurar el dret al vot per als immigrants. Un estudi suec ha mostrat que la participació electoral dels immigrants tendeix a ser feble, de manera que passa del 60% els anys setanta al 41% a començament dels noranta. Aquest estudi considera que la participació política està directament lligada al grau d'implicació general de la societat. Altres experiències fetes en altres països també van en aquesta direcció.

Les ciutats europees i la integració democràtica i cívica de la població immigrant

Atès que la major part dels immigrants tendeixen a establir-se a les grans ciutats i que constitueixen una part important i creixent de la població, les autoritats locals són, en general, més favorables a la seva participació política que els governs nacionals. Com que les ciutats han de respectar la legislació nacional, en la major part dels casos restrictiva quant a la participació política, els municipis han buscat alternatives amb la finalitat de permetre que els immigrants no nacionalitzats s'expressin (indirectament) en l'àmbit de la política local. Això ha portat, en nombroses ciutats, la creació de consells consultius. Pel que fa a

composició i competències, els consells consultius presenten gran diversitat. El més rellevant és que les autoritats locals els reconeixen oficialment i s'integren en els procediments de presa de decisió dels governs locals. N'hi ha molts de compostos per immigrants o que tenen caràcter mixt, incloent la participació de regidors municipals. Organitzacions independents, una comissió municipal o els partits polítics poden proposar-hi els candidats. En altres casos és el consell municipal el que nomena els membres del consell consultiu. Una altra forma de participació consultiva és la creació del regidor adjunt. Es tracta d'un representant de la comunitat immigrada que participa en les deliberacions del consell municipal i que té els mateixos drets que els altres membres, llevat del dret a vot.

L'objectiu principal dels consells consultius és potenciar un diàleg entre les comunitats d'immigrants i aconsellar les autoritats locals sobre els temes que els preocupen. A més tenen la funció de fer que les autoritats locals prenguin consciència de les necessitats de la comunitat immigrant. Els consells consultius s'impliquen principalment en les polítiques a favor dels immigrants en general, en l'educació, la cultura, l'esport, l'habitatge, la sanitat i l'ocupació.

Es pot afavorir la participació per altres procediments més tradicionals que es fan servir de la mateixa manera per altres ciutadans, com ara les associacions, els sindicats, les comissions escolars, etc. La participació activa en aquestes organitzacions implica un cert grau d'influència en la política local.

Altres formes de participació són, per exemple, les assemblees de barri, on tots els residents a la zona poden participar, fins i tot els immigrants. A més, la major part dels governs locals consulten les associacions i/o experts d'origen immigrant sobre els diferents problemes que afecten les seves comunitats.

Les experiències dels consells consultius sovint són limitades. Moltes vegades es constata falta de continuïtat, domini excessiu en els debats de grups o individus nacionals, falta d'intercanvis de formació entre els membres, falta d'oportunitats de cooperació o falta de membres actius.⁴

Al Taller de la xarxa Elaine sobre "Participació política dels immigrants en l'administració local", desenvolupat a

Stuttgart entre els dies 20 i 22 de novembre de 1997, es van fer una sèrie de recomanacions per millorar l'eficàcia dels consells consultius:

- L'ordre del dia de les sessions del consell l'hauran d'elaborar les associacions d'immigrants.

- Els representants polítics (regidors i/o alcalde) han de participar en les sessions.

- Cal rigor en la informació transmesa.

- Cal fer un seguiment dels acord i les propostes.

- Cal donar suport a la formació de les associacions.

- Cal fer un abordatge de problemes concrets.

- Cal una organització eficaç.

El nivell de participació dels immigrants varia molt entre una ciutat i una altra i entre un país i un altre. En la major part de les ciutats el nombre d'immigrants va a l'alça. Tot i això, els responsables polítics consideren, en general, que el nivell de participació actual és insuficient. El nivell de participació política sembla relativament elevat a les ciutats del Regne Unit, on els grups d'immigrants sovint són militants en aquest camp. Les ciutats belgues i alemanyes manifesten que l'absència de dret a vot per als ciutadans estrangers és l'obstacle principal per a la participació activa.

Nombrosos immigrants no se senten còmodes als circuits convencionals de la participació política directa. Sovint no s'integren en la cultura dels partits polítics. A més, les diferències culturals i

la falta d'implicació en els partits polítics hi tenen un paper evident. En molts casos, els immigrants tenen el sentiment que la política és un "assumpte dels altres", i no es refien dels polítics, que no representen els seus interessos com a grup.

Les forces polítiques són conscients del poder electoral de les minories ètniques i tenen en compte els seus interessos en els programes i les candidatures (per exemple el Partit Laborista). Pel que fa a la relació de les minories ètniques amb els partits, al Regne Unit els líders de les minories ètniques "negocien" la seva inclusió a les llistes electorals en representació de les seves comunitats. Per exemple, a Leicester, d'un total de 56 regidors, n'hi ha 16 que pertanyen a minories ètniques. En altres casos, com a França, els immigrants són candidats en qualitat d'individus i d'adherents a la ideologia del partit. A Holanda, on la participació electoral de les minories ètniques és similar a la dels holandesos, entorn d'un 45%, els partits progressistes inclouen a les candidatures membres de les minories ètniques i en algunes ciutats hi ha alcaldes surinamesos i turcs.

El Partit dels Verds, a Stuttgart, proposa iniciatives creatives a favor de la participació política dels immigrants a les ciutats com ara incloure candidats de minories ètniques a les llistes, tot i que no puguin ser escollits.

4. European Centre for Work and Society, *Participation politique des immigrés au sein de l'administration communale*, Workshop, Elaine, Stuttgart, novembre 1997.

En el taller esmentat de la xarxa Elaine a Stuttgart, també s'apuntaven altres propostes per millorar la participació de les minories ètniques de les ciutats. Entre d'altres, hi ha les següents:

- Potenciar les associacions de minories ètniques.
- Afavorir que les persones que pertanyen a minories ètniques participin en les associacions locals.
- Donar suport informatiu segons necessitats concretes.
- Disposar de professionals especialitzats, com ara mediadors, per al suport a la integració.
- Fomentar el *lobbying* davant de les institucions i entitats locals (sindicats, associacions, partits, institucions públiques) perquè incorporin persones de minories ètniques i perquè n'assumeixin les problemàtiques.

De tota manera, el nivell de participació política generalment és més elevat en aquelles ciutats on els immigrants tenen dret a vot. Això confirma la idea que l'atorgament del dret al vot als immigrants és el mitjà més eficaç de promoure la igualtat en el camp de la participació política. Però també es pot afirmar que l'impuls d'uns altres mitjans complementaris, com ara les campanyes de sensibilització per estimular la participació, poden donar bons resultats. La creació de consells consultius és una solució intermèdia amb la finalitat de potenciar un diàleg entre les autoritats locals i les comunitats d'immigrants. Alhora, els immigrants mateixos i les seves organitzacions han de tenir un paper rellevant

en tots els esforços dirigits a fer créixer la participació política.

És important, a tots els efectes d'aquesta anàlisi, considerar dues dimensions diferents pel que fa a la participació política. En primer lloc, tot allò referent a la legislació que genera drets, en aquest cas el dret al vot i a la participació plena en la vida democràtica, incloent-hi el dret a ser electe. Els drets polítics són la base que regula la participació política dels immigrants, i els països que reconeixen aquest dret han estès la ciutadania democràtica a tota la població. És evident que es tracta d'un aspecte fonamental en la mesura que reconeix l'immigrant com a ciutadà de ple dret. En aquest sentit, el dret a vot per als immigrants o residents que pertanyen a una minoria ètnica elimina un dèficit democràtic. La segona dimensió és la que fa referència a l'exercici d'aquest drets, un cop atorgats per la llei. Aquí entrem en un àmbit diferent d'anàlisi en la mesura que el dret no assegura la participació efectiva, ja que es pot fer ús d'aquest dret o no fer-ne. Aquesta dimensió no solament afecta els immigrants amb dret a vot, sinó tots els ciutadans. Els elevats índexs d'abstenció i el desinterès pels afers polítics és una tendència creixent a les societats europees, i per a alguns analistes cal aprofundir en nous mecanismes de participació democràtica i d'implicació dels ciutadans en la vida col·lectiva de les nostres ciutats. Com s'ha vist a través d'aquest informe, la participació entre les persones de minories ètniques que disposen de drets polí-

tics en els processos electorals encara és més baixa que entre els ciutadans autòctons.

És per això que cal analitzar específicament en el cas dels immigrants els problemes vinculats a l'exercici dels drets polítics adquirits. D'una banda, cal posar atenció al possible interès menor dels immigrants pels assumptes polítics locals. En molts casos, per exemple, als països del Magrib, la cultura, les tradicions, i les relacions entre els ciutadans i l'estat es troben lluny dels hàbits i procediments de les democràcies occidentals. De l'altra, a causa de les circumstàncies en què viuen la major part dels immigrants, les eleccions i la vida política en general no són de primer interès, ja que els problemes d'habitatge, ocupació i accés als serveis resulten apressants per a aquestes persones.

La participació política
i la seva articulació
amb altres àmbits d'integració

La participació política i democràtica dels immigrants en la vida cívica de les ciutats no es pot deslligar d'altres problemàtiques que els afecten i que fan referència a la seva integració global en la vida ciutadana. Resulta particularment complex separar els diferents aspectes de la integració. És cert que els immigrants podran lluitar per condicions de vida millors i per polítiques d'ocupació favorables en la mesura que disposin de drets cívics i democràtics. Però les condicions de vida pèssimes en què viuen la major

part i els alts nivells d'exclusió que pateixen no afavoreixen, ni molt menys, la seva preocupació i motivació per donar prioritat al reconeixement d'aquests drets. Això es pot comprovar de forma efectiva en aquelles ciutats amb immigració més recent, i que per tant es troben en una situació d'inestabilitat i precarietat més gran, com és el cas de les ciutats del sud d'Europa. En aquests casos, les prioritats per als immigrants tenen a veure bàsicament amb la integració social i econòmica (habitatge, ocupació, etc.) o fins i tot amb la resolució dels problemes jurídics (permisos, residències, etc.). En aquest context, les iniciatives a favor de la participació política i cívica, així com la presència d'associacions representatives, tendeixen a ser febles i precàries. A la inversa, a les ciutats del nord d'Europa, el fet que l'assentament d'immigrants i minories ètniques vingui de més antic tendeix a produir l'efecte contrari: més participació política i fortalesa de les entitats cíviques d'immigrants. Però, alhora, hi ha més reconeixement i acceptació de la presència d'immigrants per part de la societat local, la qual cosa també reforça aquesta tendència.

Aquesta interrelació entre els diferents àmbits de la integració, inclosa la participació política i democràtica com a forma plena d'integració, ha estat plenament considerada en aquest informe, que ha tingut en compte diversos aspectes sobre la situació dels immigrants en les ciutats participants. Entre d'altres, l'informe recull dades diferents sobre polítiques, iniciatives i programes

adreçats a millorar les condicions de vida dels immigrants: polítiques d'ocupació, habitatge, educació i integració cultural.

D'alguna manera, aquests són els àmbits d'interès dels immigrants, i pels quals estan disposats a participar en la vida cívica de les ciutats. Cal tenir en compte, per exemple, que l'aprenentatge de la llengua autòctona és un aspecte crucial per a la promoció efectiva dels drets ciutadans dels immigrants i les minories ètniques. Així mateix, la presència d'associacions i els nivells d'autoorganització dels immigrants, i també les polítiques per donar-hi suport han estat considerades especialment en aquest informe, sense oblidar les polítiques i les iniciatives que hi ha per combatre el racisme i la discriminació racial.

Participació política dels immigrants a les ciutats europees. Estudi de casos

Resum de la situació i les accions de les ciutats enquestades

La situació local de les ciutats mostra una diferència entre les que pertanyen a països amb una llarga tradició d'immigració, com el Regne Unit, Holanda i Bèlgica, i les que pertanyen a països del sud d'Europa, com Espanya i Itàlia. Aquestes diferències s'expressen sobretot en l'existència o no del dret al vot i el dret a ser electe, com és el cas d'Holanda i el Regne Unit. Totes les ciutats enquestades, tanmateix, demostren una gran activitat en aquest camp i expressen així

una voluntat política i institucional per la integració dels immigrants i les minories ètniques en la vida de la ciutat. Vegem algunes de les característiques més significatives de les situacions locals.

a) El perfil de la immigració i les minories ètniques a les ciutats

Destaca el percentatge molt elevat de la presència de minories ètniques i immigrants en algunes ciutats: l'Haia, amb el 37% de residents no holandesos (tot i que un 10% són ciutadans comunitaris); Bradford, amb un 18,8%; un 22% a Genk, i un 28,3% a Southwark. A Palerm assoleix gairebé un 14%, i a totes les altres ciutats aquesta xifra no arriba al 10%. L'origen nacional dels immigrants i les minories ètniques varia segons els fluxos d'immigració de les excolònies: surinamesos i antillans en el cas de les ciutats holandeses; paquistanesos, indis i bengalís en el cas de les ciutats britàniques. Els immigrants turcs tenen una presència important a les ciutats del Nord (immigració econòmica dels anys seixanta) i també ho és la procedent dels països del Magrib, més recent, i la procedent de l'exIugoslàvia i d'altres països de l'Europa de l'Est, tot i que en aquest cas és més minoritària.

Totes les ciutats coincideixen a afirmar que la situació socioeconòmica dels immigrants és molt precària i que tenen greus problemes per a la integració social. Problemes de pobresa, atur, habitatges precaris, desconeixement de la llengua local i qualificacions professionals baixes són els aspectes més esmen-

tats per les ciutats. Cal afegir-hi la discriminació, l'assetjament racial i el racisme en molts casos.

A totes les ciutats hi ha xarxes d'associacions d'immigrants i minories ètniques tot i que amb pes i importància diferents. També aquí es palesa la història de la immigració i de la presència de minories ètniques a cada ciutat. En molts casos les associacions formen un nucli entorn d'alguna organització de segon grau que actua com a entitat coordinadora. La força d'aquestes associacions depèn, en gran mesura, de l'antiguitat dels immigrants a la ciutat. En molts casos es tracta d'associacions febles, fragmentades i inestables, com és el cas de Palerm, Madrid o Barcelona.

b) Els organismes municipals de consulta i participació

Les ciutats s'han dotat, en la majoria dels casos, d'instruments i mitjans per fomentar la participació dels immigrants i les minories ètniques en la vida local. Aquests organismes tenen una funció doble. D'una banda representen els col·lectius i les associacions d'immigrants que hi ha a la ciutat, i de l'altra serveixen com a organismes de consulta i proposta per a la interlocució amb els governs locals. És el cas del Racial Equality Council a Bradford i Newcastle, que fan de nucli de les associacions de minories ètniques, del Comitè de Suport a les Associacions de Genk, que aplega 42 associacions, del Forum Metropolitano delle Associazioni di cittadini non-comunitari de Bolonya, el Consell Municipal de les Persones Immi-

grades, de creació recent a Barcelona, o la promoció d'una assemblea consultiva que aviat aprovarà l'Ajuntament de Palerm. Aquests organismes són reconeguts formalment per part dels ajuntaments per facilitar que els immigrants s'impliquin en els diversos assumptes de la ciutat i específicament en les polítiques que afecten directament els col·lectius d'immigrants i les minories ètniques. A Bolonya, fa poc que s'han instaurat les figures del regidor adjunt i el regidor adjunt de barri com a representants de les minories ètniques al consell municipal.

c) Les eleccions locals i el vot dels immigrants

D'entre les ciutats enquestades, només a les holandeses i les britàniques existeix el dret electoral per als immigrants a les eleccions locals. Així, a Bradford, dels 90 regidors del consell municipal n'hi ha 12 que pertanyen a minories ètniques. A Rotterdam, 11 regidors de minories ètniques han estat electes a les darreres eleccions locals, i mitjançant accions específiques s'estimula l'augment del nombre de candidats. A l'Haia només el 50% dels immigrants amb dret a vot exerceix aquest dret. Tot i això, es percep un canvi, i per a les pròximes eleccions el nombre de candidats pertanyents a minories ètniques s'ha incrementat sensiblement.

d) El suport a les associacions d'immigrants

És una dimensió important que es dirigeix a reforçar la implicació dels

immigrants en la vida local. Moltes vegades aquesta línia està molt vinculada a l'existència d'organismes de consulta i participació en la mesura que hi participen les associacions. Però hi ha una altre tipus d'accions en general adreçades a donar suport municipal a les associacions. Aquests suports inclouen la formació per als seus membres, el suport tècnic i d'informació, el suport jurídic, el suport perquè millorin la capacitat de pressió davant de les institucions i el suport financer directe mitjançant subvencions per a les activitats pròpies de les associacions. En algunes ciutats, els criteris per atorgar subvencions se centren en el fet que les associacions tinguin una política d'igualtat d'oportunitats i que no estiguin implicades en els processos polítics dels seus països d'origen.

e) Altres programes i accions municipals a favor de la participació democràtica i la integració a la ciutat

Hi ha diverses iniciatives singulars, moltes de vinculades als mateixos organismes de consulta i participació ja esmentats, però que mereixen ser destacades específicament. És el cas de Rotterdam, on el projecte *Social and political participation of migrants in two boroughs of Rotterdam* es planteja augmentar la taxa de participació de les minories ètniques en les institucions, organitzacions i entitats de Rotterdam. En aquest sentit es desenvolupa una acció de mediació i dinamització perquè augmentin aquests índexs. A Palerm

s'impulsa el projecte *Molte genti, una citta*. Palermo, que intervé en les àrees de comunicació, educació, cultura i ocupació, i s'impulsa la iniciativa *Laboratori de*

Comunicazioni Interculturale, adreçat a dones immigrants. A Southwark es du a terme un projecte global per a la integració i la participació, el projecte *Shaping*

the future, que intervé en diversos àmbits, i el *Racial Incidents Monitoring Scheme*, amb la finalitat de combatre els incidents racials. 🗝

Quadre resum de les iniciatives de les ciutats

Ciutat	Eleccions locals	Organismes de consulta i participació	Programes singulars a favor de la participació	Accions vinculades a altres àmbits (social, laboral, cultural...)
Anvers	No hi ha el dret al vot			Programa de suport a negocis ètnics i revitalització urbana d'àrees comercials
Barcelona	No hi ha el dret al vot dels immigrants	Consell Municipal de les Persones Immigrades de Barcelona	Formació i assistència tècnica a associacions	SAIER (Servei d'assessorament i informació per a estrangers)
Bolonya	No hi ha el dret al vot dels immigrants	Forum Metropolitan delle Associazioni di Cittadini Non-comunitari Regidor adjunt i regidor de barri		Institut de Serveis Socials per als Immigrants
Bradford	12 regidors de minories ètniques (total: 90)	Racial Equality Council	Formació, assistència tècnica i subvencions a associacions	Bradford Anti Racial Harassment Project Section 11 (reforç escolar) Inter-Faith Center Black People into Management
Charleroi	No hi ha el dret al vot	CRIC (Centre Regional per a la Integració de Charleroi)		A través del CRIC: programes educatius, d'ocupació, de suport als drets cívics, d'acolliment i ajuda administrativa
Genk	No hi ha el dret al vot	Comitè de Suport a les Associacions d'Immigrants	Formació, assistència tècnica i subvencions a associacions	Centre Local per a la Integració d'Immigrants (suport escolar, habitatge, esports)
L'Haia	Abstenció del 50%. Augmenta el nombre de candidats de minories ètniques		Subvencions a associacions Suport a la gestió associativa	Ensenyament llengua holandesa Ocupació Acolliment
Madrid	No hi ha el dret al vot		Subvencions a associacions Servei de Mediació Social Intercultural	Taules de coordinació institucional en l'àmbit del districte. Concertació de polítiques d'integració social per als immigrants
Newcastle	Sense dades	Racial Equality Council	Subvencions a associacions	City Council's Equality Opportunities policy. Accions a favor de l'ocupació i suport als "ethnic bussiness"
Palerm	No hi ha el dret al vot	Assemblea Consultiva (pendent de l'aprovació per part del Consell Municipal)		Projecte "Molte Genti. Una città. Palermo"
Rotterdam	11 regidors de minories ètniques a Feijenoord	Associacions d'immigrants participen en l'àmbit del barri i del districte	Projecte "Participació Social i Política dels immigrants a dos districtes de Rotterdam"	Vinculació amb les polítiques d'ocupació, educació i esports i amb polítiques de voluntariat
Southwark		Southwark Council for Community Relations	Subvencions a associacions Shaping the future (projecte global)	The Advice Work Training Programme for Minority Language Speakers. Seguiment d'Incidents Racionals

Font: elaboració pròpia a partir de la informació enviada per les ciutats del programa LIA

LES CIUTATS I ELS IMMIGRANTS: REFLEXIONS DES DE BARCELONA

NATÀLIA RIBAS I MATEOS, Sociòloga

L'objectiu d'aquest article és el d'aproximar-me a un possible model d'immigració estrangera a Barcelona tenint presents altres realitats a ciutats europees. Així, analitzaré primerament la idoneïtat del cas de Barcelona en un marc europeu, després dins del context de l'Europa del Sud i, finalment, passaré a un nivell més concret, el de la ciutat mateixa. Quan ens referim a model ens centrem específicament en les polítiques públiques dirigides cap als immigrants, i més específicament en poder esbrinar sobre quina base s'han d'organitzar els serveis socials.

La ciutat com a unitat d'estudi

En els darrers anys hem protagonitzat tota una bibliografia internacional que dintre del marc dels processos de globalització i migracions estrangeres analitzen l'àmbit de la ciutat com a unitat privilegiada d'anàlisi. No parlem aquí de Nova York ni de Tòquio. Però segurament sí que aquests tipus de reflexions vénen des de l'estranger i, més precisament, des d'Europa. És quelcom nou a Barcelona que la diversitat mundial s'expressi ara a escala local. Els immigrants estrangers acceleren els canvis que es produeixen a les ciutats, els immigrants desafien l'homogeneïtat de les poblacions i plantegen noves qüestions a les societats receptors. Entre elles, es fa evident que les interpellacions dirigides a les administracions especialment properes als immigrants mostren que els immigrants no s'hi adrecen tan sols com

a benefactors de prestacions socials sinó també com a actors socials, malgrat les restriccions que imposa la societat d'acollida.

En segon lloc, els immigrants s'inserixen en uns mercats de treball locals en recessió. Pel que fa a les ocupacions urbanes, les transformacions metropolitanes han determinat un canvi específic en la demanda de treball, canvi que a la vegada ha promogut la creació de nínxols en els mercats laborals, els quals semblen haver estat assignats en gran part als immigrants. Són canvis que tenen a veure amb molts altres canvis de la ciutat: en la seva força turística, en les noves demandes de serveis de les classes mitjanes... En aquest sentit, l'àmbit urbà ha estat important des dels processos experimentats en el mercat de treball local —sobretot pel que fa al sector terciari— com també de la importància que reben les qüestions sobre exclusió social a les grans ciutats.

En tercer lloc, els immigrants arriben i s'estan preferentment en un entorn urbà. Pocs estudis aborden les relacions de la immigració des del punt de vista de la societat receptora (en aquest cas delimitada a l'entorn de la ciutat); l'anàlisi urbana ens ofereix una interessant perspectiva per fer-ho des de les noves transformacions de la ciutat i les seves àrees d'influència.

En quart lloc, els immigrants desafien aspectes claus de la Unió Europea. Un dels desafiaments socials de la nova Europa és poder proposar mesures per millorar la qualitat de vida de tots els ciu-

tadans. Les polítiques socials hauran de perseguir aquest objectiu tot donant eines de participació en aquest procés, que té molt a veure amb els problemes que neixen de l'entorn urbà i de la seva forma de viure l'exclusió social.

Com a moltes altres polítiques públiques com poden ser les polítiques familiars, el tema ens ve d'Europa. Així, doncs, penso que és important poder establir marcs d'anàlisi més amplis que afecten a l'entorn urbà, en aquest cas l'europeu. Ara bé, haurem de tenir present els perills que aquests marcs de referència impliquen en la propagació de conceptes-fetix com els de globalització, multiculturalitat, etc. Nosaltres intentarem aquí limitar-nos al tema específic de la filosofia subjacent als serveis socials dirigits als immigrants.

Les ciutats europees

L'any 1997 vaig realitzar un estudi sobre experiències locals en matèria d'immigració (les quals sovint no configuren amb exactitud cap política definida) en diverses ciutats europees.¹ En aquell moment vaig pensar que cadascuna de les ciutats podia aportar quelcom a la conformació d'un model ulterior: les unes per les seves diferents experiències en immigració estrangera (Birmingham, Frankfurt, Rotterdam); les altres perquè la seva inexperiència les feia compara-

1. Aquest estudi va ser possible gràcies al finançament del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. "Les ciutats i els immigrants: cinc casos de gestió municipal a Europa". Barcelona, 1997.

MONOGRAFIES

bles a Barcelona (Milà), o simplement perquè s'assemblaven en la seva mediterraneïtat (Marsella).

Si prenem aquestes ciutats com a possibles models de referència haurem de veure què ens aporta Birmingham amb la seva participació política de les minories ètniques; quins són els nous plantejaments en matèria educativa a la ciutat de Frankfurt; com es promou a Marsella des d'instàncies locals un diàleg interreligiós; per què ens fa pensar tant la política d'habitatge milanesa sobre la no previsió envers la immigració i, finalment, què significa el tan avançat projecte dels nouvinguts a la ciutat de Rotterdam.

Hem d'advertir que no és possible disposar d'una informació sistematitzada sobre polítiques o gestions locals municipals en gaires ciutats europees, malgrat els esforços realitzats en els darrers anys (vegeu-ho, per exemple, a través dels projectes LIA² o bé a nivell extraeuropeu). Això succeeix fins i tot en les administracions locals més pretèrites en temes d'immigració. Ara per ara, no és sempre extensible: sí que ho és per a Rotterdam i no ho és per a Frankfurt. De tota manera sempre hi ha justificacions que expliquen aquest fet. Així, en el cas de Rotterdam les gestions s'inspiren en la tradició holandesa, per a la qual l'organització de les polítiques seria conseqüència d'una estratègia dirigida des de la base mateixa de la societat, més que no pas d'una acció des de l'administració local.

En l'estudi d'aquestes ciutats es va plantejar també la gran preocupació

actual pels factors culturals en la immigració. El repte cultural el mostra el cas de Marsella, encara que també es podia haver reflectit des de l'associacionisme de la comunitat musulmana a Birmingham. Lluny d'aspres xocs de cultura, el tema de la religió pot esdevenir un bon exemple de diàleg en l'àmbit local. Com apunta el filòsof algerià Muhammed Arkoun, els centres d'investigació i estudi sobre l'islam poden trencar la manca d'informació que té la societat, i ajudar a acabar amb la perpetuació constant de la visió de conflicte entre l'islam i la societat civil, qüestions reobertes en la darrera dècada des dels debats entorn al polèmic treball de P.S Huntington sobre el *xoc de cultures*.

Tot i això, la recerca dins l'àmbit europeu es presenta com a fonamental si tenim en compte escenaris tan complexos com ara l'ascens del lepenisme a França, les crisis i guerres balcàniques i les pressions migratòries cap a Itàlia, les noves mesures envers les minories ètniques a la Gran Bretanya, la crisi econòmica a Alemanya i l'augment de l'associacionisme d'extrema dreta, els canvis d'enfocament en el model d'integració a les ciutats holandeses (com Rotterdam i l'Haia), la revisió de l'èxit o fracàs d'aquests nous enfocaments, etc. Tots aquests nous escenaris tenen molt a dir en les reflexions sobre quina filosofia d'integració social ha de conduir les polítiques locals.

En tercer lloc, l'anàlisi de l'escenari complet està a la vegada estructurat per uns models d'immigració (antics països

d'immigració/nous països d'immigració) que emmarquen la història del model. Crec que està prou provat que no podem defugir de les cronologies migratòries. En aquest sentit sembla imprescindible veure que la nostra realitat és molt propera a les altres societats de l'Europa del Sud en temes tant importants com poden ser el de la immigració estrangera o el de la revisió d'un fràgil estat del benestar. Aquesta anàlisi inserida en el temps —les cronologies de la immigració— i en l'espai —les coordenades de l'Europa del Sud— esdevé un marc imprescindible per a la comprensió de l'estudi de la gestió local, ja que ens estableix els mínims situacionals: les realitats de la immigració en l'espai i en el temps. A més a més, aquesta història immigratòria es troba sota la influència de les tradicions de les polítiques locals generals en cadascun dels entorns urbans. Les gestions de la immigració són reflex de cadascuna de les tradicions, idea que queda especialment plasmada en les diferents maneres de funcionar les polítiques locals italianes. Aquest tema és un desafiament com a amplificació de les diferents tradicions i és també un repte per la globalitat del fenomen immigra-

2. A nivell barceloní, hem de destacar l'informe realitzat per la Fundació CIREM: "La participación de los inmigrantes y de las minorías étnicas en las ciudades europeas". Programa LIA, Local Partnership Integration Action. El programa LIA va iniciar-se el 1996 integrat per tres xarxes europees de ciutats: Eucities (sobre participació política d'immigrants i minories ètniques), Elaine (foment de l'autoocupació i creació de nous treballs per immigrants i minories ètniques) i Quartiers en Crise (promoció i millora de l'accés als serveis públics per part dels immigrants i les minories ètniques).

ri; i penso que per prendre tot això en consideració no calen un tipus d'expert o un tipus de tècnic de govern local, sinó molts. A nivell municipal són les actuacions globals i integrals en els diferents àmbits de la intervenció municipal (ocupació, habitatge, educació, salut, afers socials, cultura i seguretat ciutadana), les que travessen totes les qüestions sobre la immigració estrangera.

En quart lloc, penso que és interessant cercar polítiques que s'adaptin a la realitat social: el repte de la flexibilització dels models clàssics que tants cops ens han mostrat a través de les dues vies de com afrontar la immigració, la general i l'específica, com si fossin respostes ideals en estat pur. Sembla que els serveis no sols han d'adreçar-se a la població segons les característiques del grup ètnic, sinó també tenint present el sector de població amb què es tracta: dones, infants, joves, etc. Aquest sembla ser l'enfocament més singular de tots. Com succeeix en el cas de Rotterdam, les polítiques es dirigeixen així a grups molt delimitats, per exemple els joves marroquins d'una edat determinada. Aquesta experiència presenta com també es poden traspasar les dualitats general-específica en el models de serveis socials. El tema sobre el tipus de serveis representa l'interrogant constant per a totes aquestes ciutats, encara que els francesos sembla que estan més segurs que la resta sobre el seu propi model.

Els models extrems semblen tenir sovint efectes semblants pel que fa a la visió negativa de la immigració. Tant la

supressió de les identitats en un marc local com la seva potenciació (posant sobre la taula els perills del joc polític), poden fer difícil la convivència urbana. D'una altra banda, trobem que aquells models inamovibles que definien abans maneres de fer de països i ciutats, han quedat superats per la multiplicitat d'enfocaments que s'empren en una mateixa política. D'aquesta manera, Marsella, que hauria d'haver estat la representant del típic assimilacionisme francès, mostra tints de participació política que es constata per la puixança dels electes magribins. Rotterdam, que hauria d'haver estat bandera d'un model comunitari, ha posat el rumb cap a un model mixt: en funció de la situació s'hi aplicarien unes mesures o altres. Als Països Baixos les mesures afavoreixen diferentment les ètnies, és a dir, que també dintre de les mesures de dispositius específics es troben varietats. Conseqüentment, l'evolució en un sentit comunitarista o de privilegi de les mesures de dret comú no significa que les polítiques mantingudes no tinguin trets de mesures específiques. Així com les polítiques de dret comú estan acompanyades de mesures específiques i de control de l'accés, als països en els quals la tendència és a la inversa també s'apliquen instruments de dret comú.

La inexperiència italiana ha posat en evidència la ineficàcia dels models basats exclusivament en l'assistència social lligada a situacions d'emergència, el que fa pensar en la connexió de les

problemàtiques a Barcelona, per exemple, en relació amb els buits assistencials per als immigrants irregulars i les pressions que això comporta. Aquest és un element important que marca la llei i que dificulta l'accés als serveis socials. En aquest sentit el paper de les associacions que treballen amb immigrants és preponderant per poder traçar com s'ofereixen serveis alternatius als serveis socials oficials. És a dir, la solució s'emmarca en dinàmiques de *welfare mix*, com es pot deduir a partir de les experiències conduïdes a la ciutat de Torí. És també en aquest cas on els pressupostos per a la creació d'infraestructura de serveis a nivell local es manifesta com un dels resultats principals de la llei Martelli, tot organitzant serveis a través d'una estructura específica i especialitzada: centres d'acollida, servei sanitari per als immigrants, etc.

L'experiència britànica ha posat en evidència la utilitat de la informació censal per als estudis sobre immigració. En aquest sentit, un debat importantíssim cara al futur s'està obrint: és difícil que les categories censals oblidin del tot la classificació a partir de fenotips físics (fins i tot a França s'està obrint la possibilitat d'incloure aquests tipus de categories censals). Birmingham, com estudi de cas, ha posat de relleu les complexitats de la participació política de les minories ètniques. D'altra banda, l'experiència marsellesa mostra com la instrumentalització de la immigració en el debat polític condueix a una visió esbiaixada de la realitat social.

El cas frankfurtià ha posat de manifest les vies obertes d'actuació dins l'àmbit de la immigració, com són la mediació i l'anàlisi de situacions per a cada cas. En darrer terme, les polítiques municipals de Rotterdam han abandonat el model comunitarista per incloure noves mesures de dret comú.

Les ciutats a l'Europa del Sud

La situació dels marroquins en el sector serveis de les ciutats italianes, la presència del servei domèstic filipí a Atenes i a Roma... semblen enfrontar-se a mercats locals força semblants. La inèxperiència i poca preparació de les polítiques d'immigració en contextos poc desenvolupats d'estat del benestar també ens posa sobre la taula problemàtiques comunes, que prenen una especial gravetat en el cas d'Atenes.

El creixement de la immigració estrangera i els dilemes entorn als models d'immigració a la Europa del Sud està obrint tota una sèrie de noves qüestions, fins i tot a les institucions de la Unió Europea. Als "antics països d'immigració" s'han estat desenvolupant models durant els vint darrers anys. És evident que hi ha un desfasament cronològic entre uns països i altres, que obre interrogants sobre el tipus d'harmonització i coordinació de les polítiques europees.

Els estudiosos estan ara buscant un model en el qual poder entendre el fenomen de la immigració estrangera a escala de la Europa del Sud. King (et al.)³ descriuen aquest model a partir d'una hete-

rogeneïtat que pot ser definida per una multiplicitat de nacionalitats i tipus d'immigrants (d'origen rural i urbà) i una asimetria de gènere en funció dels orígens nacionals. Malgrat el reforçament del control fronterer, els immigrants s'insereixen en el mercat de treball ocupant uns sectors molt determinats (serveis, agricultura i construcció), caracteritzats per un fort pes de l'economia informal.

En el context d'alta desocupació i de la crisi i revisió d'un estat de benestar fràgil s'obre a l'Europa del Sud el tema del fenomen de la immigració. En aquestes ciutats, la formació d'una demanda específica per als treballadors immigrants pot ser entesa com un resultat de diversos factors: la millora de les condicions de vida per la població autòctona, la millora educativa de les joves generacions i la presència de la família com a "subterfugi social" del benestar d'aquestes. Aquests països han deixat d'una forma molt ràpida de ser expulsors d'emigrants i presenten al mateix temps tota una sèrie de transformacions: el descens de la mà d'obra a l'agricultura, la terciarització i el desenvolupament dels treballs atípics (temporals i a temps parcial) que afecten sobretot els nousvinguts al mercat de treball (el jovent i les dones...), tots aquests problemes es reflecteixen en l'estructura ocupacional dels immigrants a les grans ciutats del Sud d'Europa.

Per una altra banda, aquestes noves immigracions cap a les ciutats es poden entendre com una estratègia familiar en

la qual són les dones les caps de família. Així, pel que respecta al tema de serveis socials, podem notar com la immigració femenina al Sud de Europa (sobretot en el servei domèstic) sembla perpetuar indirectament la dependència dels autòctons en la família (especialment en el cas de les ciutats italianes), tot considerant la manca de polítiques familiars per part de l'Estat.⁴

El model de Barcelona

A Catalunya tenim plans d'integració tant a nivell estatal com a nivell autonòmic. Malgrat les propostes establertes en aquests dos programes d'integració, tal com succeeix a d'altres països europeus, gran part del paper d'integració social ha estat cobert per l'Administració local. Així, per exemple, les administracions municipals tenen al seu càrrec la xarxa d'assistència primària per a la població, un element fonamental per aplicar polítiques d'integració social. Malgrat tot, la majoria de consistoris catalans no tenen programes per a immigrants ni directrius concretes sobre la manera d'actuar respecte a aquestes comunitats. En tot els casos, les prestacions estan subordinades a l'empadronament al municipi, que, al seu torn, ha

3. King, Russell; Fielding, Anthony; Black, Richard (1997) "The International Migration Turnaround in Southern Europe" in Russel King and Richard Black (eds.) *Southern Europe and the New Immigrations Brighton*: Sussex Academic Press.

4. Ribas Mateos, Natalia (1999) "Notes on a Southern European model. Immigration, family and the welfare state" in Agozino, Biko (ed.) *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research*. Liverpool: Ashgate Publishers.

pogut dependre de criteris variables i arbitraris. En aquestes condicions, gairebé són sempre els que decideixen si s'apliquen els programes i qui té accés als serveis. D'altra banda, la iniciativa social organitzada a nivell local és la que es mostra més activa a l'hora de promoure nous projectes per als immigrants: informació, assessorament jurídic, educació i alfabetització, borses de treball.

L'Administració provincial de Barcelona ha configurat un programa interdepartamental que preveu la creació d'una Comissió Interdepartamental coordinada des de Serveis Socials.⁵ Els ajuntaments també han establert subvencions destinades a minories ètniques i a immigrants.⁶

Respecte a la coordinació entre les diferents administracions, hem de fer esment al document aprovat a Manlleu (21/3/95), que a més de definir una declaració de principis⁷ pretén constituir-se com a "instrument de planificació i d'actuació de referència per el conjunt de Catalunya", destacant les consideracions relatives a la política d'allotjament i d'atenció sanitària. Respecte a les primeres, els objectius prioritaris són una distribució territorial més equilibrada entre la població estrangera i l'autòctona per evitar concentracions d'immigrants a les zones urbanes més deteriorades, així com de garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'habitatge. Amb aquesta finalitat es recomana portar a terme accions positives a favor dels immigrants, però sense que siguin mesures úniques, per tal d'evitar conflictes amb la

població autòctona. El més interessant del document és que formula una sèrie de mesures concretes sobre la situació dels treballadors temporers.

A Barcelona, les polítiques públiques dirigides als immigrants fan pensar a grans línies en una concepció horitzontal dels serveis socials, exceptuant algunes polítiques sectorials com l'àmbit de la salut (que combina serveis específics i serveis generals). Així, les experiències que s'han desenvolupat a nivell barceloní responen a una estructura de serveis basat en un "model horitzontal", és a dir, serveis genèrics per a la població d'immigrants estrangers, sense atendre a especificitats ètniques, ja que es tracta de "normalitzar a tots per igual". Aquest model horitzontal de polítiques públiques locals concorda amb la idea de la transversalitat dels serveis personals, la qual s'ha anat dibuixant en els darrers vint anys, intentant superar l'organització clàssica en blocs de sectors de població.

Des de l'Ajuntament (Programa de minories ètniques) es va deixar clar, a principis-mitjan dels noranta, que es rebutjaria de ple un tipus de servei específic, tal com succeeix també des de la Generalitat. Es fugí de mesures que diuen generar "guetos i segregació". En general se sosté que només en determinats contextos s'ha de donar una resposta "a mida" de l'usuari (sobretot en relació als temes legals relacionats amb la llei d'estrangeria).

La guia d'intervenció per a la interculturalitat queda exposat al Pla municipal per a la interculturalitat (*Gaset*

Municipal de Barcelona, 30-I-98). En serveis socials no es distingeix la figura de l'immigrant, "per l'accés als serveis i prestacions municipals s'aplicarà el criteri de transeünt i de resident, sense tenir en compte cap altra consideració". Tampoc es distingirà la població immigrant independentment dels sectors de població establerts: infància, joves, dona, vells. El canvi que es pro-

5. Una guia de referència dels serveis socials per a immigrants de la província de Barcelona es troba a Maluquer Margalef, E. (1997) "Municipios e inmigración" en Diputació de Barcelona, *II Informe sobre inmigración y trabajo social*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Serveis Social.

6. Dintre del Projecte de suport a minories ètniques al districte barcelonès de Ciutat Vella o la creació del SAIER (servei destinat a l'atenció de persones immigrants, estrangeres i refugiades), servei gestionat pel CITE (Centre d'Informació per a Treballadors Estrangers), ACSAR (Associació Catalana d'Ajuda al Refugiat), Creu Roja i el Col·legi d'Advocats. Altres de les realitzacions que han tingut lloc en els darrers anys són: el projecte de suport a dones magribines usuàries del centre de planificació Erasme Janer, programa de suport a la cultura d'origen per a nens àrabs, organitzacions de jornades, programes dirigits a la sensibilització de la població autònoma, així com una campanya informativa sobre el procés de regularització del 1991. El Consell Municipal de Benestar Social va crear el grup de treball Immigrants estrangers i refugiats, que fa anys que està en marxa i que està format per diferents actors socials i experts. L'Ajuntament destaca el SAIER com un dels projectes més innovadors i de futur, juntament amb el projecte sobre les dones i el temps, comunicació i benestar social, servei de suport per l'accés a l'habitatge i els agents de salut en drogodependències a les oficines de farmàcia de Barcelona. Quant a les relacions entre Barcelona i el teixit associatiu, destaca, a més dels consells de l'àmbit d'actuació sobre pobresa, projecte jove, prevenció, infants i famílies, habitatge social, sida, voluntariat (amb el Consell Municipal d'Associacions de Voluntariat), dona, drogodependències i gent gran; el d'immigrants i Refugiats. Les propostes d'aquest grup han estat transmeses a les institucions competents (Parlament de Catalunya, Govern autonòmic i estatal). Les temàtiques incloses són: informació i acollida, promoció social i participació, pla municipal per a la interculturalitat, legislació, informació i formació de professionals, línies d'actuació i serveis.

7. Comissió Mixta CM-FMC, 1995.

posa des del Pla municipal per a la interculturalitat no és el de crear serveis nous per a aquesta nova població, els nous clients s'han d'atendre des d'estructures ja existents, i que el canvi s'ha de fer principalment en la formació d'aquells que estan a càrrec dels serveis, formant-los en la interculturalitat. Ara bé, penso que encara falta per esbrinar com s'hauria de portar a la pràctica aquest canvi.

Per altra banda, fora de l'àmbit pròpiament institucional l'impuls del moviment associatiu des d'instàncies institu-

cionals es deixa veure clarament, com en molts altres camps (ecologisme, gent gran, etc.). No obstant això, en aquest camp s'expressa més en la força de les ONG especialitzades en immigració que no pas en les associacions d'immigrants. En l'espai barceloní el més corrent és que les actuacions específiques es dibuixin i es fomentin des del tercer sector. Així, la fotografia general de les polítiques públiques d'immigració en aquesta ciutat es desdoblega per una banda a nivell institucional, generalista i de programació, i, per l'altra, fora de l'àmbit institucional o

semiinstitucional, particularista i de gestió directa.⁸ Finalment, un segon interrogant que falta per esbrinar és si les polítiques es basaran en activar els recursos dels usuaris o si es basaran en una òptica assistencialista, característica dels febles estats del benestar del sud d'Europa.

8. Així es va poder veure en una petita recerca sobre polítiques de formació per a dones immigrants. Per a un tractament més exhaustiu vegeu: "Políticas de inmigración en Barcelona: el caso de la formación para mujeres inmigrantes" (1997). Realitzat per Amado Alarcón, Òscar Castaño, Francesc Gibert, Sònia Parella, i coordinat per Natàlia Ribas. Assignatura de doctorat de Carlota Solé. Departament de sociologia, UAB (inèdit).

LES DONES AL MERCAT DE TREBALL DE BARCELONA, L'ANY 1998

NARCISA SALVADOR, EDUARD SALVAT, ÀNGELS SANTIGOSA

Direcció d'Estudis d'Activitats Econòmiques i Ocupació, Tinença d'Alcaldia d'Ocupació i Promoció Econòmica

MONOGRAFIES

L'evolució favorable de l'economia durant el 1998 s'ha traduït més clarament que en anys anteriors en el mercat laboral. Aquest article es proposa descriure la situació actual de les dones al mercat de treball de Barcelona, i com hi ha incidit aquest entorn favorable. En primer lloc, s'analitzen alguns dels principals indicadors en aquest camp, com són l'activitat, l'ocupació, l'atur i la contractació. Més endavant, es fa referència a un aspecte qualitativament prou significatiu, com és la presència de les dones dins del col·lectiu empresarial a la ciutat en els darrers anys.

La major part del contingut de l'article prové d'un informe sobre l'àmbit laboral de les dones que ha estat inclòs a la publicació de Barcelona Activa *Ocupació i dones a Barcelona. La participació de les dones*, editat el març de 1999.¹

Activitat femenina a Barcelona

Les dones de Barcelona han protagonitzat un ampli procés d'incorporació al món del treball, per endavant del pro-

cés que s'ha produït al conjunt d'Espanya, que les ha acostat significativament al nivell europeu. L'any 1998, de cada 100 dones en edat de treballar que viuen a Barcelona, 55,4 pertanyen a la població activa, sigui com ocupades o a la recerca d'un lloc de treball. Aquesta proporció —la taxa d'activitat femenina— és la mateixa que a Catalunya, força superior a l'espanyola (48,7%) i a prop de la mitjana europea (57,7% l'any 1997).

La taxa d'activitat entre les dones en edat de treballar a Barcelona ha passat del 42% el 1986 al 55,4% en l'actualitat. A Espanya el pas ha estat del 33,8% (1985) al 48,7%. I al conjunt de la Unió Europea el pas ha estat del 51% (1985) al 57,7%.

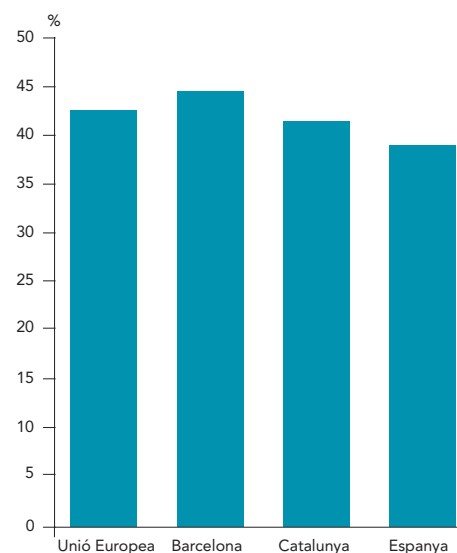
A Barcelona, el 44,7% del total de persones actives són dones. El 1986 el percentatge de dones actives sobre el total d'actius era del 35,6%. El percentatge de dones actives de Barcelona és superior als registrats als altres àmbits territorials, que oscil·len entre el 39,3 % espanyol i el 42,7% europeu.

Ocupació femenina a Barcelona

La taxa d'ocupació femenina de la població entre 16 i 64 anys és a Barcelona del 43,1%, lleugerament inferior a la catalana. Se situa equidistant entre la taxa espanyola (35,7%) i la de la Unió Europea (50,5%).

El quadre precedent permet observar que la taxa d'ocupació total de Barcelona (54,9%) se situa uns cinc punts per sota de la mitjana europea (60,5).

Gràfic 1
Pes de les dones en la població activa 1998

Taula 1
Població activa per sexes de 16 a 64 anys, 1998

	Homes		Dones		Total	
	Milers	Taxa	Milers	Taxa	Milers	Taxa
Barcelona	350,3	77,1	282,9	55,4	633,3	65,6
Catalunya	1.570,7	78,4	1.113,0	55,8	2.683,7	67,1
Espanya	9.814,2	76,7	6.349,4	48,7	16.163,6	62,6
Unió Europea	95.672,0	77,8	71.263,0	57,7	166.935,0	67,8

Font: EPA i Enquesta de forces de treball de la Comunitat Europea

Nota: Les dades fan referència a mitjanes de 1998, excepte les de la UE, relatives a 1997

1. Barcelona Activa contribueix amb les seves polítiques a l'accés de les dones al món laboral i al teixit empresarial de la ciutat, mitjançant la participació en els diferents programes promoguts pels serveis per a l'ocupació, d'atenció als emprenedors i emprenedores i de cooperació amb les PIME.

La publicació a què es fa referència conté una àmplia i interessant descripció de l'actuació de Barcelona Activa durant el 1998, quan ha comptabilitzat una participació femenina del 54% del total.

Mentre que la diferència de les taxes d'ocupació masculines és només d'uns 2 punts (Barcelona: 68,2%, Europa: 70,5%), en les taxes femenines la diferència és d'uns 7 punts (Barcelona: 43,1%, Europa: 50,5%).

La proporció de dones que treballen a la ciutat és molt significativa: 41,5 de cada 100 persones ocupades són dones, percentatge superior als de Catalunya (38,3) i Espanya (35,5), i només a tres dècimes de l'uropeu (41,8).

Atur femení registrat a Barcelona

Conjuntura actual:
evolució 1997-1998

En els dos darrers anys, la important reducció de l'atur registrat ha afectat en diferent grau els homes i les dones. La disminució del número d'aturats ha estat aproximadament el doble que la de les aturades.

Per grups d'edat i sexe, l'evolució és també molt diferent. En els cas de les dones, l'atur s'ha reduït en tots els grups. Aquesta disminució és decreixent quan augmenta l'edat: entre les més joves baixa més d'un 40%, i en les de més de 40 anys només un 7%. En el cas dels homes, les diferències entre els grups d'edat, tot i existir, són molt menys acusades.

Taula 2
Població ocupada per sexes de 16 a 64 anys, 1998

	Homes		Dones		Total	
	Milers	Taxa	Milers	Taxa	Milers	Taxa
Barcelona	310,2	68,2	219,9	43,1	530,1	54,9
Catalunya	1.417,7	70,7	878,3	44,0	2.295,9	57,4
Espanya	8.450,8	66,1	4.653,6	35,7	13.104,4	50,8
Unió Europea	86.700,0	70,5	62.342,0	50,5	149.042,0	60,5

Font: EPA i Enquesta de forces de treball de la Comunitat Europea

Nota: Les dades fan referència a mitjanes de 1998, excepte les de la UE, relatives a 1997

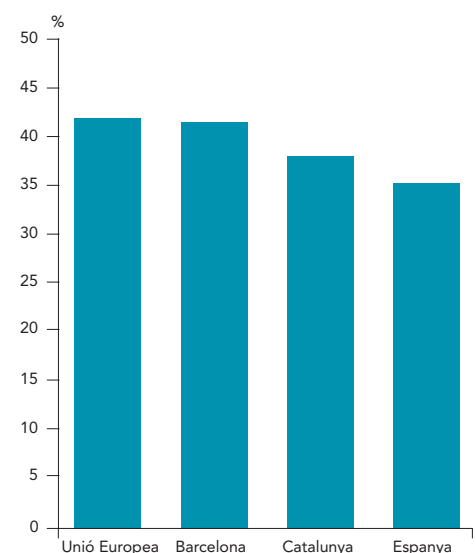
Taula 3
Atur registrat per sexes a Barcelona, 1997-1998

	Homes		Dones		Total	
	Milers	Taxa	Milers	Taxa	Milers	Taxa
1997						
Març	33.048	8,77	33.507	11,53	66.555	9,97
Juny	31.122	8,26	32.262	11,10	63.384	9,50
Setembre	30.194	8,01	32.412	11,16	62.606	9,38
Desembre	28.026	7,44	30.838	10,61	58.864	8,82
1998						
Març	27.210	7,22	30.926	10,65	58.136	8,71
Juny	24.609	6,53	29.264	10,07	53.873	8,07
Setembre	23.798	6,32	28.891	9,94	52.689	7,90
Desembre	22.837	6,06	27.103	9,33	49.940	7,48

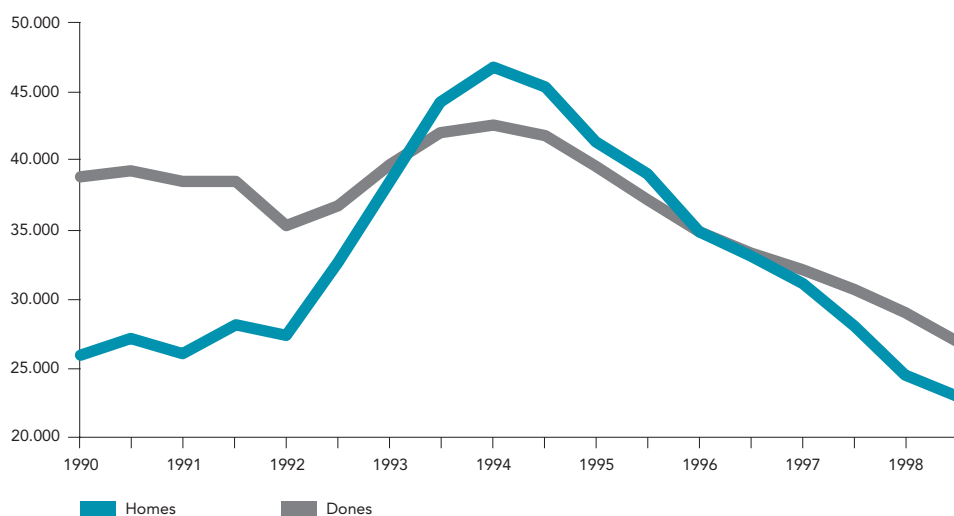
Taula 4
Variació de l'atur registrat a Barcelona per sexes i grups d'edat, desembre 1998- gener 1997

	Menys de 20	De 20 a 24	De 25 a 39	De 40 a 54	Més de 55	Total
Homes	-43,33	-48,94	-33,33	-24,53	-30,40	-31,72
Dones	-49,42	-41,71	-22,82	-8,34	-4,24	-19,47
Total	-46,62	-44,85	-27,31	-16,42	-22,03	-25,58

Gràfic 2
Pes de les dones en la població ocupada, 1998

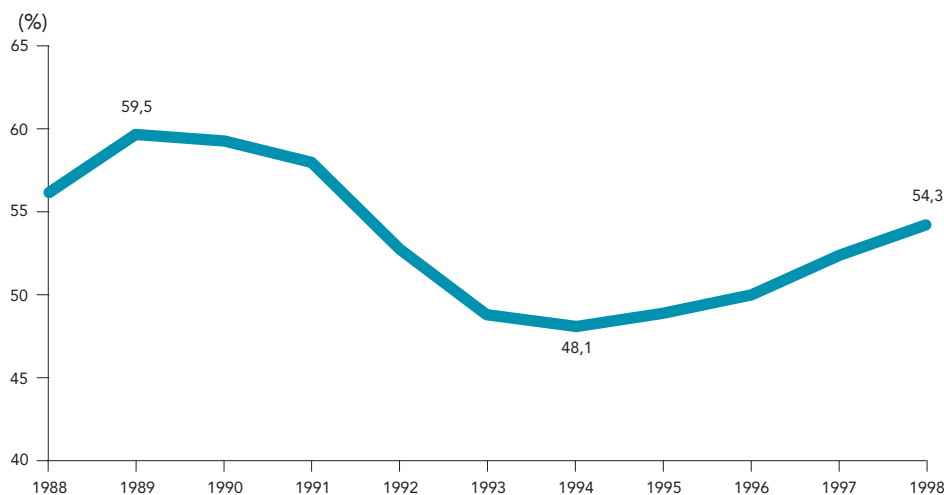
Gràfic 3
Evolució de l'atur per sexes a Barcelona, 1990-1998

La taxa d'atur femenina és superior a la masculina en tots els estrats. La major diferència se situa entre els 25 i els 54 anys, amb una taxa femenina que supera en gairebé un 75% la dels

homes. D'altra banda, la taxa d'atur més elevada és la corresponent a les dones de més de 55 anys (13,6%), que se situa uns 6 punts per sobre de la global de Barcelona.

Gràfic 4
Feminització de l'atur a Barcelona, 1988-1998

Dinàmica dels anys noranta

Per situar adequadament l'evolució de l'atur femení registrat, és aconsellable considerar una perspectiva temporal àmplia, que incorpori diferents fases del cicle econòmic.

En el transcurs dels darrers anys, l'atur femení a Barcelona s'ha reduït notablement. La seva disminució ha estat més intensa a la ciutat que als àmbits més propers, de manera que a finals de 1998 la taxa d'atur femení a Barcelona és inferior a les de Catalunya i Espanya. Així mateix, en el període 1990-1998, la diferència entre les taxes masculina i femenina d'atur s'ha escurçat considerablement.

Entre 1990 i 1998 l'atur femení es redueix el doble que el masculí. A finals de 1990, el nombre d'aturades superava en unes 13.000 persones l'atur masculí, i l'any 1998 aquesta diferència s'ha reduït a 4.200 persones. Dins d'aquest període, es poden distingir clarament dues etapes: 1990-1994, en què l'atur evoluciona a l'alça, i 1994-1998, d'ininterrompuda disminució d'aquesta magnitud.

El gràfic permet observar que l'atur femení respon d'una manera més moderada que el masculí a les oscil·lacions del cicle econòmic. Com a conseqüència d'això, la feminització de l'atur —pes de l'atur femení sobre el total— tendeix a augmentar en èpoques d'expansió econòmica i a reduir-se durant les crisis. La seva evolució en els dos darrers anys a la ciutat (en que passa del 50 al 54,3%), s'ajusta a aquesta tendència. Cal recor-

dar que en el moment de menor atur de l'anterior fase expansiva (mitjans de 1990) es registra el nivell més elevat de feminització del darrer període (60%).

Durant aquesta dècada, l'evolució de l'atur femení mostra pautes diferenciades per grups d'edat: disminucions de més d'un 60% en menors de 25 anys, i un lleuger increment en les més grans de 40 anys. Aquest comportament es dona també en els homes, però amb una menor intensitat.

Comparació amb altres àmbits

La reducció del nombre d'aturades durant el període 1994-98 ha estat més intensa a Barcelona que a Catalunya i a Espanya.² En aquests anys, la taxa d'atur femení a la ciutat s'ha situat sempre per sota de les d'aquests dos àmbits. Aquesta pauta es manté fins i tot el 1998, quan la taxa d'atur global de la ciutat ha superat lleugerament la de Catalunya. Així, al darrer mes de desembre, la taxa d'atur femení ha estat 0,7 punts més baixa que la catalana, quan la taxa global se situava 0,22 punts per sobre.

	Barcelona	Catalunya	Espanya
1994	42,8	172,5	1.363,5
1995	39,7	159	1.292,9
1996	35,4	146,4	1.210,5
1997	32,6	135,4	1.150,3
1998	27,1	113,1	1.010,3
Variació 94-98 (en %)	-36,7	-34,4	-25,9

En el conjunt de la Unió Europea, la taxa d'atur femení s'ha situat als darrers anys sistemàticament per sobre de la masculina. En el cas espanyol aquesta pauta s'ha accentuat a partir de la segona meitat dels vuitanta, a causa de la massiva incorporació de la dona al mercat de treball. A Barcelona, el desembre de 1998, la taxa d'atur masculina era ja força reduïda (6,06%), mentre que la femenina se situava per sota del 10% (9,33%).

La taxa de feminització de l'atur manté a Catalunya i Espanya la mateixa pauta de comportament ja constatada en el cas de Barcelona, augmenta en els períodes d'expansió (com el 1994-1998) i es redueix durant les crisis. De tota manera, durant el període 1994-1998, Barcelona presenta sempre un nivell de feminització de l'atur més baix que els altres dos àmbits considerats.

Les dones i la contractació laboral

L'any 1998 es van registrar a Barcelona 679.748 contractes laborals, distribuïts de forma quasi equitativa entre els dos sexes (homes, 50,67%; dones,

49,33%). Per tant, la participació femenina és més alta en la contractació que en la població activa (44%). El 13,1% d'aquests contractes van tenir caràcter indefinit. En aquest cas, però, la situació per sexes no és la mateixa: mentre que en els homes el 14,85% dels contractes van ser indefinits, en les dones aquest percentatge baixa a un 11,29%.

En canvi, la presència de dones és majoritària en la contractació a temps parcial, ja sigui indefinida o temporal: el 62% del total de contractes a temps parcial ho van ser per dones.

Com a conseqüència de les mesures de reforma de l'any 1997,³ dos terços dels contractes indefinits registrats durant l'any 1998 s'han acollit a les noves modalitats de contractació. També en aquest terreny, els homes (34.727) han estat més afavorits que les dones (25.036). L'única modalitat de contracte indefinit al qual s'acullen més les dones (59,1%) és la contractació a temps parcial.

L'any 1998, les dones van signar a Barcelona més contractes temporals que els homes. En particular, hi ha dues modalitats de contractació temporal en què el predomini femení és especialment clar: els contractes a temps parcial (amb 121.792⁴ contractes signats durant l'any) i

	Barcelona	Catalunya	Espanya
1994	14,7	16,5	23,4
1995	13,7	14,9	21,6
1996	12,2	13,4	19,7
1997	11,2	12,3	18,3
1998	9,3	10,0	15,7
Diferència 94-98	-5,4	-6,5	-7,7

2. Les dades corresponen a mitjanes anuals excepte el 1998 en què es facilita la dada del mes de desembre.

3. El maig de 1997 es van introduir a Espanya noves modalitats de contractació orientades fonamentalment a estimular la contractació indefinida. La seva vigència temporal és limitada, i s'adrecen especialment a certs col·lectius (aturats de llarga durada, joves i més grans de 45 anys). En aquest bloc de mesures, no es va considerar les dones com a un col·lectiu que requereix un tractament diferenciat.

els interins. En canvi, en d'altres s'observa un pes molt més fort dels homes, com és el cas dels contractes d'obra o servei determinat.

A partir del mes de juny, i coincidint amb la reducció de les possibilitats d'accedir a bonificacions,⁵ la contractació indefinida va tendir a perdre pes dins del total, tant entre els homes com les dones. Així, mentre al primer trimestre superava el 15% de la contractació total, el quart trimestre es va situar al voltant de l'11%.

En relació a l'any 1997, i pels dos sexes, els contractes que han experimentat un increment més accentuat són els acollits a les noves mesures de foment.

Pel que fa als contractes temporals, els signats per dones s'han incrementat a

una taxa (21,1%) clarament superior a la dels homes (11,6%).

Comparació amb Catalunya i Espanya

L'any 1998, els contractes laborals signats per dones a Espanya han suposat el 39,2% del total, percentatge 10 punts inferiors al de Barcelona. En contractes indefinits el pes femení és una mica més baix.

El pes de la contractació indefinida sobre la total ha estat del 8,1% en aquest període, 5 punts per sota del registrat a Barcelona. La xifra espanyola és clarament inferior a la barcelonina pels dos sexes, i Catalunya (11,8%) se situa en un lloc intermedi entre les xifres de la ciutat i Espanya.

Respecte a 1997, el nombre de contractes indefinits s'ha incrementat a Espanya en un 34% i a Catalunya en un 44%, quan a Barcelona l'augment ha estat proper al 50%. Pel que fa als contractes temporals, evolucionen a un ritme inferior que els indefinits. Les taxes d'evolució de tots dos tipus de contracte a Catalunya i Espanya no varien significativament entre homes i dones.

Participació de les dones en el teixit empresarial de Barcelona

El 1996 les dones formaven el 27% de l'empresariat amb assalariats de Barcelona, tres punts més que l'any 1991. En relació als empresaris sense assalariats el salt ha estat del 29,5% al 31,2%. No obstant aquests avenços, el pes de les dones empresàries a Barcelona és encara inferior al pes del conjunt de dones ocupades sobre el total de població ocupada de la ciutat.

L'any 1996⁶ hi havia a la ciutat prop de 26.000 empresàries, que representaven el 11,9% del total de les ocupades, percentatge lleugerament superior al de 1991 (11,1%).

Entre 1991 i 1996 el nombre d'ocupades residents baixa en més de 20.000 a

Taula 7
Contractació laboral any 1998 a Barcelona

	Homes	Dones	Total
Contractes indefinits			
A temps parcial	4.256	6.147	10.403
Ordinari temps indefinit	11.880	6.538	18.418
Minusvàlids L 63/97 i 64/97 i RD 1451/83	285	138	423
Contractes indefinits L 63/97 i 64/97	17.925	12.242	30.167
Convertits en indefinits L 63/97 i 64/97	16.802	12.794	29.596
Total indefinits	51.148	37.859	89.007
Contractes temporals			
Pràctiques	4.543	5.349	9.892
Temps parcial	72.359	121.792	194.151
Obra o servei	93.478	48.792	142.270
Eventuals circumstàncies producció	97.148	77.926	175.074
Interinitat	15.385	34.186	49.571
Formació L 63/97	3.433	2.569	6.002
Altres	6.918	6.863	13.781
Total temporals	293.264	297.477	590.741
TOTAL	344.412	335.336	679.748
Contractes indefinits sobre el total (%)	14,85	11,29	13,09

4. El que representa el 36,3% del total de contractes signats per dones a Barcelona l'any 1998.

5. Una de les condicions per a accedir a les bonificacions per conversió de contractes temporals en fixos és que el contracte temporal s'hagi celebrat abans del 17 de maig de 1998.

6. Dades procedents del Padró d'habitants de 1996 i del Cens de població de 1991.

Taula 8
Pes de l'ocupació femenina sobre la total a Barcelona, 1991-1996
 Segons situació professional, en percentatges

	1991	1996
Empresàries amb personal assalariat	24,15	27,14
Empresàries sense personal assalariat	29,53	31,20
Membres de cooperatives	28,49	33,71
Ajudes familiars	55,39	56,54
Assalariades fixes	38,32	42,31
Assalariades eventuais	47,42	47,57
Altres situacions	53,89	44,19
Total	38,43	41,11

Taula 9
Situació professional de les dones ocupades a Barcelona, 1991-1996

	1991		1996	
	Nombre	%	Nombre	%
Empresàries amb personal assalariat	9.195	3,83	9.350	4,29
Empresàries sense personal assalariat	17.526	7,31	16.595	7,62
Membres de cooperatives	1.242	0,52	1.794	0,82
Ajudes familiars	3.384	1,41	1.786	0,82
Assalariades fixes	154.965	64,62	142.238	65,31
Assalariades eventuais	48.995	20,43	41.783	19,19
Altres situacions	4.494	1,87	4.240	1,95
Total	239.801	100	217.786	100

Taula 10
Pes de l'ocupació femenina sobre la total, 1994-1998
 Segons situació professional, en percentatges

	1994	1998
Empresàries amb personal assalariat	16,54	20,89
Empresàries sense personal assalariat	28,20	28,92
Membres de cooperatives	26,99	31,13
Ajudes familiars	59,80	59,14
Assalariades Sector Públic	43,25	47,37
Assalariades Sector Privat	32,51	34,27
Altres situacions	35,79	59,89
Total	34,02	36,63

Taula 11
Situació professional de les dones ocupades a Espanya, 1994-1998

	1994		1998	
	Milers	%	Milers	%
Empresàries amb personal assalariat	90,3	2,26	149,6	3,14
Empresàries sense personal assalariat	532,4	13,30	534,4	11,23
Membres de cooperatives	30,8	0,77	26,4	0,55
Ajudes familiars	286,3	7,15	214,4	4,51
Assalariades sector públic	885,9	22,13	1.042,7	21,91
Assalariades sector privat	2.164,4	54,06	2.779,7	58,42
Altres situacions	13,6	0,34	11,2	0,24
Total	4.003,7	100	4.758,4	100

causa de la reducció de la població de la ciutat registrada en aquest període. Cal esmentar que en el cas dels homes la disminució és molt més acusada.

Comparació amb Espanya

La presència de les dones en el teixit empresarial espanyol també ha avançat en el període considerat. En qualsevol cas, els percentatges de Barcelona se situen notablement per sobre dels que apareixen per al conjunt d'Espanya: només el 20,9% de l'empresariat espanyol amb assalariats són dones i el 28,9% de l'empresariat sense assalariats.

L'any 1998 hi havia a Espanya 684.000 empresàries,⁷ un 14,4% del total de les ocupades. Respecte a 1994, cal remarcar l'accentuat increment de les empresàries amb personal assalariat (en 60.000 persones).

Ocupació femenina per sectors a Barcelona

El procés de terciarització de l'ocupació està afectant amb més intensitat les dones. L'any 1996, el 82% de les dones ocupades residents es concentraven als serveis i representaven el 47% del conjunt de treballadors del sector terciari.

A la resta de sectors, la participació femenina és molt inferior i, a més, no mostra una tendència clara a l'increment.

7. Dades de l'Enquesta de Població Activa, del quart trimestre de 1998.

Taula 12
Ocupació femenina per sectors econòmics a Barcelona

	1991		1996	
	Nombre	%	Nombre	%
Agricultura i pesca	199	0,08	553	0,25
Indústria	50.908	21,23	36.013	16,54
Construcció	3.714	1,55	2.512	1,15
Serveis	184.980	77,14	178.708	82,06
Total	239.801	100	217.786	100

Font: Cens de població 1991 i Padró d'habitants 1996

A la vista d'aquestes xifres, l'elevada especialització terciària de la ciutat és un dels factors que expliquen la major incorporació de la dona al mercat de treball de Barcelona en relació als àmbits més propers. Cal recordar que el sector terciari agrupa activitats molt diverses i treballadors amb nivells diferents de qualificació i remuneració.

Conclusions

- Les dones constitueixen el 44,7% de la població activa de la ciutat, un percentatge que ha augmentat en gairebé 10 punts els darrers 10 anys. La taxa d'activitat femenina de la ciutat i de Catalunya s'aproximen a la mitjana europea i mostren una clara separació de la del conjunt d'Espanya.

- El 41,5% de la població ocupada a la ciutat són dones, el que situa Barcelo-

na prop de la mitjana europea. Tot i això, la taxa femenina d'ocupació de la ciutat (43,1%) és encara força inferior a la comunitària (50,5%).

- En matèria d'atur, la consideració d'una perspectiva temporal àmplia posa en evidència que l'atur femení registra unes oscil·lacions més suaus que el masculí, tant en èpoques d'expansió com de crisi. El resultat global de l'etapa 1990-1998 és que la reducció de l'atur femení a Barcelona ha duplicat la del masculí, i que mentre la taxa d'atur femení ha passat del 16% a menys del 10%, la masculina es situa al final del període al mateix nivell (al voltant del 6%) que al 1990. D'altra banda, en aquest període, tant la taxa d'atur femení com el grau de feminització de l'atur han estat sempre més baixos a la ciutat que a Catalunya i Espanya.

- L'any 1998, les dones van subscriure prop de la meitat (49,3%) del total

Taula 13
Pes de l'ocupació femenina sobre la total a Barcelona

Segons sector econòmic. (%)

	1991	1996
Agricultura i pesca	23,92	25,25
Indústria	27,57	27,83
Construcció	13,63	14,67
Serveis	44,98	46,96
TOTAL	38,43	41,11

Font: Cens de població 1991 i Padró d'habitants 1996

de contractes registrats a Barcelona. Aquest percentatge és inferior (42,5%) en la contractació indefinida, i supera el 50% en la temporal. És especialment remarcable la participació de les dones en els contractes temporals a temps parcial, que s'eleva fins al 62%. Aquesta és, globalment, la modalitat més usada a la ciutat durant l'any.

- El 1996 les dones formaven el 27% de l'empresariat de la ciutat amb assalariats, tres punts més que l'any 1991. Entre els empresaris sense assalariats, en el mateix període aquest percentatge passa del 29,5% al 31,2%. En els dos casos, les xifres de Barcelona són notablement superiors a les del conjunt d'Espanya. No obstant aquests avenços, el pes de les dones dins del col·lectiu empresarial és inferior al que tenen en el conjunt de la població ocupada de la ciutat.

APUNTS HISTÒRICS SOBRE L'ALBERG MUNICIPAL DEL CARRER VALLDONZELLA

MARCOS GARCÍA ROSELLÓ. Direcció d'Afers Socials, Ajuntament de Barcelona.

MONOGRAFIES

Antecedents

A partir del segle XIX, l'Ajuntament de Barcelona va crear diversos albergs públics per atendre les necessitats de transeünts i persones sense recursos. Aquests albergs seguien la tradició creada per ordes monàstics i religiosos, però amb noves orientacions. Abans del 1936 la nostra ciutat disposava de tres d'aquests equipaments públics, situats al carrer del Cid, al Mercat de Santa Caterina i al carrer Calàbria, els dos primers dedicats a l'atenció de les dones i el tercer dels homes.

Durant la Guerra Civil, aquests equipaments van quedar malmesos, i per això a finals de la dècada dels quaranta es va pensar a concentrar-los en un de sol, que tingués millors condicions. Així nasqué l'alberg de Valldonzella, que va estar en funcionament durant quasi tota la segona meitat del segle XX i que ha estat clausurat i substituït el 1998. Aquestes notes pretenen només oferir una visió general de l'evolució de l'alberg al llarg d'aquests anys.

Construït de nova planta a principis dels anys cinquanta, l'alberg es va ubicar al carrer Valldonzella, número 20. Tenia una capacitat per atendre 250 persones, distribuïdes en quatre grans sales, dues per als homes i dues per a les dones i nens. L'edifici disposava de tota classe d'avenços, propis de l'època: vestidors, dutxes, tren de rentat i de desinfecció, etc.

Aquest equipament depenia de la Delegació de Serveis de Sanitat i Beneficència, i les normes per les quals es regia quedaven recollides a les Ordenan-

ces Municipals de 1947, que en el seu títol VIII regulaven la beneficència municipal (articles 1883 i 1932).

Referent als albergs nocturns, les normes estaven recollides a la Secció 6a:

Art. 1917.- Tienen por objeto recoger durante la noche a las personas que con escasos medios de vida carecen de domicilio propio.

Art. 1918.- Mediante una rigurosa inspección facultativa, se evitará que puedan albergarse personas que sufran enfermedades contagiosas o agudas que requieran hospitalización.

Art. 1919.- La entrada en los mismos se efectuará de 8 a 10 de la noche y la salida de 6 a 8 de la mañana.

Art. 1920.- Los efectos de mano que lleven los albergados así como cualquier objeto de uso personal, serán custodiados durante la noche en la Oficina de Intervención, debiendo recogerlos a su salida los interesados.

Art. 1921.- Teniendo los Albergues un fin social e higiénico, los que a ellos concurrían deberán someterse a su entrada y salida a las operaciones de desinfección y aseo necesarias.

Art. 1922.- Si durante la permanencia en los albergues alguno de los acogidos realizase actos contrarios a la moral, promoviese escándalos o perturbase de cualquier manera el reposo de los albergados, será expulsado del local inmediatamente siendo conducido al Depósito Municipal.

Art. 1923.- El plazo máximo que podrá concederse para uso de estos servicios será de quince noches consecutivas.

Art. 1924.- Se establecerá una absoluta independencia entre los departamentos de hombres, mujeres y niños".

Aquestes ordenances municipals van estar vigents fins a l'octubre de 1979, durant els mandats dels alcaldes Josep M. Alebré (1945), Antoni M. Simarro (1951), Josep M. Porcioles (1957), Enric Masó (1973), Joaquim Viola (1975) i Josep M. Sociás (1976).

Per gaudir dels serveis de l'alberg, es necessitaven les oportunes targetes que expedia la Comissaria de Beneficència. Una persona no podia sol·licitar allotjament fins que havien transcorregut sis mesos des de la seva anterior estada. La prestació que rebien els usuaris se centrava només i exclusivament en l'allotjament nocturn. La prestació de l'alimentació es proporcionava als Menjadors Benèfics de l'Asil del Parc, situat al carrer Wellington núm. 48, on es facilitava dinar i sopar.

En la dècada dels cinquanta i posteriors, aquests recursos varen ser molt utilitzats per individus i famílies immigrants temporers, que es traslladaven des del sud i llevant de la península a països europeus, principalment França, a treballar a les campanyes de recol·lecció agrícola. Barcelona s'havia convertit en un punt de contractació i des de la nostra ciutat s'efectuava el salt a Europa. Hi havia persones que regularment, en determinades èpoques de l'any, feien ús d'aquests serveis.

Igualment, aquests recursos varen ser utilitzats per persones, anomenades en argot *carrilanos* que subsistien des-

plaçant-se per tota la geografia espanyola sol·licitant atenció a cada ciutat. Una vegada exhaurides les possibilitats que oferia una ciutat es traslladaven a la següent utilitzant els bitllets benèfics. Alguns d'ells tenien establert un circuit que els permetia tenir assegurada la subsistència durant tot l'any.

Al final del mandat de l'alcalde Porcioletes, la Comissaria de Beneficència es traslladà als locals de Valldonzella, deixant la seva anterior ubicació a l'antic carrer Cervelló (avui Floristes de la Rambla). Aquest trasllat suposa un nou deteriorament en la imatge i instal·lacions de l'edifici, ja que en un mateix espai físic han de cohabitar dos serveis completament diferenciats. L'acció que des de la Comissaria s'efectua quant a la repressió de la mendicitat, fa que alguns espais tinguin que compartir diferents funcions. Els vestidors de l'alberg, durant unes hores diàries, es transformen en calabossos de classificació, ja que el *rondín* de la Guàrdia Urbana, dedicat a la repressió de la mendicitat i la venda ambulants durant les 24 hores, condueix a la comissaria les persones que ha detectat exercint la mendicitat a la via pública. Aquestes persones ingressen als "calabossos" a l'espera de la classificació i posterior trasllat a la Llar Assistencial Vallbona, que funciona com a centre de repressió. A les hores d'entrada i sortida de l'alberg es barregen les persones acollides amb les que exerceixen la mendicitat. En aquests moments s'han de buidar els calabossos per destinar-los de nou a la funció de vestidors.

Igualment, les oficines d'administració de l'alberg s'han de compartir amb les de la comissaria, amuntegant-se els funcionaris adscrits a ambdós serveis i els agents del *rondín* de la Guàrdia Urbana.

Durant el mandat de l'alcalde Viola desapareix la Delegació de Serveis de Sanitat i Beneficència, que es subdivideix en la Delegació de Serveis de Sanitat i la Delegació de Serveis d'Acció Social.

En aquesta mateixa època, es crea el Negociat d'Urgències Socials. La Comissaria canvia de nom, passant a denominar-se Servei Permanent d'Urgències Socials, i tant aquest com l'Alberg passen a dependre de l'esmentat negociat. És en aquesta època quan comença a desaparèixer el sentit purament assistencial d'aquests serveis.

A mitjan mandat de l'alcalde Socías s'efectuen les primeres obres de remodelació de l'edifici, ja que des de la seva inauguració el deteriorament de les seves instal·lacions havia estat progressiu i s'havia adaptat a les noves necessitats i orientacions. A la planta baixa, amb entrada per Valldonzella, s'ubica el negociat. S'obre un nou accés pel Passatge San Bernat, on s'instal·la el Servei Permanent i l'entrada a l'alberg. Els dos grans dormitoris de la planta baixa es converteixen en cuina, menjador, sala d'estar i banys, com també els calabossos destinats a la repressió de la mendicitat, que s'efectua des del Servei Permanent. La primera planta es reconverteix en sis dormitoris subdividits en habitacions individuals i de tres places, i en vestuaris,

dutxes i banys. A la segona planta s'instal·la una nova bugaderia i rober. La capacitat d'acollida queda en 87 places.

Les prestacions que s'ofereixen des de l'alberg són: allotjament, alimentació, bugaderia i rober, i atenció mèdica. El 21 d'abril de 1978 es crea el Servei d'Emergències Socials, que depen del Negociat d'Urgències Socials, i adscrit al Servei Permanent. La seva base operativa s'ubica també en els locals de Valldonzella.

A l'octubre de 1979, sota el mandat de l'alcalde Serra, es va realitzar un nou procés de transformació institucional i assistencial amb la incorporació d'un equip tècnic i la modificació d'objectius i règim d'acollida. Es crea el Servei d'Acollida, com a equip tècnic de reinserció social, i el Departament d'Assumptes Gitanos, destinat principalment a l'eradicació del barraquisme i la mendicitat de persones d'ètnia gitana, adscrits al Negociat d'Urgències Socials, i que igualment s'ubiquen a Valldonzella.

En aquest mateix període s'inicien les obres del Centre de Primeres Atencions, adreçat a indigents crònics difícils de reinserir, que s'ubica en un annex de l'edifici de Valldonzella i que, com l'alberg, té accés pel passatge Sant Bernat. Aquest centre tenia una capacitat de 24 places distribuïdes en dos dormitoris, un per a homes i un altre per a dones. En aquest mateix annex s'instal·la el Servei de Dutxes i Rober. Els requisits sol·licitats per utilitzar aquests dos serveis són mínims.

També al 1979, s'inaugura l'alberg de Sant Joan de Déu, situat al carrer

Cardenal Cassanyes, número 8, i regentat per l'ordre dels Germans de Sant Joan de Déu. L'Ajuntament de Barcelona efectua un conveni per a la contractació de 78 places. A aquest establiment es deriven aquells casos de persones joves i de mitjana edat que en un principi es consideren amb més possibilitats de reinserció.

El 1981, desapareixen els calabossos del Servei Permanent i el Centre de Repressió de la Mendicitat situat als locals de l'antic Asil del Parc. En un període transitori des d'agost de 1981 a maig de 1982, es crea al carrer Cincel un centre diürn de repressió. A partir de 1982, desapareixen a la nostra ciutat les mesures repressives de la mendicitat.

En els primers temps de mandat de l'alcalde Maragall (1982) es produeix una nova transformació, desapareix el Negociat d'Urgències Socials i es crea la Direcció Superior de Centres Socials de Ciutat,

situada a la cinquena planta del carrer Ciutat, número 4. També desapareix el Departament d'Assumptes Gitanos. El Servei Permanent i el Serveis d'Acollida se situen en la part que ocupava el negociat, amb entrada pel carrer Valldonzella, i l'Alberg i CPA queden amb entrada pel passatge Sant Bernat.

El maig de 1987 el Servei Permanent es trasllada al carrer Comerç, número 44, i passa a denominar-se Oficina Permanent d'Atenció i Orientació. El 1990 el Servei d'Acollida es trasllada al carrer Comerç. Per aquestes dates desapareix l'alberg com a tal. En les plantes baixa i segona del local s'instal·la el Centre de Primeres Atencions, amb entrada per Valldonzella (s'enderroca l'annex) i la primera planta es destina a altres finalitats. El 1992, la gestió del Centre de Primeres Atencions s'adjudica, mitjançant contracte de prestació de serveis, a l'empresa privada.

El 28 d'octubre de 1998 s'inaugura oficialment el centre residencial Can Planas, que compta amb 53 places que permeten tenir cura de les necessitats bàsiques de les persones sense sostre (alimentació, higiene, allotjament...) a més del tractament integral dels aspectes social, psicològic i sanitari. Amb l'apertura de Can Planas s'hi trasllada el Centre de Primeres Atencions i l'alberg de Valldonzella deixa de prestar el seus serveis residencials, cinquanta anys més tard. Al llarg d'aquests anys, s'ha anat construint i consolidant una nova xarxa d'actuació pública a Barcelona, de la qual formen part, a més de la masia Can Planas, el centre de dia Meridiana, el centre d'Acolliment Hivernal, l'Oficina Permanent d'Atenció Social, el treball dels serveis d'Inserció Social i els convenis amb les entitats no lucratives. Nous equipaments i noves formes de treballar per a temps radicalment diferents d'aquells anys cinquanta.

SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ I NOVES FORMES D'EXCLUSIÓ SOCIAL

JOAN MAJÓ I CRUZATE

TRIBUNA

Aquest text és una transcripció, corregida per l'autor, de la conferència pronunciada el divuit de novembre de 1998, a les Jornades de Debat del Pla Integral de Desenvolupament dels Serveis Socials, "Els Debats del Pla". S'ha volgut mantenir el caràcter oral i fins i tot col·loquial amb què es va desenvolupar.

Bona nit. M'heu demanat una presentació i m'hi heu posat un títol —no sé si el vaig triar jo, em sembla que no, però em sembla molt bé, m'agrada—, que diu *Societat de la informació i noves formes d'exclusió social*. Un títol que porta implícites dues presumpcions.

La primera —com deia l'Eulàlia Vintó—, que estem canviant de societat. És a dir, que estem en un moment de pas de la societat industrial a una altra societat que anomenem —es pot dir de moltes altres maneres— la societat de la informació. I, per tant, ja no he de començar a discutir o a explicar-vos, a defensar, que estem en un canvi social, sinó que ho dono com una cosa admesa.

La segona afirmació implícita en el títol és que aquest canvi social, a més de tota una sèrie d'avantatges certs que molta gent ja s'ha cuidat de predicar i de divulgar, porta perills reals d'exclusió. I també hi estic d'acord. Em sembla que cal començar afirmant rotundament aquestes dues coses: estem en un canvi de societat, i aquest canvi de societat, entre altres moltes coses, comporta nous elements d'exclusió.

Diem moltes vegades: "en la societat de la informació treballarem d'una

altra manera", i ens imaginem que treballar d'una altra manera vol dir que en comptes de fer servir la ploma farem servir l'ordinador, o que farem servir molt més el telèfon, o que... Doncs no. És ben diferent el que entenem ara com a treball en la societat industrial, del que serà el que en direm treball d'aquí a vint-i-cinc anys. No és que farem servir eines diferents, és que tot serà diferent (el contingut del treball, la seva organització).

Deixeu-me anar més lluny. En la societat agrícola, la gran majoria dels membres realitzaven una activitat que consistia a produir aliments. Per què? Perquè aquest era l'element bàsic que comportava el benestar mínim: necessitaven aliments i gairebé tota la societat es dedicava a produir-ne. A partir d'un cert moment, la productivitat d'aquesta activitat agrícola va créixer tant que els aliments que necessitava tota la societat els podia produir una part petita d'aquesta. És a dir, un 10%, un 30%, un 40% dels membres de la societat podien produir els aliments que necessitava tot-hom, i per tant quedava molta gent per fer altres coses. I és a partir d'aquesta disponibilitat per fer altres coses que es comencen a resoldre les altres necessitats socials no resoltes en aquell moment.

La societat industrial apareix com a conseqüència que una part molt important de la gent ja no es dedica a produir aliments, sinó que es dedica a fabricar objectes. I l'essència de la societat industrial és que la gran majoria de persones es dediquen a produir objectes, a fabricar

coses. El concepte de la societat industrial és la fàbrica i la fàbrica és un lloc a on la matèria es transforma, s'agafen unes matèries en brut, s'hi afegeix energia, es transformen i en surt un producte elaborat. I això ha fet, doncs, que a poc a poc una part molt important del nostre benestar material vagi augmentant perquè cada vegada en tenim més, d'aquests objectes, a la nostra disposició.

El que està passant ara és que una part molt petita de la nostra societat segueix produint aliments, perquè els seguim necessitant; una altra part cada vegada més petita de la nostra societat seguirà produint aparells, perquè també els seguim necessitant; però la suma d'aquestes dues parts d'aquí a vint o vint-i-cinc anys no arribarà al 25% de la població activa. És a dir, jo no sé si hi haurà un 5% dedicat a l'agricultura, o un 6% o un 7%, i no sé si hi haurà un 10%, un 12% o un 15% dedicat a fabricar, però del que estic segur és que aproximadament un 70% o un 80% de la població activa no s'haurà d'ocupar ni de produir aliments ni de fabricar coses, sinó que estarà dedicada fonamentalment a activitats relacionades amb el que avui dia en diem serveis, sobretot en dues àrees: les àrees relacionades directament amb la informació, amb els coneixements, i les àrees relacionades directament amb l'atenció a les persones —diguem-ne serveis de processament d'informació o serveis d'atenció personal.

I, per tant, a vint o trenta anys vista, la nostra població activa serà —insisteixo, les xifres no vénen d'aquí— un 5% de

població activa agrícola, un 15% de població activa industrial i un 80% dividit entre la població activa dedicada a serveis relacionats amb la informació i la població activa dedicada a serveis relacionats amb les atencions personals. I quan dic serveis relacionats amb la informació no penso només en els periodistes... Un empleat de banc és una persona que l'únic que fa es manejar informació. (Els diners no existiran, no existeix gairebé ja el diner. A partir de l'1 de gener hi haurà l'euro i ningú no n'haurà vist mai cap, i durant tres anys no en veurem cap, i l'euro existirà, i la majoria dels empleats de banca treballaran amb euros, perquè l'euro no és una matèria, és informació. Nosaltres som rics o pobres no pel que tenim a la butxaca, sinó pel que diu un ordinador quan hi fiquem la targeta. Si diu que és negatiu som pobres, i si diu que és positiu...) És a dir, cada vegada més hi ha una desmaterialització.

Bé, en aquest context —i no vull fer la conferència ara sobre el nou sistema de treball— tota la nostra organització social canviarà de dalt a baix: no només canviarà què fem, sinó com ho fem. Per què? Compareu un obrer d'una indústria amb un treballador de la informació o amb un treballador social. Mireu, d'entrada hi ha una cosa que és radicalment diferent. En la indústria, en l'activitat industrial de producció de béns, les unitats de producció només poden funcionar si totes les persones que interveuen en el procés de producció estiguin reunides en el mateix lloc durant les mateixes hores; si no és així el sistema es

para, una cadena de producció només funciona si tots els que hi interveuen estan junts. No pot ser que uns vagin a un lloc i uns altres vagin a un altre. És a dir, la fàbrica, el taller, la producció industrial té aquesta exigència, que és la simultaneïtat d'espai i de temps.

A partir d'aquí, penseu en moltes coses que les donem per fetes des d'un punt de vista social, però que no ens hem adonat que són fruit d'aquesta exigència. És a dir, no diem que tenim treball; diem que tenim un lloc de treball. Per què? Perquè un lloc és un aspecte físic, la gent ha d'anar a treballar en un lloc concret. Una cosa és l'àrea del treball (el lloc físic on treballem) i una altra és el lloc físic on vivim (on fem altres coses que no són el treball). Hem introduït un concepte absolutament fonamental en la nostra societat, que és el desplaçament: des de la casa al lloc de treball; i, a més, com que hi ha d'haver coincidència d'horaris, tots a la mateixa hora; i, a més, com que és necessària aquesta coincidència, tots treballem de dilluns a divendres, i dissabte i diumenge festa, gairebé tots (els industrials, tots), i tots vacances a l'agost. Per què? Perquè si no, no funciona la indústria.

En el treball relacionat amb la societat de la informació totes aquestes coses que us acabo de dir desapareixen. La gent no cal que vagi a treballar, pot treballar des d'allà on vulgui: si vol des de casa seva o des d'un altre lloc, però no cal anar a l'empresa a treballar. No cal anar-hi a una hora concreta (les empreses relacionades no amb fabricació sinó

amb serveis no estaran obertes de vuit a tres, estaran obertes sempre: les vint-i-quatre hores del dia, tots els dies de la setmana i totes les setmanes de l'any). Hi haurà unes persones que treballaran a l'empresa des de lluny, unes altres que hi aniran, unes que hi aniran uns dies sí i uns altres dies no, unes que hi aniran unes hores i unes altres que hi aniran unes altres hores... On ens porta tot això? L'essència del contracte de treball, de la relació laboral en què estan basades totes les nostres legislacions, és una empresa que compra a un treballador unes hores del seu temps per fer una cosa en un lloc, i el nucli del contracte de treball és el número d'hores i el salari per hora.

Ni el lloc de treball ni l'horari laboral ni el salari per hora figuraran segurament en els contractes de treball d'aquí a vint anys, perquè l'empresa i el treballador faran un acord pel qual el treballador, quan vulgui, des d'on vulgui i a les hores que vulgui farà una feina i l'entregarà, i a l'empresa li serà igual les hores que hi ha passat, les que hi deixi de passar, si ho fa de nit, si ho fa de dia... amb la qual cosa l'essència pròpia del que és el contracte laboral actual, que segueix sent vàlid en la indústria, canviarà absolutament en el món del servei. Per què? Perquè el que es pagarà no seran les hores sinó el servei. Fixeu-vos, per tant, fins a quin punt, sense adonar-nos, estem entrant en un procés social en què la societat d'aquí a quaranta o cinquanta anys no s'assemblarà en res a l'actual. Quan avui dia jo veig que planifiquen

urbanísticament una àrea urbana i diuen: “aquesta zona habitatge, aquesta zona indústria, aquesta zona activitat comercial...” ben aviat ens adonarem que això és del segle passat. És a dir, la indústria no té perquè estar en un lloc llunyà. Això era veritat quan la indústria era bruta, necessitava unes grans inversions o fer unes grans fàbriques. No, les empreses industrials, les empreses econòmiques importants, estaran absolutament confoses en el teixit urbà, i la gent treballarà, si vol, des de casa. Ni les relacions laborals seran les mateixes, ni l’urbanisme serà el mateix.

Aquests canvis (aquestes modificacions d’alguna de les pautes fonamentals de la convivència) comporten noves relacions interpersonals, noves relacions de poder, noves relacions d’exclusió, noves situacions de desigualtat i nous elements d’integració i de desintegració, que és una mica del que jo voldria parlar.

La societat de la informació

D’entrada us diria que, cada vegada que parlem de la societat de la informació, jo immediatament afegeixo una precaució. És molt difícil batejar un tipus, un model social abans que existeixi, quan només es comença —una mica— a veure per on pot anar. Ara ha estat molt fàcil dir que allò era la societat industrial, perquè ho hem fet a posteriori. Els del segle XVIII no sabien que estaven fent la societat industrial. En aquests temes nosaltres ens hem entestat ja a parlar d’elements de futur. Hi ha algunes perso-

nes que han començat a parlar de la societat postindustrial, que és una manera prudent de no dir res. Altres parlen — ara està molt de moda— de la societat digital. Negroponte ha fet famosa la societat digital. Certament que això del digital és important, però no com per donar nom a una societat.

La societat de la informació ja és una manera bastant més adient de parlar de la societat del futur, però jo crec que tots plegats hauríem d’entendre que aquesta societat només serà el que volem si és no la societat de la informació, sinó la societat del coneixement. És a dir, d’una manera voluntarista hauríem d’intentar que el model social al qual ens anem acostant sigui de veritat el de la societat del coneixement. Evidentment, informació i coneixement no és el mateix. Sense informació no hi ha coneixement, però el coneixement necessita elaborar-se per part de les persones i de les col·lectivitats a partir de la informació. Una cosa demana l’altra. Però quedar-se en la informació, quedar-se en la informació desarticulada, no analitzada, amuntegada i no païda, no dona la qualitat que les persones necessiten. El que fa a les persones veritablement riques personalment és la disponibilitat de coneixements, no només la disponibilitat d’informació.

Un dels problemes fonamentals de la societat actual i del futur és com aconseguim que les persones tinguin un nivell més alt de coneixements, no només d’informació. I això en algun moment pot semblar paradoxal, perquè fins fa

ben poc tots estàvem més o menys d’acord que la majoria de les persones que tenien pocs coneixements era conseqüència d’una manca d’informació. I cada vegada comença a ser més veritat que, en molts casos, la manca de coneixements és conseqüència d’un excés d’informació. És tan difícil —encara que són dos processos diferents— adquirir coneixements sense prou informació com adquirir coneixements amb massa informació, i com que la característica fonamental de la societat de la informació a la qual entrem serà l’excés d’informació, hem de pensar una mica com organitzem el procés de la conversió de la informació en coneixements.

Com es pot desprendre d’aquesta petita introducció, alguna de les característiques bàsiques de la societat en què estem entrant és l’augment extraordinari d’informació a la nostra disposició. Com que, per una sèrie de raons relacionades amb el progrés tècnic, hem arribat a una situació en què processar informació, emmagatzemar informació, difondre informació, enviar i rebre i tornar a enviar informació és immediat, senzillíssim i pràcticament gratuït —i si no ho és ara, ho serà d’aquí a pocs anys—, la disponibilitat d’informació s’ha convertit, insisteixo, en un element que caracteritza la nostra vida. Tenim tota la informació que vulguem a la nostra disposició, i molta més de la que necessitem i molta més de la que ens convé.

La informació pot anar com vulguem, allà on vulguem i del tipus que sigui. Per tant, la característica fonamen-

tal de la societat és aquesta sobreabundància d'informació, l'accessibilitat total i, a més, a un cost pràcticament zero. Al mateix temps que hi ha aquesta gran disponibilitat d'informació, s'està construint un cert paradigma social que fa que cada vegada més aquesta informació, o sobretot aquesta informació transformada en coneixements, sigui el recurs fonamental per a la vida de les persones. És a dir, com us deia abans, la vida de cadascú, tant l'econòmica com la vida privada, tant la vida del treball com la vida en aquest aspecte, diguem-ne de la qualitat de la nostra vida, cada vegada estarà més basada no en el consum d'elements materials sinó en el consum d'elements immaterials: digueu-ne informació, digueu-ne coneixements.

En el camp de l'economia és claríssim. Cada vegada amb més coneixements podem fer una cosa comptant amb menys elements materials. La tecnologia permet estalviar una gran quantitat d'elements materials. La tecnologia permet estalviar molta energia. Quan en una fàbrica es munta un procés tecnològic més avançat, quasi sempre una de les característiques que té és que per a la mateixa feina es necessita menys energia. És a dir, els coneixements substitueixen l'energia, substitueixen els materials, substitueixen tots i cadascun dels elements físics.

I passa el mateix no només en l'àrea de la producció, sinó també en l'àrea del nostre consum personal. Deixeu-me fer una petita profecia. D'aquí a quinze anys o vint anys cap de vosaltres tindrà a casa

seva ni un sol disc compacte. I cadascun de vosaltres des de casa vostra, a cada moment escoltaren la música que vulguen. És a dir, estareu adequadament connectats a una xarxa telemàtica a la qual demanareu una cosa i us l'enviaran, amb la qual cosa haureu substituït la base del vostre benestar. En comptes de consumir o utilitzar uns elements materials tindreu accés a un servei immaterial. O, si volem fer-ho una mica més d'estar per casa, d'aquí a vint anys ningú de nosaltres portarà rellotge i tots sabrem l'hora que és, perquè haurem substituït la necessitat de tenir cadascú una màquina de mesurar el temps per la disponibilitat i l'accessibilitat a una informació, a un servei que ens donarà exactament el mateix que ens dona aquest aparell. S'està produint, i es produirà cada vegada més, una progressiva substitució d'elements immaterials en comptes d'elements materials.

En aquesta situació, la pregunta és: quins seran els elements que en aquesta nova societat marcaran la diferència entre —diguem-ne— els rics i els pobres?, els que tenen i els que no tenen? És a dir, què és el que marcarà qui són els que dominen i qui són els dominats?

Les noves causes d'exclusió

Mireu, en tota societat l'origen del poder és la disponibilitat o el control d'aquell recurs que és fonamental per a la vida social. En la societat agrícola, qui són els que manen?: els propietaris de la terra, qui controla la propietat de la

terra és algú i qui no té la propietat de la terra queda exclòs. En la societat industrial, qui té el poder?: els propietaris dels mitjans de producció, i qui no té el mitjà de producció és la classe dominada. En una societat teocràtica, molt basada en una creença religiosa, qui té el poder?: el qui controla, sigui veritat o no, la comunicació amb la divinitat, perquè és el recurs fonamental que fa que la societat funcioni. En una societat com la d'avui dia, ja cada vegada menys basada amb els mitjans de producció i cada vegada més basada en l'especulació de capital, qui controla el poder avui dia?: els que tenen a la seva disponibilitat recursos financers, més que recursos industrials. Per tant, és gairebé un tòpic, és gairebé una *boutade* perquè és facilíssim de dir, en la societat de la informació, qui té poder i qui en queda exclòs?: qui tingui informació. Ja es diu: la informació és poder.

Totes aquestes coses ja fa temps que es diuen. Jo vull analitzar-les una mica perquè no hi estic del tot d'acord. No és veritat que el poder vingui de la informació, i deixeu-me explicar.

Hi ha una diferència fonamental entre el paper que jugaven els recursos materials en les anteriors societats i el paper que jugarà la informació en la nova societat. Mireu, hi ha dues grans diferències. Primera, en la societat industrial, en la societat agrícola, en les societats que hem tingut fins ara, en les quals el recurs fonamental era un recurs material, es produïen dues coses que no passen amb la informació.

Primera: tot recurs material és escàs; no n'hi ha per a tothom. Dius: “els propietaris de la terra són qui són perquè no n'hi ha per a tothom. Dels mitjans de producció, hi ha uns propietaris i uns que no en són, entre altres coses perquè no n'hi ha per a tothom”. Per tant, els mitjans de producció, els recursos materials, són uns elements escassos. La informació, en canvi, és un element no escàs. Per què? Perquè es pot anar elaborant tota la que es vulgui, repetint tota la que es vulgui, duplicant tota la que es vulgui.

Segona: els recursos immaterials es poden compartir sense perdre'ls. És a dir, si jo tinc un rellotge i me'l demaneu i jo us el dono, jo em quedo sense. Si jo sé l'hora que és i me la pregunteu i us la dic, ara la sabem tots dos. És a dir, els recursos materials no es poden compartir... La informació, en canvi, es pot compartir sense que el qui la té la perdi. I això és una de les coses que fa que no sigui un bé escàs.

Per tant, aquest pas de l'economia dels béns materials a l'economia dels béns immaterials fa que el problema no estigui en si hi ha prou informació per a tots. La línia que marcarà els qui estaran del costat dels rics i els qui estaran del costat dels pobres no és l'existència d'informació, sinó l'accés a aquesta. El fet que n'hi hagi tota la que vulguem no vol dir que tothom hi tingui accés. I, per tant, la marginació, l'exclusió, no estarà tan fonamentada en l'existència o no existència d'aquest recurs, sinó en com organitzem l'accessibilitat a aquest

recurs. Per tant, el problema de l'exclusió social serà el problema de l'accessibilitat a les xarxes d'informació.

Voldria descriure quatre motius d'exclusió, quatre motius de no-accessibilitat.

L'exclusió geogràfica

El primer, el més simple, de tipus geogràfic. Aquella persona que estigui situada en un lloc on la informació no arriba, no hi tindrà accés. I, per tant, un dels primers i molt importants motius d'exclusió serà la forma com es planifiquin les xarxes de distribució de la informació. El que és important no és la xarxa, és allò que ens arriba a través de la xarxa, però si no hi ha xarxa no ens pot arribar res. I, per tant, un primer motiu, a la llarga, molt important d'exclusió serà com es configuren les xarxes de transport i distribució de la informació. Això s'està discutint i decidint en aquests moments, a nivell de tot Europa, d'Espanya i Catalunya.

I aquí és on jo aixeco, amb força virulència, una bandera que de vegades em costa els meus disgustos però que segueixo aixecant: és el meu refús total al fet que es considerin les xarxes de distribució de la informació com una activitat exclusivament privada. Les xarxes de distribució de la informació han de ser un servei públic. Admeto que un servei públic no ha d'operar-lo forçosament una empresa pública, pot ser un servei públic que l'operi una empresa privada si l'empresa privada ho fa millor que l'empresa pública... Aquest és un altre debat.

Sempre poso el mateix exemple: l'autopista és un servei públic, per molt que *Autopistes* sigui una empresa privada. Però no fa passar l'autopista per allà on volen sinó que *Autopistes* és una empresa privada a la qual es va concedir un servei públic, que se li va dir: “l'autopista la faràs per aquí, i faràs entrades aquí i sortides allà, i aquí sí i això no”. I aquesta decisió de per on passava l'autopista i per on no passava no va ser una decisió en funció de la rendibilitat, sinó en funció de la planificació pública.

Amb les xarxes de distribució de la informació no s'està fent això. S'està permetent que sigui una iniciativa privada total i que, per tant, fins i tot la configuració de les xarxes es faci en funció de criteris de rendibilitat. Per tant, en un lloc hi arribaran —si és rendible— i en un altre lloc no hi arribaran —si no és rendible. Jo crec que això és una profunda dimissió del caràcter de servei públic que hauria de tenir la xarxa. Per què? Perquè la xarxa, des d'un punt de vista de servei públic, ha de contenir dos elements fonamentals: que sigui universal, per a tot, i que sigui oberta, que tothom hi pugui accedir. I vull dir accedir-hi en els dos sentits. Accedir-hi per rebre informació però accedir-hi també per introduir-hi informació. No pot ser que, si un senyor és propietari d'una xarxa i, a més, és propietari d'un canal de televisió, com que fa la competència a un altre canal de televisió, aquest canal que no té xarxa no hi pugui passar perquè no li faci la competència. I això ja està passant. De la mateixa manera que no seria acceptable

que, si l'empresa *Autopistes* muntés una empresa de camions de transport, li digués a una altra empresa competidora: "tu no pots passar per l'autopista perquè em fas la competència".

L'exclusió econòmica

La segona causa d'exclusió no és geogràfica ni és física, és, una vegada més, econòmica. A partir del moment en què, a poc a poc durant aquests últims anys, hem anat acceptant tots —a Europa—, com a conseqüència sobretot del model americà, que la informació s'ha d'anar convertint en una mercaderia, hem anat mercantilitzant tot el sector de la informació, i molt especialment el sector de la informació audiovisual. Jo no hi estic totalment contra. He de dir que això que la televisió hagi de ser gratuïta, com ha estat aquí tota la vida, no és del tot lògic. Som l'únic país d'Europa en què la televisió és gratuïta, o almenys que ens pensem que és gratuïta. Tu compres un televisor, l'endolles, i ja és gratuït; quan, en qualsevol altre país d'Europa, tu compres un televisor, l'endolles i pagues un tant l'any per rebre la televisió. Si es tracta de la televisió pública, ho pagues en forma d'un impost, una llicència; i, si és una televisió privada, pagues un abonament com jo he estat pagant a Brussel·les cada sis mesos: un abonament a la xarxa de cable. És a dir, Espanya és un país en què, per una sèrie de raons —que suposo que ara no és el moment d'analitzar—, la televisió té un caràcter gratuït, cosa que no és veritat, perquè l'estem pagant tots, o deixant de pagar a través del forat de

600.000 milions que té Televisió Espanyola i dels mils de milions que té TV3. Estic segur que, en aquests moments, entre les diferents televisions públiques espanyoles deuen tenir un forat de l'ordre d'un bilió de pessetes. No es veu perquè no va directament als pressupostos públics, és una de les enganyifes que ens han estat fent últimament per dir que es disminuïa el dèficit públic. Bé, al marge d'aquesta consideració, el que està molt clar és que hem d'oblidar-nos que la televisió és un element gratuït. Això no té res d'estrany, perquè els diaris no són gratuïts. Per què el diari no ha de ser gratuït i la televisió ha de ser gratuïta? Poc a poc anem cap a un procés en què els espais comercials de la nova televisió es reduiran. Hi ha una directiva europea que ja obliga que les pel·lícules només es puguin interrompre una vegada (només hi pot haver una interrupció), i ha de ser una interrupció —em sembla— és de quinze minuts, com si fessin mitja part. Però això, és clar, dóna per molta menys publicitat i, per tant, al final, entrarem en un règim normal, que és el règim de tot Europa, que la televisió es pagarà.

En aquest procés de mercantilització comença a entrar un segon motiu d'exclusió, que és la capacitat econòmica. I, per tant, ja no és allò que tothom pot rebre la televisió o tothom pot rebre la xarxa, sinó que cadascú rebrà el que pagui (i el qui pagui més rebrà més i el qui pagui menys rebrà menys). I, per tant, jo —i aquesta és la meva segona conclusió— reivindico que en un context molt més mercantilitzat de la recepció hi

ha de seguir havent un espai per al servei públic gratuït. És a dir, no tots els continguts de la xarxa han d'estar mercantilitzats. Hi ha d'haver uns continguts fonamentals que han de ser accessibles a tothom i que han de ser, a més, accessibles a tothom gratuïtament. De la mateixa manera que hem dit que l'ensenyament és un servei públic, i per tant hi ha uns graus mínims d'ensenyament que són gratuïts per a tothom, hi ha d'haver un servei públic d'accés a la informació. I aquest servei públic ha de ser universal i ser gratuït. Amb la qual cosa defenso que en un món mercantilitzat segueixin existint canals públics, diguem-ho així (d'aquí uns anys no parlarem de canals, parlarem d'una altra cosa), però canals de televisió públics. Una vegada més, això no vol dir que hagin de ser públics des d'un punt de vista de la seva propietat, però sí que han de fer un servei públic, i que tindran sentit en tant que facin un servei públic. El que no té cap sentit és que hi hagi una televisió pública que faci les mateixes bajanades que les televisions privades, per dir-ho així. Les televisions públiques, que poden estar alimentades pel pressupost, han d'existir per a una sèrie de feines, per a una sèrie de serveis que els justifiqui l'interès col·lectiu. Per exemple, el cas català és claríssim: el sol fet de la llengua ja justifica moltes coses. I, per tant, a partir del moment que com a cultura d'alguna manera minoritària i, per tant, amb dificultats de finançament pel propi mercat, doncs jo crec que això justifica l'existència de canals propis en la nostra llengua.

Una vegada posades de manifest aquestes dues causes d'exclusió, que són l'exclusió geogràfica i l'exclusió econòmica, en vénen dues més que es poden ajuntar en una sola i que per a mi són les més difícils de solucionar.

L'exclusió tècnica

Torno al meu esquema inicial. No n'hi ha prou que passin per davant de casa teva les xarxes, no n'hi ha prou que tinguis els recursos econòmics per connectar-te i per baixar informació de la xarxa. Hi ha un problema molt important que és d'accessibilitat personal al que hi ha a la xarxa, que ja no és físic ni geogràfic, que és cultural, intel·lectual, mental, i que el podríem separar en dos aspectes diferents. Per estar connectat a la xarxa, per disposar de la xarxa, per rebre'n informació, es necessita un mínim d'habilitat tècnica. Ja sé que hi ha alguna gent que se li fa una muntanya, però s'ha de superar. Cada vegada que tenim a la nostra disposició un recurs nou, en traiem benestar. Però aquest recurs nou és sempre motiu d'exclusió, perquè hi ha qui en té i qui no en té. És a dir, quan no hi havia cotxes el cotxe no era motiu d'exclusió, perquè ningú no en tenia. Quan hi ha cotxes el cotxe és un motiu d'exclusió, perquè hi ha qui en té i qui no en té.

Ara amb això passa el mateix: quan es posen en marxa unes xarxes que cada vegada seran més útils, més abundants i més accessibles hi haurà qui en quedarà exclòs perquè no hi tindrà accés. I una

part d'aquesta exclusió seria semblant a la del que diu: "jo no tinc cotxe perquè no tinc ganes d'aprendre a conduir". Això és una autoexclusió. És a dir, hi ha gent que involuntàriament s'està autoexcloent pensant que aprendre a conduir és molt difícil, o pensant que aquestes poques habilitats que es necessiten per poder tenir accés a la xarxa són difícilíssimes. Això no és veritat.

Aquest primer aspecte que és el que en podríem dir la barrera tecnològica s'ha de resoldre per als dos costats. És a dir, crec que els qui han desenvolupat la tecnologia no han tingut prou en compte les dificultats reals de les persones. Jo sempre ho dic: "escolteu, el món de les tecnologies de la informació no començarà a ser una mica seriós fins al dia que llencem tots els teclats i deixem d'apretar botons". És a dir, les tecles, el teclat, són elements d'una etapa —diguem-ne infantil— de la tecnologia que ha vingut de les màquines d'escriure, perquè per escriure en un paper s'havien de prémer les lletres una a una. Però, mentre que per interaccionar amb l'ordinador i amb la xarxa haguem de fer-ho a través del teclat, jo entenc que hi hagi gent que li costi un xic aprendre, perquè això és un xic irracional. Per tant, la informàtica, aquestes tecnologies no arribaran a una certa maduresa fins que la interacció amb l'ordinador no sigui o escrivint sobre una superfície o —jo espero que serà aviat— parlant. Són dues tècniques que estan bastant evolucionades i, per tant, que no trigaran massa anys a ser generals.

Però jo crec que no és només això, ni és sobretot això el que ha de fer caure la barrera; hem d'acabar amb aquesta mena de por irracional a la utilització d'aquestes eines. De la mateixa manera que hem anat aprenent i ens hem acostumat a altres aparells hem de perdre la por a l'ordinador. Aprendre a fer servir un ordinador, amb les darreres eines, és tan senzill i molt menys perillós que aprendre a conduir un cotxe.

L'exclusió intel·lectual

Llavors ens queda la quarta i última causa d'exclusió, que jo diria que és personal però que no és tècnica: és cultural, intel·lectual, d'actitud, de motivació. No es tracta de tenir o no tenir les habilitats tècniques que et permetin fer anar un teclat, sinó les capacitats intel·lectuals que et permetin fer aquella operació de què jo parlava al principi: que és transformar la informació en coneixements. I aquestes són unes habilitats que no ens han donat, que les escoles fins ara no han donat.

La nostra societat ens ha educat, almenys als que estem aquí, per a tot el que sigui la transmissió escrita de la informació (en sabem molt de llegir llibres, en el sentit no només de saber llegir, sinó de saber què vol dir una cosa i saber què és una metàfora i una analogia). És a dir, quan tenim al davant un document escrit que reflecteix una transmissió de coneixements o una transmissió cultural, o una transmissió d'informació, el nostre cervell està perfecta-

ment educat per saber què és allò important, què és allò no important, què s'ha de treure, com s'ha d'analitzar... I fins a tal punt hem arribat a aprendre a llegir llibres que, al final, fins i tot acabem que en sabem escriure.

La informació que rebrem, nosaltres ja ara, però sobretot les generacions properes... el 80%, el 85% o el 90% de la informació que rebran no la rebran per via escrita, la rebran per via audiovisual. I el llenguatge de la imatge no ens l'han ensenyat, no el sabem, no l'hem après. A l'escola ens han explicat molt com Shakespeare construïa les seves obres, però en sabem res del que és el llenguatge audiovisual i del que hi ha al darrera, de la manera que tu t'has de posar davant l'impacte audiovisual? Un impacte que és molt més important que l'impacte escrit, que és molt més ric i molt més perillós, al mateix temps, i que té unes altres maneres de funcionar respecte de la superficialitat, respecte dels continguts.

Això que ens passa tantes vegades —almenys a mi m'ha passat tantes vegades— que et diuen: “Ahir a la tele vas quedar molt bé”. I dius: “Sí?, què vaig dir?” “Ah, no ho sé”. Això alguns ho heu experimentat potser alguna vegada. Què vol dir això?, que el llenguatge, els gestos, la imatge, les coses que hi ha al voltant (i de vegades no és pel que has dit tu sinó pel que hi havia darrera, per exemple). Aquestes tècniques avui dia tenen molta importància, i si us fixeu en els anuncis és claríssim. Això provoca que fa que per a moltes persones aquesta sobrea-

bundància d'impacte, no serveixi per fer-los adquirir coneixements útils sinó per fer-los adquirir coneixements erronis, que és allà on hi ha una de les problemàtiques fonamentals d'aquesta marginació social, molt més refinada que la pura marginació de no tenir informació, sinó és aquesta altra marginació d'enganyar la gent.

I aquest fenomen recent que hem viscut tots amb una barreja de morbo i de ràbia del Clinton i la Lewinsky, analitzant-lo de prop en aquests termes que us estic dient jo, il·lustra fins a quin punt la informació ha aconseguit, en una gran quantitat de casos, produir uns resultats que jo crec que són exactament els contraris dels que s'haurien d'haver produït. Mirin, l'altre dia em preguntaven a la ràdio: “Al Clinton, l'han de condemnar?” Jo no ho sé. És un problema de la seva dona, perquè la Lewinsky era gran, no la va forçar, no la va violar, no la va enganyar, crec... Es van entendre ells dos, llavors el problema veritable era entre el Clinton i la Hillary. I, per tant, el primer dia que un senyor li va preguntar al Clinton: “Vostè s'entenia amb aquesta senyora?”, el Clinton havia de dir: “Vostè que n'ha de fer?” I jo crec que el tema s'hauria acabat així. Jo no sé si al Clinton se l'ha de condemnar, qui, evidentment, s'ha de condemnar és el fiscal Starr i el cap de la cambra de representants que va decidir posar allò a Internet, i a aquesta dona que va gravar dues hores de conversa amb la Monica Lewinsky. Aquests han fet uns delictes molt més importants

que el delicte que hagi pogut fer en Clinton. Que una amiga et gravi dues hores amb un casset totes aquestes confidències, que un fiscal prengui declaració, li digui que la declaració és secreta i després difongui el vídeo en un canal de televisió; això sí que són delictes. Aquests delictes han passat a segon pla, enmig de l'allau d'informacions. És un cas per a mi clar en el qual sota l'aparència de la llibertat d'informació, s'han traspassat límits raonables.

Per viure en aquest món amb aquesta gran quantitat d'informació i amb aquests nous mitjans de transmissió, les persones necessiten unes habilitats que no són les mateixes habilitats que hem après per a la societat en què vivíem fa vint o vint-i-cinc anys. Això suposa dos problemes diferents. Un, relativament més fàcil de resoldre, fa referència a la gent que passa encara per l'escola. Encara hi som a temps.

El gran problema no són els qui passen per l'escola, són els qui ja hi han passat. I no hi ha cap institució que tingui —diguem-ne— la finalitat o la missió de resoldre aquest problema. I, per tant, aquí es planteja un seriós assumpte de responsabilitat personal. No n'hi ha prou a dir: “ara muntarem unes escoles per a adults...” El problema és que nosaltres som els primers que hem d'entendre que això ens és necessari, i que d'alguna manera hem d'aprendre tota una sèrie de coses que no vam aprendre i que, com que no havíem descobert encara —ho estem descobrint ara— això d'aprendre és una cosa que ha de durar sempre.

Al costat d'aquests motius d'exclusió (per raons geogràfiques, econòmiques, tècniques, intel·lectuals) hi ha una última exclusió que no afecta les persones, que afecta les col·lectivitats. És a dir, no només hi haurà, com a conseqüència de tot això, nous pobres i nous rics, sinó que hi haurà noves nacions pobres i noves nacions riques; noves àrees geogràfiques pobres i noves àrees geogràfiques riques; nova fractura, a escala no personal, sinó a nivell col·lectiu. Jo penso que, en gran part, l'acceleració de la societat de la informació agreujarà les diferències entre nacions riques i nacions pobres. Ja ho està fent. Una mica per totes aquestes mateixes raons que us he explicat abans, que ara les podríem transformar en el caire col·lectiu.

Diem: "home, és que les xarxes i la informació estan disponibles per a tot-

hom. Tothom hi té accés... i d'aquí a dos anys o tres anys o quatre anys tindrem l'ordinador, i el telèfon, i el mòbil, i el no sé què..." Sí, d'acord, és bastant veritat per a nosaltres, però és totalment fals per a la gran majoria de la humanitat. Ho he dit algunes vegades, i potser ja m'ho heu sentit però jo no em canso de repetir-ho: a l'illa de Manhattan, a Nova York, en uns pocs quilòmetres quadrats hi ha més telèfons que a tot Àfrica. Em sembla que és un 68% dels africans que mai ha fet servir un telèfon. Com més possibilitats poses en mans dels qui tenen els recursos més allunyats econòmicament, tècnicament i culturalment aquestes comunitats que es queden al marge. I una altra vegada —i amb això acabo— no són només problemes tècnics, no són només problemes econòmics, hi ha uns motius d'exclusió que van més enllà de la tècnica, que van més enllà de l'economia, i

són uns motius d'exclusió cultural. Hi poden haver cultures que desapareguin si no es prenen les mesures adequades. Ja no és només un problema de no accés; és un problema que a partir del moment en què s'organitza tot aquest sistema de distribució i d'accés hi haurà cultures que quedaran despenjades, i en quedar despenjades no hi seran. I com deia... com es diu sovint, avui dia allò que la tele no explica no passa, doncs d'aquí a uns anys jo diria que allò que no estigui a la xarxa no existirà, i hi haurà coses que no estaran a la xarxa, i si no estan a la xarxa deixaran d'existir. I aquest és un nou motiu per reflexionar a fons sobre la política de protecció i de desenvolupament de les identitats culturals i de les identitats lingüístiques minoritàries, que són quasi totes.

Però aquesta seria una altra conferència.

RESUMEN/SUMMARY

Perfil Social

DESIGUALDADES SOCIALES EN LA CIUDAD DE BARCELONA. 1996

Este trabajo pretende desvelar desequilibrios sociales existentes entre los individuos que habitan en los diferentes territorios de la ciudad, desequilibrios referidos a diferentes esferas de la realidad social. Para ello se han utilizado 13 indicadores y se analizan las 38 zonas estadísticas en que se encuentra dividida la ciudad de Barcelona.

Con la intención de crear un instrumento útil para la toma de decisiones; planificación, programación e intervención en materia de Bienestar Social, se ha construido un índice sintético de desigualdades sociales que aglutina y sintetiza información referida a salud, trabajo y educación. Los resultados se expresan en una escala de intervalo, cuestión que permite evidenciar desequilibrios y conocer su magnitud.

En la revista *Barcelona Sociedad*, número 2, apareció un artículo titulado "Desigualdades sociales en la ciudad de Barcelona", con datos que hacían referencia al año 1991. El presente trabajo es una réplica de aquel estudio y ahora los datos hacen referencia al año 1996, cosa que nos permite observar la evolución de los indicadores estudiados en aquel momento.

Monografías

LAS MEDIDAS DE LA POBREZA EN BARCELONA

El estudio que aquí se presenta pretende aproximar y poner en contacto los principales trabajos que han analizado últimamente la pobreza en Barcelona, intentando determinar las principales razones de sus diferentes conclusiones. Para alcanzar este objetivo, en primer lugar se define con brevedad el término pobreza y se relaciona con los términos de exclusión y desigualdad que, aún que refiriéndose a diferentes realidades, presentan, como veremos, amplios puntos de contacto. En segundo lugar, se comentan los principales estudios que han analizado la problemática de la pobreza en el área de Barcelona para, en tercer lugar, constatar la falta de acuerdo con los resultados y analizar las razones que los pueden explicar, que desde nuestro punto de vista se centran en las decisiones referentes al método utilizado para el cálculo de diferentes magnitudes, objeto también de análisis. Los resultados, para tres fuentes diferentes en el periodo 1985-1991, se sitúan entre el 9,6% y el 17,9% de los hogares de Barcelona.

En el apartado de conclusiones se constata que, mientras que el estudio de la pobreza parece que es un objetivo relativamente conseguido, la medida de las desigualdades económicas y especialmente la identificación de la exclusión son objetivos aún no del todo conseguidos en el área de Bar-

celona y se destaca la importancia del estudio de la proximidad de estas realidades para poder conocerlas. Comentar algunos posibles indicadores puede facilitar la tarea de identificar tendencias en el comportamiento de la desigualdades, la pobreza y la exclusión.

EXCLUSIÓN SOCIAL Y RENTAS MÍNIMAS

Este artículo presenta algunos de los resultados del estudio ESOP (Evaluation of Social Policy at the Local Urban Level: Income Support for the Able Bodeid), realizado con la colaboración del IV Programa Europea de Lucha contra la Exclusión. El estudio analizaba las rentas mínimas de inserción en 14 ciudades europeas. En el trabajo que ahora se presenta, se detallan los datos de estos programas en seis ciudades europeas (Barcelona, Bremen, Göteborg, Lisboa, Milán y St. Etienne), con especial énfasis en las diferencias respecto a los importes y duración de los subsidios, la edad de los beneficiarios, la estructura familiar. En líneas generales, y a pesar de las diferentes coberturas de los programas según países, se observan diferencias significativas entre los países del Sur y del Norte de Europa, relativas a la mayor facilidad para acceder a los beneficios y al número de familias monoparentales acogidas a los mismos (en las ciudades del Norte), mientras que en las ciudades del Sur los períodos de cobertura son más amplios.

LA SALUD DE LA POBLACION MARGINAL Y/O VULNERABLE DE LA CIUDAD DE BARCELONA

El objetivo del artículo es la descripción de las características sociodemográficas, el estado de salud y la utilización de servicios de la población marginal y/o vulnerable de Barcelona a partir de una encuesta realizada en 1997. Dentro del mencionado sector de población, se estudiaron los siguientes colectivos: mujeres solas con cargas familiares y situación socioeconómica precaria, prostitutas y travestís que trabajan en la calle, inmigrantes provenientes de países en vías de desarrollo y toxicómanos.

La metodología del estudio se centra en la identificación de las zonas de la ciudad donde viven las personas de los colectivos estudiados y la realización de 2 o 3 entrevistas por zona.

Las principales conclusiones del artículo son: 1) la población marginal y/o vulnerable de Barcelona vive en condiciones precarias, tanto en relación a los ingresos económicos como a las condiciones laborales y de vivienda; 2) esta población presenta un estado de salud percibido y un número de trastornos más elevado que la población de Barcelona en general; 3) el consumo de drogas (legales o no) es elevado, sobretudo en los colectivos de prostitutas/travestidos y en los toxicómanos; 4) la población marginal frecuenta asiduamente los servicios sanitarios y sociales.

LA SALUD DE LA POBLACIÓN SIN TECHO EN LA CIUDAD DE BARCELONA

El objetivo general del estudio es la obtención de un mejor conocimiento sobre el estado de salud de la población sin techo de la ciudad de Barcelona a partir de la descripción de sus principales características epidemiológicas y sociosanitarias, y conseguir una mejora de la situación de este colectivo a partir del establecimiento de propuestas de actuación y/o mecanismos de coordinación entre los sectores de atención social y sanitaria.

Para la materialización del estudio se analizaron cuatro aspectos relacionado con la salud de las personas sin techo: el estado de salud percibido, la incidencia de la tuberculosis, el consumo de drogas y los trastornos mentales.

Desde el punto de vista metodológico se realizaron encuestas a lo largo de un año (junio 97-97), tanto a personas que vivían en la calle como a las que se alojaban en centros asistenciales específicos. Se calcula que las personas sin techo en Barcelona oscilan entre 800 y 1.500.

Los resultados del estudio evidencian una precaria situación sanitaria de las personas sin techo que, según los autores, no es sino el reflejo de una problemática social mucho más amplia que implica el trabajo conjunto de amplios sectores de la sociedad y el diseño de estrategias integradas que abarquen, aparte de las políticas sociosanitarias, las políticas laborales, económicas y de vivienda.

LA PARTICIPACIÓN DE LOS INMIGRANTES Y LAS MINORIAS ÉTNICAS EN LAS CIUDADES EUROPEAS

En el marco del programa europeo LIA de fomento de la integración de inmigrantes en las ciudades europeas, el Ayuntamiento de Barcelona encargó a la Fundació CIREM un estudio sobre los mecanismos de participación de que disponen los colectivos de inmigrantes en 12 ciudades europeas.

El informe parte de la constatación que la sociedad europea, y especialmente sus ciudades, son cada vez más un mosaico de diversas culturas, fruto de los procesos migratorios.

El problema de la integración de los inmigrantes en la ciudad es un componente de una proceso más amplio de exclusión social y territorial que afecta también a poblaciones autóctonas residentes en las urbes.

La integración política de los inmigrantes, materializada en el derecho a voto, va íntimamente ligada a la nacionalidad. Por contra, son pocos los países europeos que ligan el derecho a ejercer el voto a la residencia, con lo que la integración cívica y democrática de los inmigrantes se ha canalizada frecuentemente a través de mecanismos de participación que se han mate-

rializado a través de consejos de participación, de carácter consultivo y no vinculante para los gobiernos municipales. Su objetivo principal es potencial el diálogo entre las autoridades locales y las comunidades de inmigrantes y sus objetivos varían en función de la representatividad social de los colectivos de personas inmigradas, siendo éstos mucho más numerosos en los países del Norte de Europa.

LAS CIUDADES Y LOS INMIGRANTES: REFLEXIONES DESDE BARCELONA

El objetivo de este artículo es una aproximación a un posible modelo de inmigración extranjera en Barcelona, a través del análisis de las políticas aplicadas en otras ciudades europeas. La autora analiza primeramente el marco europeo más amplio con sus diferentes políticas, que oscilan entre la aplicación de medidas de derecho común hasta modelos más específicos para determinados colectivos, para acercarse más adelante a los modelos vigentes en la Europa del Sur y en la propia ciudad de Barcelona.

El artículo hace un recorrido por las políticas públicas dirigidas a la población inmigrante en varias ciudades (Birmingham, Frankfurt, Rotterdam, Milán, Marsella, Barcelona), y intenta establecer sobre que bases cabría organizar los servicios sociales.

LAS MUJERES EN EL MERCADO DE TRABAJO DE BARCELONA DURANTE 1998

Este artículo presenta una descripción sintética de la situación actual de las mujeres en el mercado de trabajo de Barcelona, y del impacto sobre ella de la evolución favorable de la economía durante 1998.

Las mujeres de Barcelona han protagonizado en los últimos años un amplio proceso de incorporación al mercado de trabajo, que ha situado a la ciudad a medio camino entre el nivel español y el de la Unión Europea en términos de tasa de empleo.

Buena muestra de esta incorporación es el hecho de que, en 1998, las mujeres suscribieran prácticamente la mitad de los contratos registrados en Barcelona, proporción que se hace más elevada en el caso de los contratos temporales.

Entre 1990 y 1998 el paro femenino se redujo en la ciudad el doble del masculino, situando la tasa de paro femenino por debajo del 10%. Esta tasa —al igual que el grado de feminización del paro— registra valores en Barcelona inferiores a los de Cataluña y España.

Por otra parte, y como elemento cualitativamente significativo, cabe resaltar que el peso de las mujeres dentro del colectivo empresarial de la ciudad —netamente superior al de España— ha tendido a incrementarse en los últimos años.

APUNTES HISTÓRICOS SOBRE EL ALBERGUE MUNICIPAL DE LA CALLE VALLDONZELLA

El Albergue Municipal de Valldonzella ha sido, durante 50 años, uno de los centros municipales destinados a la atención de personas sin techo y en situación de marginación social. A finales de 1998 finalizaron esas funciones, al ser substituido por otros centros mejor equipados. El autor aporta, en este artículo, algunos datos e informaciones sobre las distintas fases de aquel Albergue —desde la época de la beneficencia municipal hasta el desarrollo de la red de servicios sociales.

Tribuna

SOCIEDAD DE LA INFORMACIÓN Y NUEVAS FORMAS DE EXCLUSIÓN SOCIAL

El texto es una transcripción de una conferencia pronunciada por el autor en noviembre de 1998 con ocasión de las Jornadas de Debate del Plan Integral de Desarrollo de los Servicios Sociales del Ayuntamiento de Barcelona.

El autor defiende que en la nueva sociedad de la información en que vivimos hay serios peligros de exclusión social motivados por las lagunas de importantes sectores de población en el acceso a las nuevas condiciones de trabajo mediatizadas por las condiciones impuestas por una sociedad que tendrá en el conocimiento, no en el mero acceso a la información, su nuevo paradigma.

El autor sostiene que la exclusión social se basará en el problema de la accesibilidad a las redes de información. Cuatro serían los motivos que restringirían este acceso. En primer lugar, el peligro que amplias zonas geográficas queden al margen de las redes de distribución de la información, que se están estableciendo en base a criterios de rentabilidad. En segundo lugar, que la obtención de información se guíe exclusivamente por criterios económicos. En tercer lugar, que las barreras tecnológicas dificulten la generalización del acceso a la información. En último motivo tendría más que ver con la capacidad cultural e intelectual, ya que se basa en la capacidad para transformar la información en conocimiento.

Experiencias

PROYECTO COMBAT: TELETRABAJO Y DISMINUCIÓN

El proyecto COMBAT, que desarrolló el Institut Municipal de Persones amb Disminució de Barcelona entre los años 1994 y 1996, se encuadraba en el IV programa marco de la Unión Europea, concretamente en la Iniciativa

TIDE (Iniciativas Telemáticas para Personas con Disminución y Personas Mayores).

El principal objetivo del proyecto era superar la exclusión del mercado laboral que sufren las personas con disminución a través del trabajo a distancia y el acceso a las nuevas tecnologías de la información. Igualmente, el proyecto COMBAT pretendía establecer estructuras empresariales, metodología y soluciones técnicas que unirían a trabajadores locales con empresarios a distancia, formando una red única.

El proyecto iba dirigido a un subcolectivo de personas con disminución de más de treinta años, con más dificultades para acceder a un lugar de trabajo por falta de práctica y de conocimientos informáticos.

En el marco del proyecto, de carácter transnacional, se desarrollaron programas informáticos de uso simple y adaptado, acompañados de cursos de formación, que permitieron a los usuarios realizar tareas de secretariado telefónico, servicio de atención al cliente, recepción de encargos, control y gestión de agendas e introducción de datos.

Iniciativas como COMBAT permiten la obertura de nuevos mercados de trabajo para las personas con disminución.

LA DOMOTIZACIÓN DE VIVIENDAS PARA PERSONAS CON MOVILIDAD REDUCIDA SEVERA: EL MODELO DE LA VILLA OLÍMPICA

El Institut Municipal de Persones amb Disminució de Barcelona, en colaboración con la Fundación ONCE, ha puesto en funcionamiento un equipamiento residencial para personas con disminución física y/o visual severas. Esta iniciativa constituye una experiencia piloto de aplicación de nuevas tecnologías para favorecer una alternativa de vida más autónoma para personas que hasta ahora habían sido atendidas en los equipamientos residenciales habituales.

La viviendas, seis apartamentos de dos plazas situados en la Villa Olímpica de Barcelona, se hallan domotizadas con el sistema de control con una tarjeta que contiene un chip y que, con diversos códigos, permite activar los mecanismos de funcionamiento de los apartamentos.

El proyecto piloto también incluye la prestación de los servicios básicos de apoyo personal y social, manutención y limpieza y comporta la continuación y consolidación de la investigación en el campo de las nuevas tecnologías adaptadas a este campo de intervención.

CHEQUE-SERVICIO DE ATENCIÓN DOMICILIARIA PARA PERSONAS MAYORES DE SABADELL

Se presenta una experiencia local de cheque-servicio de atención domiciliaria para personas mayores desarrollada en el municipio de Sabadell

(Barcelona). El cheque está concebido como un instrumento de gestión complementario a la provisión pública de servicios domiciliarios (mayoritaria en la ciudad) y centrado en dar respuesta a situaciones que requieren de ayuda inmediata y de corta duración tanto de la persona mayor como de las personas que le cuidan. Incluye una aportación económica del usuario (según nivel de pensión) y subvención de la administración y las empresas.

Potencia la creación de ocupación (a través de la difusión y visibilidad de la oferta, intermediación oferta - demanda y subvención a la demanda) y

amplia la protección social de la dependencia (universalidad, asesoramiento y atención profesional, ayuda a satisfacción de necesidades no protegidas anteriormente).

Los resultados son muy positivos: alta satisfacción de los usuarios, cobertura de necesidades y de franjas de población nuevas, nuevo marco de relaciones entre administración y empresas, generación de ocupación y avance en la cultura de incorporar servicios profesionales frente a la exclusividad de las mujeres en el cuidado o el uso de economía sumergida.

SUMMARY

SOCIAL INEQUALITIES IN THE CITY OF BARCELONA, 1996

This work aims to reveal social imbalances existing between the individuals living in the different territories of the city, imbalances referring to different spheres of social reality. To this end, 13 indicators have been used and an analysis is made of the 38 statistical zones into which the city of Barcelona is divided.

With the intention of creating a useful instrument for decision-making; planning, programming and intervention in Social Welfare matters, a synthetic index of social inequalities has been constructed which gathers and synthesises information referring to health, work and education. The results are expressed on an interval scale, which makes it possible to reveal imbalances and know their magnitude.

In the magazine *Barcelona Sociedad* number 2, there appeared an article entitled *Social Inequalities in the City of Barcelona*. The data which appeared at that moment referred to the year 1991. The present work is a replica of that study, and now the data refers to the year 1996, which enables us to observe the evolution of the indicators studied at that time.

THE MEASUREMENTS OF POVERTY IN BARCELONA

The study presented here aims to gather together and bring into contact the principal works which have recently analysed poverty in Barcelona, attempting to determine the main reasons for their different conclusions. In order to attain this objective, in the first place a brief definition is given of the term 'poverty' and it is related with the terms 'exclusion' and 'inequality', which, although referring to different realities, present, as we will see, broad areas of contact. In the second place, a commentary is made on the principal studies which have analysed the problems of poverty in the Barcelona area in order, in the third place, to acknowledge the lack of coherence of the results and to analyse the reasons which could explain them, which in our opinion are centred on the decisions referring to the method used to calculate different magnitudes, also an object of analysis. The results, for three different sources in the period 1985-1991, are between 9.6% and 17.9% of the households of Barcelona.

In the Conclusions section it is acknowledged that, while the study on poverty appears to be an objective that has been attained reasonably satisfactorily, the measurement of economic inequalities, and especially the identification of exclusion, are objectives which have still not been fully achieved in the Barcelona area, and emphasis is placed on the importance of the study of the proximity of these realities in order to gain adequate knowledge of them. Commenting on certain possible indicators may facilitate the task of identifying tendencies in the behaviour of inequalities, poverty and exclusion.

SOCIAL EXCLUSION AND MINIMUM INCOMES

This article presents some of the results of the ESPO study (Evaluation of Social Policy at the Local Urban Level: Income Support for the Able Bodied), performed with the collaboration of the 4th European Programme of Combat against Exclusion. The study analysed the minimum incomes of insertion in 14 European cities. The work presented here gives the data of these programmes in six European cities (Barcelona, Bremen, Göteborg, Lisbon, Milan and St. Etienne), with special emphasis on the differences regarding the amounts and duration of the subsidies, the age of the beneficiaries and the family structure. In general lines, and in spite of the different coverages of the programmes according to countries, significant differences are observed between the countries of the South and North of Europe, relating to the greater ease of access to the benefits and to the number of single-parent families making use of them (in the cities of the North), while in the cities of the South the coverage periods are longer.

THE HEALTH OF THE MARGINAL AND/OR VULNERABLE POPULATION OF THE CITY OF BARCELONA

The objective of the article is the description of the socio-demographic characteristics, the state of health and the use of services of the marginal and/or vulnerable population of Barcelona on the basis of a survey performed in 1997. Within the said sector of population, the following collectives were studied: single women with family burdens and socio-economic situation, prostitutes and transvestites working in the street, immigrants from developing countries and drug dependants.

The methodology of the study centres on the identification of the areas of the city inhabited by the members of the collectives studied and the performance of 2 or 3 interviews per area.

The principal conclusions of the article are: 1) the marginal and/or vulnerable population of Barcelona live in precarious conditions, in terms of both economic incomes and working and living conditions; 2) this population presents a perceived state of health and a higher number of disorders than the population of Barcelona in general; 3) the consumption of drugs (legal or otherwise) is high, particularly in the collectives of prostitutes/transvestites and in the drug dependants; 4) the marginal population makes frequent use of the social and health services.

THE HEALTH OF THE HOMELESS POPULATION IN THE CITY OF BARCELONA

The general objective of the study is to obtain better knowledge of the state of health of the homeless population of the city of Barcelona on the basis

of the description of its principal epidemiological and socio-sanitary characteristics, and to achieve an improvement in the situation of this collective on the basis of establishing proposals of action and/or mechanisms of coordination between the sectors of social attention and health care.

In order to materialise this study, an analysis was made of four aspects related with the health of the homeless: the perceived state of health, the incidence of tuberculosis, the consumption of drugs and mental disorders.

From the methodological point of view, surveys were performed throughout one year (June 97-98), with both people living in the street and people accommodated in specific care centres. It is calculated that the number of homeless in Barcelona oscillates between 800 and 1,500.

The results of the study demonstrate a precarious health situation of the homeless, which, according to the authors, is no more than the reflection of a much broader-based series of social problems which requires the collaboration of ample sectors of society and the design of integrated strategies embracing not only socio-sanitary policies but also employment, economic and housing policies.

THE PARTICIPATION OF IMMIGRANTS AND ETHNIC MINORITIES IN EUROPEAN CITIES

Within the framework of the European programme LIA for the promotion of the integration of immigrants in European cities, the Barcelona City Council commissioned from the Fundació CIREM a study on the mechanisms of participation available to the collectives of immigrants in 12 European cities.

The starting point for the report is the acknowledgement that European society, and particularly that of its cities, is more an more a mosaic of different cultures, as a result of migratory processes.

The problem of the integration of immigrants in the cities is a component of a broader process of social and territorial exclusion which also affects autochthonous populations resident in the urban centres.

The political integration of immigrants, materialised in the right to vote, is closely linked with nationality. In contrast, few European countries link the right to vote with residence, as a result of which the civic and democratic integration of immigrants has frequently been channelled through mechanisms of participation which have been materialised through participation councils which have a consultative and non-binding character for the municipal governments. Their principal objective is to foster the dialogue between the local authorities and the communities of immigrants, and their objectives vary in function of the social representativity of the collectives of immigrants, the latter being much more numerous in the countries of the North of Europe.

CITIES AND IMMIGRANTS: REFLECTIONS FROM BARCELONA

The objective of this article is a closer view of a possible model of foreign immigration in Barcelona, by way of the analysis of the policies applied in other European cities. The author first analyses the broadest European framework with its different policies, which oscillate between the application of measures of common law to more specific models for certain collectives, in order to make a closer study in the future of the models in operation in Southern Europe and in the city of Barcelona itself.

The article reviews the public policies addressed to the immigrant population in various cities (Birmingham, Frankfurt, Rotterdam, Milan, Marseilles, Barcelona), and attempts to establish on what bases the social services could be organised.

WOMEN IN THE 1998 BARCELONA JOB MARKET

This article presents a brief description of the current situation of women in the Barcelona job market, and the impact of the favourable economic development in 1998.

Barcelona women have dominated a widespread process of joining the job market in the last few years, which has placed the city midway between the Spanish and the European Union employment rates.

A good example of this is the fact that women signed nearly half of the contracts recorded in 1998; this rate is higher in the case of temporary contracts.

Between 1990 and 1998, the unemployment rate for women was reduced to half the men's, placing women's unemployment rate below 10%. This rate, and the degree of feminisation of unemployment in Barcelona, is less than those in Spain and in Catalonia as a whole.

Furthermore, it must be emphasised - as a qualitatively significant element - that the weight women shoulder in business companies is clearly higher than in Spain, and has tended to increase in the last few years.

HISTORICAL NOTES ON THE MUNICIPAL HOSTEL IN CARRER VALLDONZELLA

The Municipal Hostel in Carrer Valldonzella has, for 50 years, been one of the municipal centres dedicated to caring for the homeless and socially excluded. At the end of 1998 it ceased to serve these functions, on being substituted by other, better-equipped centres. In this article, the author supplies data and information on the various phases of the Hostel, from the period of municipal charity to the development of the network of social services.

INFORMATION SOCIETY AND NEW FORMS OF SOCIAL EXCLUSION

The article is a transcription of a speech given by the author in November 1998 during the Debate Meetings on the Integral Development Plan of the Social Services of the Barcelona City Council.

The author argues that in the new information society in which we live there are serious dangers of social exclusion caused by the shortfalls of considerable sectors of population in access to the new working conditions mediated by the conditions imposed by a society which will have its new paradigm in knowledge and not in the mere access to information.

The author sustains that social exclusion will be based on the problem of access to the information networks. Four causes would restrict this access. Firstly, the danger of extensive geographical zones being excluded from the networks of distribution of information, which are being established on the basis of criteria of profitability. Secondly, the danger of the obtention of information being guided exclusively by economic criteria. Thirdly, the risk of technological barriers hindering the generalisation of access to information. The fourth and final cause would be more related to cultural and intellectual capacity, as this is based on the capacity to transform information into knowledge.

COMBAT PROJECT: TELEWORKING AND DISABILITY

The Combat project carried out by the Barcelona Municipal Institute of People with Disability between the years 1994 and 1996 was included in the 4th framework programme of the European Union, specifically in the TIDE Initiative (Telematic Initiatives for the Disabled and Elderly).

The principal objective of the project was to overcome the exclusion from the labour market suffered by people with disabilities, by way of teleworking and access to the new information technologies. At the same time, the Combat project aimed to establish business structures, methodology and technical solutions which would join local workers with remote businesses, forming a single network.

The project was addressed to a subgroup of persons with disabilities of over thirty years of age, with greater difficulties in obtaining employment due to lack of practice and computer skills.

Within the framework of the project of a transnational character, specially-adapted and easy-to-use computer programmes accompanied by training courses were developed, which enabled the users to carry out tasks of telephonist, client attention service, reception of messages, control and management of diaries and introduction of data.

Initiatives such as Combat permit the opening of new employment markets for people with disabilities.

HOME AUTOMATION OF DWELLINGS FOR PEOPLE WITH SEVERELY REDUCED MOBILITY: THE OLYMPIC VILLAGE MODEL

The Municipal Institute for People with a Disability of Barcelona, in collaboration with Fundación ONCE (National Organisation of the Blind of Spain), has implemented a residential facility for people with a severe physical and/or visual disability. This initiative is a pilot experience in the application of new technologies to promote a more self-sufficient alternative of life for people who have heretofore been accommodated in conventional residential facilities.

The dwellings comprise six two-person apartments situated in the Olympic Village of Barcelona. They have been automated with a control system operated by a "smart card" endowed with various codes that allow activation of the apartments' operating devices.

The pilot project also includes the provision of basic personal and social support services, upkeep and cleaning. It represents the continuation and consolidation of the research in the field of the new technologies adapted to this area of attention.

HOME CARE SERVICE CHEQUE FOR ELDERLY PEOPLE IN SABADELL

We present here a local experience of a cheque for home care service for elderly people carried out in the city of Sabadell (Barcelona). The cheque is conceived as an instrument of management which is complementary to the public provision of home services (the majority in the city) and centred on providing a response to situations which require immediate and short-duration assistance for both the old person and the persons caring for him/her. It includes an economic contribution by the user (according to level of pension) and a subsidy from the administration and the companies.

It promotes the creation of employment (through the diffusion and visibility of the supply, intermediation in supply-and-demand and subsidising of the demand) and expands the social protection of dependency (universality, advice and professional attention, assistance in satisfaction of needs not previously protected).

The results are very positive: high degree of satisfaction of the users, coverage of needs and of new fringes of population, new framework of relations between administration and companies, generation of employment and advance in the culture of incorporating professional services in place of the exclusivity of women as carers or the use of the submerged economy.

DIRECTORI DE SUMARIS BARCELONA SOCIETAT 1-10

Tema	Autors	Núm.
Població		
• Reflexions sobre el canvi en l'estructura per edats dels residents a la ciutat de Barcelona	Cabré, Anna; Muñoz, Francesc M.	1
• Mapes: l'envelliment a Barcelona	Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona	1
• La població de Barcelona, 1994	Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona	3
• La població de Barcelona, 1995	Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona	5
• La població de la Ciutat Vella	Departament d'Estadística.	9
Perfil social		
• Evolució social a la ciutat de Barcelona 81-91	Gómez, Pep	1
• Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona	Gómez, Pep	2
• La família. El marc legal, els darrers canvis legislatius i les seves repercussions socials	Roca, Encarna	3
• Famílies i infants en risc social. L'atenció a les famílies i infants amb problemàtica social	Pàmies, Núria	3
• La situació de la família a Barcelona	Flaquer, Lluís; Solsona, Montserrat	3
• Evolució social a la ciutat de Barcelona 1990-1994	Castiella, Txema; Gómez, Pep	4
• Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona 1996	Gómez, Pep Ajuntament de Barcelona	10
Polítiques socials		
• L'ordenació del serveis municipals de benestar social	Flaquer, Montserrat	4
• Els serveis d'urgències i emergències socials	García, Marcos; Utrilla, Esther	4
• Mapa d'equipaments municipals de serveis personals a Barcelona	Gerència Àmbit de Benestar Social	4
• Pla Integral de Desenvolupament dels Serveis Socials a la ciutat de Barcelona	Turró, Carme; Pascual, Josep M.	4
• Les polítiques locals de benestar social: el cas de l'Ajuntament de Barcelona	Castiella, Txema; Serra, Albert	8
• Mapa d'equipaments públics a Ciutat Vella		9
• La producció de serveis personals en l'Administració local	Serra, Albert	4
• Llibre Verd sobre política social europea		2
• La dimensió social europea i l'àmbit local: històries paral·leles o espais de trobada?	Brugué, Quim; Gomà, Ricard	6
• Por una Europa de los derechos cívicos y sociales	Informe del Comité de sabios presidido por Maria de Lourdes Pintasilgo	7
• Un sistema d'informació per a l'Atenció Primària a la ciutat de Barcelona	Pasarín, M. Isabel; Borrell, Carme; Pañella, Helena	5
• Informació i bases de dades en les ciències socials	Ràfales, Marta	1
• El Pla Municipal d'Atenció Primària	Sáez, Margarita	4
• La despesa en serveis socials a Barcelona	Montserrat, Júlia; Illa, Josep	6
• Projecte d'atenció usuari-família	Rueda, Carmen	6
• Els usuaris dels centres de serveis socials a Ciutat Vella	Hoyuelos, Rodolfo; Sampere, Enric	9
• El xec d'atenció domiciliària per a la gent gran de Sabadell	Pizarro, Josep de Andrés	10
• Apunts sobre l'alberg municipal del carrer Valldonzella	García Rosselló, Marcos	10

Economia i treball

• L'evolució de l'atur a Barcelona i a l'àrea metropolitana	Redacció de <i>Barcelona Economia</i>	3
• El Consell Econòmic i Social de Barcelona	Fernández, José Antonio	7
• Economia de la renovació urbana de Ciutat Vella	Abella, Martí; Brunet, Ferran	9
• L'evolució de les professions dels barcelonins: gentrificació i polarització	Alabart, Anna; López, Cristina	6
• La organización y el reparto del trabajo como mecanismos reguladores de ocupación	Jáuregui, Ramón	7

Pobresa i exclusió social

• Joves sense llar o els itineraris de pobresa	Sánchez, Isabel	1
• Evolució de la renda mínima d'inserció a la ciutat de Barcelona	Esteve, Esperança	2
• La pobresa a Barcelona	Aiguabella, Joaquim; Estivill, Jordi; De la Hoz, Josep M.	2
• Persones sense sostre a Barcelona.	Cabré, Carles; Gómez, Pep;	6
Perfil dels usuaris atesos als serveis municipals	Sánchez, Marina	
• Apunts sobre la mendicitat a la Barcelona dels anys quaranta	García, Marcos	7
• Pobresa i exclusió social	Montagut, Maite; Mur, Rosa	10
• La salut de la població marginal a la ciutat de Barcelona	Puigpinós, Rosa; Borrell, Carme;	10
	Pasarín, M. Isabel; Andrés, Josep de;	
	Brugal, M. Teresa; Rohlfs, Izabella;	
	Jansà, Josep M.	10
	Jansà, Josep M.	10
• La salut de la població sense sostre a la ciutat de Barcelona	Balaguer, Marc; Hernàndez, Mateu	10
• Les mesures de la pobresa a Barcelona	Majó, Joan	10
• Societat de la informació i noves formes d'exclusió social		

Habitatge

• Habitatge per a col·lectius desfavorits.	Tatjer, Mercè; Muro, J. Ignacio; Vila, Anna;	3
El cas de les propietats d'institucions a Barcelona	De Araujo, Ángela Lucía	
• El parc d'habitatges a Barcelona	Esteban, Juli; Ferrer, Amador	5
• El cens d'habitatges de la ciutat de Barcelona, 1991.	Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona	7

Salut

• La salut laboral a Barcelona	Moncada, Salvador; Artazcoz, Lucía	2
• La salut a Barcelona	Nebot, Manel; Muñoz, Enrique; Palumbo, Miguel A.; Puig-Galí, Anna	2
• Desigualtats de mortalitat als barris de Barcelona la seva relació amb els indicadors socioeconòmics	Arias, Antoni; Borrell, Carme	2
• Recerques i desenvolupament de programes de salut pública. Publicacions i informes	Institut Municipal de la Salut	2
• Les desigualtats socials de salut a Barcelona	Pasarín, M. Isabel; Borrell, Carme;	7
	Plasència, Antoni; De Olalla, Patricia G.;	
	Galdós Tangüis, Hernaldo; Brugal, M. Teresa	7
• Avaluació de la qualitat assistencial al 061	Pont, Àngels; Rodés, Montse	7
• Conductes de salut dels joves escolaritzats a secundària	Díez, Elia; Nebot, Manel; Barniol, Jordi;	8
• La salut a Ciutat Vella	Villalbí, Joan Ramon; Juárez, Olga	8
	Pasarín, M. Isabel; Pañella, Helena;	9
	Borrell, Carme; Brugal, M. Teresa;	
	Galdós-Tangüis, Hernaldo; De Olalla, Patricia G.	

Salut: dona

• L'estat de salut de les dones de Barcelona: comparació entre les treballadores i les mestresses de casa	Rohlfs, Izabella; Borrell, Carme;	5
• La salut i el temps de la vida quotidiana de les dones de Barcelona	De Andrés, Josep; Artazcoz, Lucía;	
	Ribalta, Mariona	
	Borrell, Carme; Rohlfs, Izabella;	7
	Artazcoz, Lucía; De Andrés, Josep;	
	Ribalta, Mariona	

Salut: drogues

- El sistema d'informació de drogodependències de Barcelona Solanes, Pilar; Torralba, Lluís; Brugal, Teresa 4
- Els programes de disminució de riscos: una nova perspectiva en l'abordatge de les drogodependències Vecino, Carmen; Ribot, Núria; Torralba, Lluís 6
- Les drogues a Barcelona. Radiografia del consum i problemàtiques socials Solanes, Pilar 6
- El Raval com a escenari obert de drogues. Estudi del barri en el marc de sis ciutats europees Rodríguez-Martos, Alicia; Solanes, Pilar; Castillo, José A. 6
- Transformacions socials i atenció als problemes de drogues al barri de Can Tunis Martín, Xavier; Urendes, José M.; Navanúel, Núria 6

Salut: gent gran

- Implicacions socials i sanitàries de la demència senil a Barcelona Arias, Antoni 1
- La salut de la gent gran de Barcelona Pasarín, M. Isabel; Borrell, Carme; Arias, Antoni; Plasència, Antoni 3
- La xarxa social i la salut en la gent gran Cerdà, Neus; Nebot, Manel; Borrell, Carme 6

Salut: immigració

- La salut dels immigrants estrangers. Aportacions de l'anàlisi de les estadístiques vitals a la ciutat de Barcelona Jansà, Josep M.; Valero, C.; Villalbí, Joan Ramon 3

Salut: sida

- La sida a Barcelona: problemes i perspectives Villalbí, Joan Ramon; Plasència, Antoni; Caylà, Joan 2
- Els joves i la sida Villamarín, Francesc; Villalbí, J. R.; Díez, Elia; Nebot, Manel; Barniol, Jordi; Juárez, Olga 8

Seguretat ciutadana

- L'enquesta de victimització i opinió sobre seguretat ciutadana Lahosa, Josep M. 1
- Les drogues i l'Enquesta de victimització Aragay, Josep M.; Sabaté, Juli 6
- L'Enquesta de victimització i opinió sobre la seguretat: tretze anys d'anàlisi Lahosa, Josep M. 7
- Evolució de la seguretat ciutadana a Ciutat Vella i la seva percepció Lahosa, Josep M. 9

Educació

- L'escolarització a Barcelona Íñiguez, Francesc; Gómez, Pep 3
- Eleccions als Consells Escolars. Dades de participació a Barcelona Blanch, Josep M. 4
- L'escolarització a Barcelona: dades del curs 94/95 Íñiguez, Francesc 5
- El mapa escolar de la ciutat de Barcelona Riu, Xavier 6
- L'escolarització a Barcelona. Dades del curs 95/96 Baró, Jordi; Escobar, Mariona; Íñiguez, Francesc 7
- Acció educativa a Ciutat Vella Colmenares, Marleny 9

Esports

- Evolució de l'oferta d'espais esportius a Barcelona, 1982-1992 Cañellas, Antònia; Marcos, Jesús 4
- Els hàbits esportius de la població barcelonina, 1995 Cañellas, Antònia; Rovira, Josep 5
- Cens d'instal·lacions esportives de la ciutat de Barcelona Sans, Judit 8
- La promoció esportiva a Ciutat Vella Cabús, Eduard 9

Dones

- Característiques i condicions de vida de les dones de Barcelona Subirats, Marina; Masats, Marta; Carrasquer, Pilar 1
- Les dones i l'ús del temps a Barcelona. El cas del barri de Sants Garcia, M. Dolors; Cànoves, Gemma; Prats, Maria 2
- Els maltractaments a dones en l'àmbit domèstic. Els casos atesos per l'Equip d'Atenció a la Dona de l'Ajuntament de Barcelona Pont, Àngels; Parés, Anna 3
- De ser filla a ser mare sent dona també Pi-Sunyer, Teresa; Vendrell, Núria 3
- El temps de la vida quotidiana de les dones de Barcelona Prats, Maria; Garcia, Ma. Dolors; Cànoves, Gemma 5
- Les condicions de vida de les dones de Barcelona a l'any 1998 Baranda, Lucía 8
- Les dones al mercat de treball de Barcelona Salvador, Narcisa; Salvat, Eduard; Santigosa, Àngels 10

Gent gran

- Indicadors de les necessitats socials de la gent gran de Barcelona Doncel, Concha 1
- La jubilació i el lleure de la població barcelonina Martí, Pep 1
- Novetats bibliogràfiques: recerca documental: la qualitat de vida de la gent gran Biblioteca Municipal. Ajuntament de Barcelona 1
- La gent gran al districte de Sant Martí Ramon, Antoni 1
- La situació econòmica de la gent gran a Barcelona Montserrat, Júlia 1
- Els beneficiaris de la Targeta Rosa Barcelona Informació 4
- Els serveis socials d'atenció a la gent gran a la ciutat de Barcelona. Oferta actual, taxes de cobertura i escenaris possibles en un futur proper Gómez, Pep; Vizcaino, Jordi 6
- Projecte intergeneracional d'habitatges compartits "Vivim a l'Eixample" Nogué, Àngels; Freixa, Montse; Ujeda, Maribel; Pérez, Pepa 7

Jovenut

- Recerca documental: els estudis sobre joventut Biblioteca Municipal. Ajuntament de Barcelona 2
- Condicions de vida i valors dels joves barcelonins Sánchez, Isabel; Pont, M. Àngels; Magre, Jaume; Parés, Anna Lahosa, Josep M. 2
- La imatge de la joventut a Barcelona i l'àrea metropolitana Lahosa, Josep M. 3
- Prestació social substitutòria (PSS): l'experiència de Barcelona Barot, Enric 4
- Els valors socials dels joves barcelonins Parés, Anna; Pont, Àngels 8

Immigració

- Actituds dels barcelonins envers els immigrants d'altres cultures Ramon, Antoni 1
- La realitat de les minories ètniques al districte de Ciutat Vella Solé, Carlota 1
- Sobre la immigració: estrangers i nacionalitzats a Barcelona Canals, Ramon M.; Càrcel, Cristina; Pujol, Carme; Tomàs, Pura; Ventura, Anna 2
- La destinació de l'emigració barcelonina: aproximació a una tipologia de municipis Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona 5
- Musulmans a Barcelona: espais i dinàmiques comunitàries Morera, Jordi 6
- La natalitat i la mortalitat dels immigrants a la ciutat de Barcelona Borrell, Carme; Pasarín, M. Isabel; Jansà, Josep M.; Plasència, Antoni; Villalbí, Joan Ramon 7
- Immigrants atesos al servei de migració de Càritas Astigarraga, Lourdes 7
- L'Observatori Permanent de la Immigració a Barcelona Pont, Àngels; Parés, Anna 7
- Immigrants atesos al punt d'informació del SAIER Observatori Permanent de la Immigració 7
- Ciutat Vella, passat i present migratori Morera, Jordi 9
- Participació dels immigrants i minories ètniques a les ciutats europees Fundació CIREM 10
- La ciutat i els immigrants: reflexions des de Barcelona Ribas, Natàlia 10

Persones amb disminució

- Integració laboral de persones amb disminució a l'empresa privada 2
- L'accessibilitat als locals de pública concurrència de Barcelona 3
- Residència Valldaura: un nou model de respectar i acceptar la diferència 6
- Projecte COMBAT: teletreball i disminució 10
- La domotització d'habitatges per a persones amb mobilitat reduïda severa: el model de la Vila Olímpica 10

Institut Municipal de Persones amb Disminució
 Institut Municipal de Persones amb Disminució
 Hijos, Santos; Pallissa, Teresa;
 Colomer, Marta
 Borda, Charo; Cantalozella, M. Farners
 De la Fuente, Lola; Borda, Charo;
 Lecha, Antoni

Participació, voluntariat

- Xarxes de suport social al Casc Antic 2
- El servei de voluntariat de Creu Roja 5
- Ciutat Vella 1900-2000: un segle d'associacionisme 9

Roig, Bàrbara; Santamaria, Clara
 Àrea d'Estudis d'Opinió. ICB
 Martí, Pep

Cultura

- Dimensió i estructura del sector cultural a Barcelona 1
- La demanda i el consum cultural dels ciutadans de Barcelona 5
- Parlen els llibres: 19 anys de canvis a Ciutat Vella 9
- El cor de la ciutat, un gran focus cultural 9

Àrea de Cultura. Ajuntament de Barcelona
 Àrea de Cultura. Ajuntament de Barcelona;
 CIEU/INITS
 Clèries, Montse; Tintó, Anna
 Romaní, Daniel

Mobilitat

- La mobilitat de la població. Enquesta de trànsit de Barcelona, 1994 3

Jiménez, Ángeles

Barris i districtes

- Diagnòstic de la Zona Nord del districte de Nou Barris. Pla d'actuació per als barris de Torrè Baró, Vallbona i Ciutat Meridiana 4
- Poblenou: dinàmica econòmica i perspectives urbanístiques 5
- L'enquesta de qualitat de la ciutat 8
- La transformació urbana de la Ciutat Vella 1988-1998 9
- Ciutat Vella, degradació, crisi i regeneració 9
- Ciutat Vella en xifres: quatre barris històrics 9

Moliner, Francesca; Salvador, Lluís;
 Sánchez, Isabel
 Brunet, Ferran; Piqué, Joan Miquel;
 Vázquez, Jordi
 Arbós, Ramon; Pont, M. Àngels;
 Rodés, Montse
 Cabrera, Pere
 Gomà, Ricard; Rosetti, Natàlia

Documents

- Carta de les ciutats europees cap a la sostenibilitat (la Carta d'Aalborg) 6
- Carta de l'esport i el medi ambient 6
- On queda el benestar infantil a l'Europa del demà? 8
- Previsió de la inseguretat. Un compromís de les ciutats en la construcció d'una Europa solidària, tolerant i segura 8
- La nova condició juvenil i les polítiques de joventut (Conclusions del Congrés) 10
- La ciutat que les dones volem (Conclusions del Congrés) 10
- És gran ser gran (Conclusions del Congrés) 10

Referències

- El Centre de Documentació Estadística 7
- Recursos en ciències socials a Internet 8
- El Banc d'estudis d'interès social 8

Ventura, Anna; Plaza, Sara
 Clèries, Montse; Tintó, Anna; Lavín, Serafina
 Secretaria del Pla Integral de Serveis Socials

